WATERSLEY ZORGCOMPLEX HOOFDGEBOUW WATERSLEY 1 SITTARD

BOUWHISTORISCH ONDERZOEK EN WAARDENSTELLING

Onderzoek i.o.v. Stichting Pergamijn Echt, 9 februari 2012

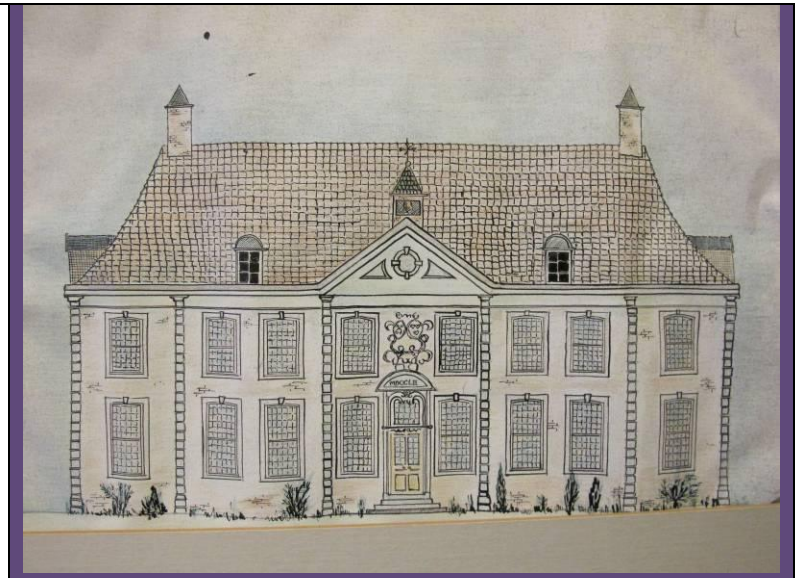

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

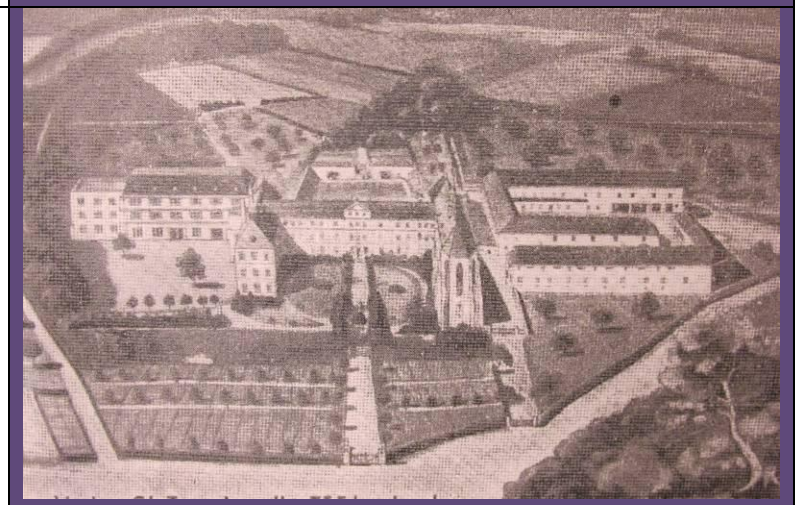

COLOFON

Opdrachtgever/eigenaar
Stichting Pergamijn
Postbus 40
6100 AA ECHT

Coördinatie
De heer E. de Ridder
Van Aarle De Laat bv Eindhoven

Adres complex
Watersley 1
6132 KA SITTARD

Onderzoek, documentatie en fotografie
drs. F.A.C. Haans (veldwerk rapportage, waardenstelling en adviezen)
Mw. V. Delmee BSc (veldwerk en bewerking tekeningen)

Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau, in opdracht van de Stichting Pergamijn te Echt, 9 februari 2012, copyright MAB-rapportages

Nijmegen 2012
Monumenten Advies Bureau
(bureau voor cultuur- en bouwhistorisch onderzoek, advies, onderhoud, restauratie van gebouwd cultureel erfgoed)

Drs. C.J.B.P. Frank
Drs. F.A.C. Haans

Mw. drs. C.H.J.M. van den Broek
Mw. V. Delmee BSc
Drs. J.H.J. van Hest
Ing. G. Korenberg
Mw. drs. M. Lemmens
Mw. drs. L. Valckx

Bredestraat 1
6542 SN Nijmegen
Tel: 024-3786742
Fax: 024-3792477
Info@monumentenadviesbureau.nl
www.monumentenadviesbureau.nl

BOUWHISTORISCH ONDERZOEK EN WAARDENSTELLING HOOFDGEBOUW VAN HET COMPLEX WATERSLEY TE SITTARD

INHOUDSOPGAVE:

1 INLEIDING **4**

2 HISTORISCHE INLEIDING **5**
2.1: Beknoptie ontwikkelingsgeschiedenis Watersley **5**
2.2. De gebouwen. Bouwhistorische en architectonische ontwikkeling en duiding **24**

3: BOUWHISTORISCHE BESCHRIJVING **40**
3.1 Ligging **40**
3.2 Plattegrond en opbouw **40**
3.3 Constructies **42**
3.4 Gevels **45**
3.5 Interieur **64**
3.6 Kruiswegstaties en lourdesgrot **85**

4: MONUMENTALE WAARDENBEPALING **88**

5: CONCLUSIE & AANBEVELINGEN **92**

6: LITERATUUR & BRONNEN **93**

TEKENINGEN **95**

1 INLEIDING

Begin januari 2012 kreeg het Monumenten Advies Bureau via Eric de Ridder van Van Aarle De Laat bv uit Eindhoven van de eigenaar Stichting Pergamijn gevestigd te Echt de opdracht voor het uitvoeren van een waardenstellende bouwhistorische verkenning van het oude hoofdgebouw van het zorgcomplex Watersley bij Sittard. In het onderzoek ligt de nadruk op het als Rijksmonument beschermde gedeelte (H-vormige hoofdgebouw uit 1897-1902, met darin opgenomen het voormalige jachtslot uit 1752) van het complex waartoe ook twee jongere bouwdelen (St. Josefsbau uit 1923 en Antoniusbau uit 1960-63) behoren. Ook deze jongere bouwdelen zijn onderzocht en gewaardeerd. De naast gelegen boerderij, onderdeel van een tussen 1920 en 1924 gebouwd en oorspronkelijk veel groter complex van economiegebouwen is buiten het onderzoek gelaten, evenals de tegenover het complex gelegen historische hoeve Watersley die in particuliere handen is. Naast het complex, dat nadat het een langdurige periode (tussen 1895 en 1968) in handen is geweest van een uit Duitsland afkomstige Franciscanengemeenschap en daarna onderdak bood aan de zorginstelling van de Paulusstrichting (thans opgegaan in Stichting Pergamijn), is ook kort aandacht besteed aan de in de tuin aanwezige kruisweg en Lourdesgrot, waarvoor een bescherming als gemeentelijk monument van kracht is geworden.

Het veldwerk met een interieurbezoek heeft plaats gevonden op 23 januari 2012 onder begeleiding van de heer F. Rulkens van Stichting Pergamijn, die ons tevens waardevolle informatie (literatuur en tekeningen uit het archief) ter hand heeft gesteld. Daarnaast is ook het Euregionaal Historisch Centrum Sittard Geleen bezocht voor bestudering van oud beeldmateriaal en jonge tekeningen.

Door de wijzigingen in de zorg hebben de bewoners en hun begeleiders inmiddels het complex van Watersley grotendeels verlaten. Het grote hoofdgebouw staat inmiddels op enkele ruimten na vrijwel geheel leeg en het goed wacht dan ook op overname en herbestemming.

Om in geval van herbestemming te kunnen bepalen welke onderdelen van het meermalen verbouwde complex daadwerkelijk monumentale waarde hebben is het van belang om te bepalen wat er nu daadwerkelijk staat en wat daarmee in de loop der tijd is gebeurd. De waardenstelling van de rapportage vormt een belangrijke onderlegger en leidraad bij het verder ontwikkelen en uitwerken van de plannen. Het rapport is opgezet conform de Leidraad voor Bouwhistorisch Onderzoek (versie 2009), uitgegeven door de RGD en SBN (Stichting Bouwhistorie Nederland). We hopen met deze rapportage een bijdrage te hebben geleverd aan de discussies met betrekking tot het herstel en herbestemming van dit markante complex met zijn rijke historie.

Drs. F.A.C. Haans, Monumenten Advies Bureau – 9 februari 2012

2 Historische inleiding

In dit hoofdstuk volgt op basis van kadastrale kaarten, oudere foto's en relevante bronnen een beknopte inleiding ten aanzien van de geschiedenis van de locatie (paragraaf 2.1) en het ontstaan en de ontwikkeling van het landgoed en daarna de herbestemming als klooster en onderwijsinstituut (paragraaf 2.2).

2.1 Beknopte ontwikkelingsgeschiedenis locatie

De Watersley is een droog beekdal. Het gebied heeft steile kanten en behoorlijke hoogteverschillen waarbij het hoogste punt ligt op 100 meter NAP. De oude hof (Watersleyerhof) ligt op een hoogte van 74 meter NAP en ten noordwesten hiervan ligt op een helling het oude hoofdgebouw met daarin het oude kasteel/jachthuis Watersley.

2.1.1 Ontwikkelingsgeschiedenis van de gemeente

Eerste bewoning van het gebied en het ontstaan van de kernen

Het gebied van de gemeente Sittard-Geleen kent al een zeer oude bewoningsgeschiedenis. De oudste bewoners van het grondgebied, die zich hier 7300 jaar geleden vestigden, waren boeren, die hier hun dorpje hadden. Naar hun versierde aardewerk noemen we hen de Bandkeramiekers. Omstreeks 4900 voor Christus zijn zij spoorloos verdwenen. Onlangs kwamen in het Hoogveld sporen te voorschijn van een urnenveld dat in gebruik is geweest tussen 650 en 450 voor Christus. Op dezelfde locatie konden uit de Romeinse tijd sporen aangetroffen worden, evenals resten van een boerderij uit de Middeleeuwen. Elders in de stad, in Lahrhof , werd een Merovingisch grafveld aangetroffen uit de 6e- eeuw na Christus en vlak bij de huidige hoeve Haagsittard kwamen sporen tevoorschijn van een Merovingische boerderij.

Al voor het jaar 1000 komt er wat meer duidelijkheid en komen de eerste bewoningskernen Sittard , Broeksittard , Haagsittard , Limbricht , Guttecoven en Einighausen in beeld . In welk staatkundig verband men precies heeft geleefd is moeilijk te achterhalen. Voor deze streken springt er wel de naam van koning Zwentibold uit. Hij regeerde tussen 895 en 900 over ons gebied. Sittard als nederzetting verschijnt echter tussen 700 en 1000, evenals Broeksittard en Haagsittard. In 1157 wordt Sittard de eerste keer genoemd. De naam is hoogstwaarschijnlijk afgeleid van de Siter , een stuk vruchtbare grond tussen Geleenbeek en de Rode Beek.

De stad Sittard

In 1243 wordt Sittard stad. In haar stadsplattegrond en de nog aanwezige wallengordel kan men haar ontstaansverhaal aflezen. In de loop van haar geschiedenis is de versterkte stad een aantal malen verwoest met alle nare gevolgen van dien. Ook de buitendorpen ontkwamen niet aan de verwoestingen die de talloze oorlogen aanrichtten, om nog maar te zwijgen van het menselijk leed dat gepaard ging met elke oorlog. Sittard bleef vestingstad tot het jaar 1677. Toen was de verwoesting zo grondig dat men spreekt over "het Sittardse rampjaar".

Sittard staatkundig

Sittard heeft in de loop der eeuwen behoord onder vele gezagsdragers. De bewoners van de stad en de omliggende dorpen hebben zelf daarin geen enkele zeggingsmacht gehad. Omstreeks 1200 maakt Sittard deel uit van het hertogdom Limburg. Onder deze heren wordt Sittard stad. Later kwam de heerlijkheid Sittard onder de Valkenburgers. In 1400 werd Sittard, samen met Born en Susteren voor 70.000 goudgulden verkocht aan de hertog van Gulik. Bij dit hertogdom behoorde Sittard tot 1794. Toen namen Franse revolutionaire troepen de macht over en de stad en omgeving maakten deel uit van de nieuwe Franse republiek. Dat duurde tot 1814, waarna Sittard bij het nieuwe Verenigd Koninkrijk der Nederlanden kwam. Deze constructie had geen lang leven, want tussen 1830 en 1839 hoorde Sittard bij de nieuwe staat België. Evenwel, de hogere politiek besliste anders en in laatstgenoemd jaar kwam Sittard definitief bij Nederland.

De Sittardse stadsplattegrond

In de plattegrond is goed te zien hoe vroeger de oost-westroute veel belangrijker was dan de noord-zuidroute. Vlaanderen en het Rijnland waren de twee polen waartussen het verkeer zich bewoog.Pas na de komst van de grenzen met België en het latere Duitsland, krijgt het noord-zuidverkeer meer aandacht. Dat resulteert in de aanleg van de Rijksweg Maastricht-Nijmegen in 1840 en de spoorlijn Maastricht-Roermond in 1865.

Leengoederen, kastelen en pachthoeves

Het monumentale complex kasteel Limbricht met de voormalige kasteelhoeve en de prachtige St.Salviuskerk is een ensemble dat de moeite waard is. Het kerkje uit de elfde eeuw met de oudste gewelfschilderingen van Nederland staat zelfs op de top-100 van Nederlandse monumenten. Een tweede kasteel vinden we op enkele honderden meters afstand van kasteel Limbricht, namelijk kasteel Grasbroek, daterend van 1596. Huize Watersley, een groot zorgcomplex is eveneens haar geschiedenis begonnen als landhuis.

Opvallend zijn verder de grote boerderijcomplexen die vanaf de middeleeuwen een grote rol hebben gespeeld in de Sittardse geschiedenis. We denken dan aan de Watersleyerhof, de Lahrhof, de Bergerhof, de Ophovenerhof en de Haagsittarderhof. Ook op molengebied bezit Sittard een tweetal intacte watermolens, namelijk de Stadbroekermolen (1582) en de Ophovenermolen (1348). Een schilderachtig gelegen voormalige oliemolen te Munstergeleen completeert het geheel. Interessante bouwkundige gehelen zijn de pater Karelhoeve te Munstergeleen en Leyenbroek met zijn vele inrijpoorten langs een steile weg zijn ook de moeite waard.

Het laat 16de-eeuwse kasteel Grasbroek, dat sterk verbonden was met het van oorsprong oudere kasteel van Born(foto Wikipedia)

De kasteelruïne van Born, een van oorsprong middeleeuwse burcht, later verbouwd en uitgebreid en in de jaren ’30 van de 20ste eeuw uitgebrand. FH MAB jan 2012

Bestuurlijke geschiedenis

De organisatie van het lokale bestuur verschilde tot de Franse tijd (1794-1814) van plaats tot plaats. Sittard kreeg in 1243 stadsrechten; Geleen werd in 1654 verheven tot graafschap en Limbricht en Obbicht waren vrije rijksheerlijkheden.

Omstreeks het jaar 1000 trokken machtige families steeds meer macht over kleine gebieden naar zich toe. Zij organiseerden daar het bestuur. Door veroveringen en huwelijken breidden ze het gebied waarover ze gezag uitoefenden steeds verder uit. Er ontstond een lappendeken van grotere en kleinere, machtig en minder machtige territoria. Er was een heer van Sittard, een heer van Limbricht, een heer van Born, Geleen enz. In de 13de eeuw ontwikkelden de heren van Valkenburg zich tot de machtigste van onze regio. In 1257 viel Geleen onder de heer van Valkenburg, vanaf 1280 maakte deze heer ook de dienst uit in Sittard en twintig jaar later vielen ook Munstergeleen

en Born onder zijn gezag. Valkenburg als lokale grootmacht wist zich echter niet te handhaven tegen de oprukkende grootmachten Gulik (uit het oosten), Gelre (uit het noorden), Brabant (uit het westen) en Luik (uit het zuiden). In de 14de eeuw viel Valkenburg uiteen.

Geleen kwam terecht bij de hertog van Brabant als onderdeel van de Landen van Overmaas. Dit gebied ging vanaf 1430 deel uit maken van het Bourgondische-Habsburgse rijk. Onvrede over het vanuit Spanje gevoerde beleid van Filips II leidde tot de Nederlandse opstand o.l.v. de Oranjes. Deze in de vaderlandse geschiedenis als Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) bekend staande strijd liet deze regio niet onberoerd. Zo wees Karel van Bronckhorst, de kasteelheer van de Vrijheerlijkheid Obbicht, Willem van Oranje de plek aan waar deze in de nacht van 5 op 6 oktober 1568 met zijn leger de Maas overstak in een poging de Zuidelijke Nederlanden te bevrijden van de overheersing door de Spaanse troepen. Oranje's veldtocht miste echter zijn doel. In 1632 ondernam Frederik Hendrik een veldtocht langs Maas. Hij nam Maastricht in en de Landen van Overmaas kwamen deels in Staatse handen. De afwikkeling van de Tachtigjarige Oorlog vond in deze regionen pas plaats met de sluiting van het partage-tractaat in 1663, dat de verdeling van de Landen van Overmaas regelde. Geleen kwam, evenals de Zuidelijke Nederlanden, in Spaans-Habsburgse handen. Na de Spaanse opvolgingsoorlog en het daaruit voortvloeiende barriere tractaat (1715) gingen de Zuidelijke Nederlanden en de Spaanse Landen van Overmaas, en dus ook Geleen over in Oostenrijkse handen. Dit bleef zo totdat in 1794 de Franse revolutionaire legers het gebied binnenvielen en het een jaar later inlijfden bij Frankrijk.

Het centrale gezag waaronder het gebied Sittard-Born viel, kende een andere politiek-bestuurlijke ontwikkeling. Sittard en Born belandden door verkoop in 1400 in Gulikse handen. De hertog van Gulik verpandde het gebied tot 1494 aan diverse heren. Vanaf 1494 ging het gebied effectief deel uitmaken van het hertogdom Gulik. Dit bleef zo totdat het in 1794 door Franse troepen werd bezet. Pas in 1801 werd het gebied officieel Frans. Na de Franse tijd maakte het gebied van de huidige gemeente Sittard-Geleen in de jaren 1815-1830 deel uit van Verenigd Koninkrijk der Nederlanden (Nederland en België), van 1830-1839 van België en vanaf 1839 van het huidige Koninkrijk der Nederlanden. Pas eind 19de eeuw gingen de inwoners zich 'Nederlander' voelen.

Met de komst van de Staatsmijn Maurits, officieel van start gegaan op 1 januari 1926, veranderde het karakter van het gebied in korte tijd. Van een landelijk agrarisch gebied rond één kleine provinciestad, Sittard, werd het in enkele decennia een industrieel gebied met twee stedelijke kernen, Sittard en Geleen.

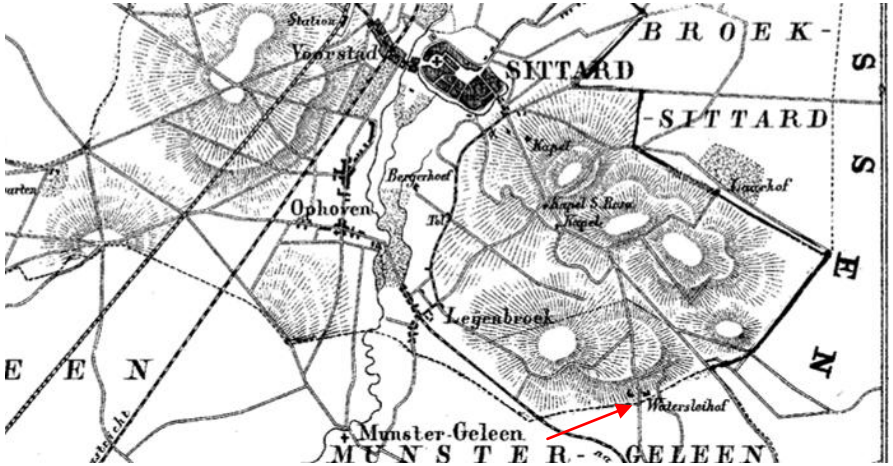

Detail uit de kaart van de Gemeenteatlas van W. Kuyper uit 1865 waarop het gebied tussen Sittard en Munster-Geleen is te zien, met de diverse heuvels, belangrijke hoeves (waaronder de Watersleyhof, rode pijl) enn kapellen. Ook de spoorlijn is reeds aangegeven.

Om de kwaliteit van het lokale bestuur te verbeteren ging de Nederlandse regering in de 20ste eeuw over tot het samenvoegen van gemeenten. De huidige gemeente Sittard-Geleen bestaat uit acht voormalige zelfstandige gemeenten: *Sittard en Geleen*; de gemeente *Broeksittard* die in 1942 bij Sittard werd gevoegd; *Limbricht* en *Munstergeleen* die in 1982 bij Sittard zijn heringedeeld; *Grevenbicht*, *Obbicht-Papenhoven* en *Born*, die vanaf 1982 onder de naam Born als één gemeente verder gingen. Vanaf 1 januari 2001 zijn de gemeenten Sittard, Geleen en Born onder één lokaal bestuur gekomen onder de naam gemeente Sittard-Geleen.

2.1.2 Ontwikkelingsgeschiedenis van de Watersley1

Het Bornse leengoed Watersley

Watersley was van oorsprong een Borns leengoed, dat tot aan de bouw van het kasteel in 1752 bestond uit de hoeve Watersleyerhof met bijbehorende gronden. De geschiedenis van dit leengoed gaat terug tot de middeleeuwen, in ieder geval voor 1400. De leenman was verplicht zijn heer te volgen wanneer deze ten strijde trok en moest hiervoor altijd een wapenrusting en paard gereed hebben. Het leengoed stond buiten belastingen en kon feitelijk door de leenman beschouwd worden als eigen bezit. Watersley was de grootste van de Bornse lenen, met ongeveer 104 hectare grond in de 18de eeuw en met de hoogste waarde in het jaar 1788, namelijk 30.000 Reichstaler. Met de komst van de Fransen in 1794 verviel het Leenstelsel pas en werden de leenmannen meestal automatisch eigenaar. De leenmannen hebben het goed meestal weer verpacht en ook Watersley is deels versplinterd geraakt, ook al was dit door de Mankamer van Born verboden.

De oudste vermeldingen van Watersley vinden we in het Cartularium van Sittardse kapittel. In 1421 wordt hierin een zekere **Gherart indie Watersleyde** genoemd. Wie die persoon was is niet duidelijk geworden. In 1428 wordt de halfwin (pachter) van Watersley genoemd, **Heyncken zu Leyenbruch,** die daarmee de oudst bekende pachter is. De oudst bekende leenman is **Arndt van Wilrode**, een vermogend man die tussen 1482 en 1503 ook regelmatig wordt vermeld in de stukken van de Sittardse schepenbank. Van Wilrode wordt opgevolgd door **Claas van Abshoven**, die waarschijnlijk was gerelateerd aan de oude abdijhoeve Abshoven. Deze abdijhoeve groeide uit tot een volwaardig klooster. Van het achttiende-eeuwse klooster Abshoven zijn de kelders van het herenhuis, de zuidelijke vleugel en een schuur uit de jaren 1715-1717 bewaard gebleven. In 1901 werd het gebouw een zusterklooster met daarin een kindertehuis, Huize Abshoven. Nadat het klooster was gesloten brandde het in 1995 grotendeels af. Thans gloort mogelijk een herstel en herbestemming. Na 1544 erft dochter Ida van Abshoven het goed en komt het geslacht Van Hilst in beeld als leendrager, wanneer **Ida van Abshoven, vrouwe van Watersley** trouwt met een zekere **Jan van Hilst.** Tot aan 1680 blijft deze familie leendrager van de hoeve en goed Watersley. Naast landbouwgronden blijkt het leengoed ook uitgestrekte bosgronden te bevatten. Meermalen is er sprake van het kappen en verkopen van eikebomen. Vanaf 1680 tot 1707 is **Lambert Nootstock** leendrager van Watersley. Deze Lambert was een vooraanstaande person in Maastricht en ook in Luik, was ondermeer schepen en burgemeester en de eerste stadsbibliotecaris in Maastricht. Het begin van Nootstock als leendrager van Watersley was geen gemakkelijke periode,. In 1677 hadden de Franse troepen veel verwoestingen aangericht, vooral in Sittard, maar ook in de omgeving. Het goed Watersley zal daarbij zeker niet zijn gespaard. De stad Sittard had echter voor de wederopbouw ondermeer illegal bomen gekapt op het goed Watersley, waarover een conflict ontstond. Nootstock wordt opgevolgd door **Conradt van den Dwije,** vanaf juni 1708**.** Hoe lang Conradt leendrager is geweest is niet duidelijk. In ieder geval is een zekere **Jordanus van Elsrack** leendrager tot zijn dood in 1748. Daarna koopt **Arnold Godfried Loyens** het goed Watersley van de erven Nootstock. Loyens, jurist, en ook ondermeer schepen van Maastricht, noemde zich heer van Watersley. Hij gaf de opdracht voor de bouw van het kasteeltje/jachthuis Watersley samen met zijn tweede vrouw **Maria Catharina Delhougne**, met wie hij in 1741 in Maastricht trouwde.

Voorgevel van het voormalige kasteel Waterley: Reliëf in Lodewijk XV-vormen met jachttafereel en schilddragende putti die de wapens van Loyens (links) en Delhougne (rechts) dragen, omgeven door rocailles en lofwerk in rococovormen. In het gebogen fronton daaronder het bouwjaar 1752. FH MAB jan. 2012.

1 De gegevens voor deze paragraaf zijn ontleend aan D.J.J. Lauwers, *Watersley van*

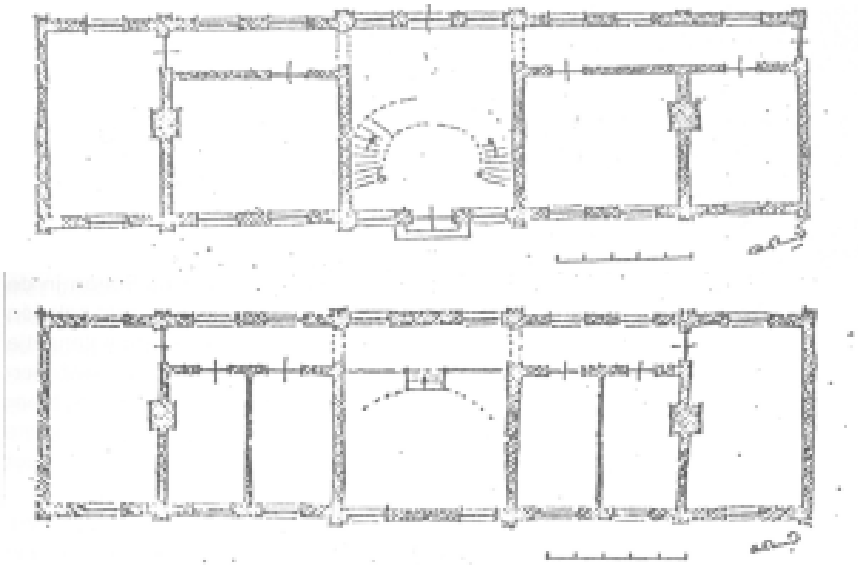

Plattegronden van begane grond en verdieping van kasteel Watersley door A. Ruigt, bouwkundige van Vic. Laudy Bouw, 1974 (uit: Lauwers, *Watersley van leengoed tot zorginstelling)*

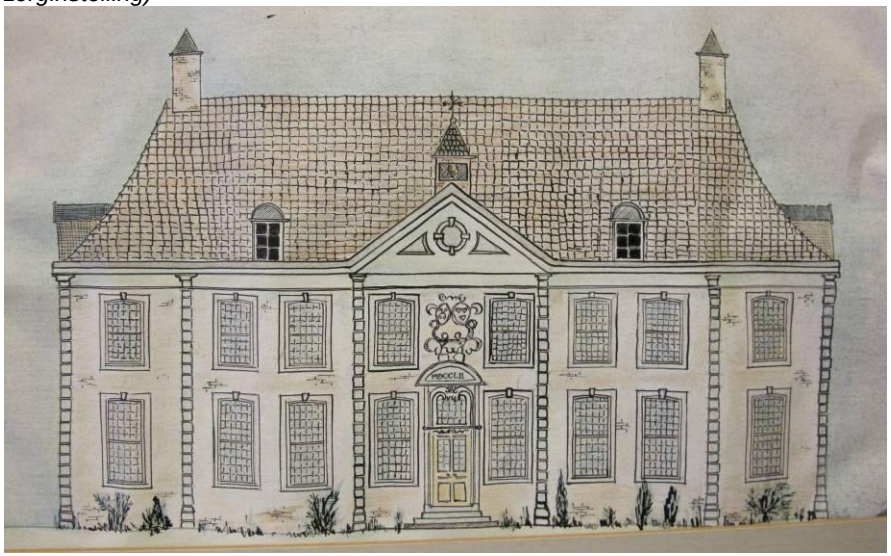

Een (jongere) tekening van de voorgevel van het kasteel Watersley (coll Pergamijn).

Watersley was vanaf dat moment een echt landgoed geworden, met een oude pachthoeve, landerijen, bossen en een jachthuis. Het huis kreeg een fraaie symmetrisch opgezette, negenassige monumentale voorgevel met een door geblokte pilasters omgeven middenpartij met een fraaie deurpartij bekroond door een rijk geornamenteerd reliëf waarin de wapens van beide families werden opgenomen. De middenpartij kreeg een fronton ter bekroning. Op de gevelhoeken was een ook door geblokte pilasters geflankeerde partij aanwezig met één vensteras. Conform de 18de eeuwse architectuur in Limburg werd het huis opgetrokken in een groot formaat baksteen, waarbij de vensters met hun veel-ruits ramen werden omgeven door hardstenen omlijstingen. In de 19de eeuw was het gevelwerk voorzien van een witte afwerking. In tegenstelling tot wat de voorgevel deed vermoeden was het huis niet groot. De lengte-verhouding voorgevel/zijgevels was 11 : 3. De gehele middenpartij werd ingenomen door een hal/trappenhuis en er was een achtergang. Er waren per verdieping twee rug-aan-rug stookplaatsen, waardoor acht ruimten verwarmd konden worden. Ter weerszijden van het huis werd dienstgebouwen opgetrokken (ondermeer een koetshuis en stalling). Vermoedelijk verbleven de eigenaars er weinig, waarschijnlijk alleen in het jachtseizoen.

Kasteel Puth bij Voerendaal, de voorgevel met geblokte pilasters en natuurstenen vensteromlijstingen is hier rond 1770-80 aangebracht ter modernisering van een veel ouder huis. Foto: FH MAB 2010

Het goed Watersley werd geërfd door de dochter **Maria Catharina Thedora Loijens** nadat haar ouders kort na elkaar in 1786 waren overleden. Omdat zij was gehuwd met **Victor Henricus Roosen** werd deze Maastrichtse jurist de laatste leendrager van Watersley. In de akte van 31 oktober 1786 waarin Victor Roosen het Watersleyerleen heeft verheven staat het nog altijd omschreven als een “gemeines freijes Ritterlehn”. Nog altijd is de vanuit de middeleeuwen daterende plicht van de leenman van kracht want er staat voorts: “Lehnträger ist Hern Victor Rosen von Maestricht, ist schuldig mit Pferd und Harnisch zu dienen”!

Einde van de leengoedperiode

Met de komst van de Fransen, in Sittard op 29 september 1794, werd er een einde gemaakt aan het feodale tijdperk, waardoor ook het leenstelsel verleden tijd werd. Victor Roosen was vanaf dat moment gewoon eigenaar van Watersley. De voormalige leengoederen vielen vanaf dat moment wel onder de belastingplicht. “Burger Rosen, vormahliger Lehentrager des Wasserschleider Lehens” werd dan ook in 1798 aangeslagen voor “1890 livres, 14 sols en 1 denare”. Voor de voormalige leengoederen moest niet alleen belasting worden betaald, maar vanaf de Franse tijd konden ze voortaan ook verder opgesplitst worden, omdat het kasteel, de hoeve en landerijen niet meer in één hand hoefden te blijven. Roosen verbleef vermoedelijk in zomer regelmatig op het huis, want hij had weten af te dwingen dat de geestelijke Dalmaticus Kallen uit Schinnen in de kapel op Watersley de mis las. Dit recht had Watersley, dat onder de parochie van Sittard viel, verworven conform een Akens bisschoppelijk privilege vanwege de grote afstand vanuit het kasteel tot de parochiekerk.

Roosen overleed in 1816 in Maastricht en daarna werd het goed gesplitst, waarbij Louis Roosen het kasteel met gronden verwierf, Jean Roosen de hoeve met gronden en Hubert Roosen bos en landerijen. Blijkens een verkoopacte van 1825 bezit het kasteel dan ook nog een pachthoeve, maar dat is niet de Watersleyer hof! **Willem Strengnart**, grondeigenaar wonende te Abshoven in de gemeente Munster-Geleen wordt de nieuwe eigenaar. In de akte is ondermeer sprake van “eene buitenplaats genaamd de Watersleijde gelegen bij de stad Sittard bestaande in heerenhuis, koetshuis, stallingen in steenen gebouwen, opvaart en twee tuinen, het alles liggende rondom in zijne muren en daerbij nog een naast liggenden tuin”. Naast deze onderdelen zijn er nog landerijen en dus ook een pachthoeve met de “nieuwe weide”.

Uitsnede uit de eerste kadastrale kaart van voor 1832 van het gebied Sittard sectie C tweede blad, met daarop het landgoed Watersley. In rood zijn aangegeven het kasteel en de Watersleyerhof. Watwaswaar.nl

Uitvergroting van het gebied direct rond de carré-vormige Watersleyerhof (rechts) en het kasteel met zijn hiermee verbonden bijgebouwen (links) op de eerste kadastrale kaart. Watwaswaar.nl

Hoeve en kasteel op de topografische-militaire kaart uit 1842 (watwaswaar.nl, coll. Nationaal archief)

Hoeve en kasteel (in de gele ovaal) op de topografische-militaire kaart (Bonneblad) uit 1850-1863 (watwaswaar.nl, coll. Nationaal archief)

De Watersleyer Hof, dat wil zeggen de oorspronkelijke hoeve, gelegen tegenover het kasteel wordt verkocht in 1846 en bestaat dan ondermeer uit een huis, schuur, stallingen, bakoven, brouwerij en nog meerdere gebouwen, tuinen, boomgaarden, bossen alleeën en bouwland. Het wordt gesplitst verkocht, waarbij de hoeve in bezit komt van Jan Willem Delahaye en zijn aangetrouwde nicht Clara Caecilia Paques (vrouw van notaris C.D. Delahaye).

De oude Watersleyer hof, een fraaie carréhoeve, gezien vanaf het kasteel in de vroege 20ste eeuw, met op de voorgrond de fraaie tuinen van de Duitse Franciscanen van het Kolleg Watersleyde. (Coll EHC SG)

Graanoogst op Watersley omstreeks 1900 (coll EHC SG)

Stregnart, sinds 1825 eigenaar van kasteel Watersley was een gefortuneerd man, die ondermeer aannemer en sinds 1823 ook zoutzieder was te Maastricht. Hij was tevens van 1816 tot 1821 lid van de Maastrichtse gemeenteraad. Naast een woning in aan de Witmakersstraat in Maastricht bezat hij in die stad vanaf 1825 ook een zoutziederij aan de Brusselsestraat. Verder was hij sinds 1820 eigenaar van het landgoed Abshoven en vanaf 1826 ook van het vlakbij Abshoven gelegen huize de Koekamp. Willem Strengnart overleed al op 29 oktober 1830. Zijn enige zoon **Jan Jacobus Willem Hubertus (Jacob) Strengnart** was samen met zijn in 1867 overleden moeder de enige erfgenaam. Jacob was lid van de Provinciale Staten. Van zijn omvangrijke bezit was Watersley al afgesplitst, toen hij nog minderjarig was, te weten in oktober 1832. Koper van het kasteel is is de in Hasselt wonende ingenieur van het kadaster **Noël Houben**. Noël Houben overleed op 21 oktober 1854. Net als Strengnart woonde Houben zelf niet op het kasteel, zoals uit ondermeer een volkstellingslijst uit 1835 duidelijk maakt. In 1842 wordt het buitengoed Watersleyde te huur aangeboden. In 1849 was het kasteel echter toch nog in gebruik als jachthuis voor N. Houben, waarvoor blijkens de stukken de jacht in Ulestraten, Beek, Geleen, Munster-Geleen, Sittard en Broek-Sittard was voorbehouden.

Isidore Houben, de oudste zoon trok met zijn vrouw Maria Helena Gielen uit Aken (aan dit huwelijk was een conflict met zijn moeder voorafgegaan) betrok in 1857 het kasteel Watersley, maar woonde er maar kort, als hij burgemeester van Ulestraten wordt en daar gaat wonen. In 1863 poogt men het kasteel te verkopen. Nadat dit niet is gelukt probeert men het in 1868 opnieuw. Ditmaal slaagt men wel en is rentenier en grondeigenaar **Carel Joseph Pijls** uit Schinnen de nieuwe eigenaar van kasteel en pachthoeve. Deze burgemeesterszoon was rentmeester, gemeenteraadslid van Schinnen en lid van Gedeputeerde Staten van Limburg. Het kasteel wordt verhuurd en de hoeve verpacht. De hoeve blijft zelfs tot 1972 in bezit van deze familie, het kasteel wordt in 1897 van de hand gedaan. Carel Joseph Pijls overleed in 1893, waarna de kinderen het tot in 1897 in bezit hadden.

Watersley als religieus centrum/klooster/college 1875-1967

Het kasteel is sedert de bouw steeds maar kort bewoond geweest, door zowel de eigenaars als huurders, wat wel vaker voorkwam bij kastelen die vaak eigendom waren van gefortuneerden die meedere huizen bezaten, zoals we ook bij Watersley zagen. Vanaf 1875 wordt het kasteel door Pijls verhuurd aan uit het buitenland afkomstige kloosterinstellingen. De eersten waren de **Zusters Franciscanessen van Remagen**, op de vlucht geslagen vanwege de ten opzichte van kloosters repressieve maatregelen van de Duitse Kulturkampf (1871-1887). De zusters willen er een “leerschool voor huishoudelijke bezigheden voor jongjuffrouwen” in vestigen. Of ze daadwerkelijk het kasteel betrokken hebben is niet duidelijk. Al in 1876 wordt het kasteel immers gehuurd door de **Franciscanen uit St. Annaberg in Silezië** (gelegen in het huidige Polen), wederom onder invloed van de Kulturkampf. Hun college voor priesterstudenten (juvenaat) werd aldaar gesloten en zij begonnen in Watersley een nieuw juvenaat. In 1882 werd dit college alweer gesloten en trokken ze naar Harreveld bij Lichtenvoorde. Vandaar uit vertrokken ze in 1909 alweer naar hun imposante nieuwe complex Sankt Ludwig te Vlodrop, het Rijksmonument waar recent vanwege clandestiene gedeeltelijke afbraak door de stichting van de Maharishi veel over te doen is geweest. Op 16 december 1882 biedt Conrad Pijls het kasteel opnieuw te huur aan en in een advertentie wordt het aangeboden als: *het schoon en prachtig gelegen kasteel “de Watersleijde” sinds eenige jaren door Eerw. Paters ten getale van 30 bewoond, en op een kwartier uurs afstand van Sittard; wegens zijne ruime zalen, kelders en met muren omgeven tuinen, is deze heerlijke woning uiterst geschikt voor een Klooster of Buitengoed.*

Watersley gefotografeerd kort voor 1897. Op de voorgrond de drinkpoel die bij hevige regenval werd gevoed door stroompjes die van de drie verschillende heuvels voor het kasteel samenkwamen. Rechts de poort met 18de-eeuwse tuinvazen. Het huis met zijn witgekalkte gevels oogt zeer aantrekkelijk in het heuvelachtige gebied (EHC SG album Jezuieten 75)

Al snel hapt opnieuw een kloosterorde toe, dit maal **de Priesters van het Heilig Hart van Jezus van Saint Quentin**. Deze orde was in 1878 door Johannes Dehon gesticht en moest wegens in Frankrijk vanaf 1880 geldende anti-clericale wetten het veld ruimen. Ze vestigen zich begin 1883 in het complex en begonnen hier een noviciaat. Dit noviciaat was succesvol en daarom wilde men het goed in 1886 kopen om uitbreidingen te kunnen realiseren. Pijls hapte echter niet toe, waardoor de concregatie in 1888 een boerderij in Leijenbroek aankocht. Ze verlieten Watersley en bouwden aan de huidige Leijenbroekerweg hun nieuwe missiehuis.

Tussen 1888 en 1895 is het kasteel door de Franse Paters onderverhuurd geweest aan tenminste twee particuliere Franse personen, te weten George Bonjour uit Reims en Jean Raymond André Collet uit Bordeaux, die vanaf 1890 het kasteel bewoonden en hier vermoedelijk experimenteerden met wapens en kruit.

In 1895 kwam Pater Dionysius Schuler, die op dat moment theologie studeerde in Sint Truiden dat het kasteel Watersley weer leeg stond en te huur was. Hij informeerde bij de bisschop Boermans in Roermond of deze genegen was het klooster van de **Franciscanen uit Thuringen** in zijn bisdom toe staan. Boermans was aanvankelijk tegen deze vestiging, maar Schuler kreeg in deken Linders van Sittard een medestander. Linders ging samen met de bisschop van Fulda opnieuw naar Boermans. Boermans gaf daarop toestemming onder beding dat men niet aan zielzorg mocht doen en alleen leerlingen zou opnemen die ook daadwerkelijk in de orde wilden intreden.

Het Franciscaanse Kolleg Watersleyde 1895-1967

Op 14 november 1895 zond Schuler aan Pater Damasus (Jacob) Fuchs dat het gebouw gehuurd was en dat men het geheel kon betrekken. Fuchs, die de eerste rector zou worden van het Kolleg Watersleyde, kwam in Sittard aan op 19 november en beschreef het fraai gelegen huis met zijn witgekalkte muren en natuurstenen vensteromlijstingen en pilasters. De school van de Franciscanen te Gorheim was gedwongen gesloten op 15 oktober. De leerlingen van die school vertrokken op 27 november vanuit Fulda naar Sittard. Op 8 december 1895 werd het nieuwe college (gymnasium/klein seminarie voor leerlingen van 12-19 jaar) in Watersley feestelijk geopend door pater Dionysius Schuler. De volgende startten reeds de lessen voor 30 uit Duitsland afkomstige leerlingen.

De paters hadden vanaf het moment dat ze het geheel betrokken al aangegeven dat het kasteel te klein was voor hun plannen. Daarom benaderde men de erfgenamen van de in 1893 overleden Carel Pijls. Noël Pijls, toen kapelaan te Schinveld was bereid de onderhandelingen over verkoop aan de Franciscanen te voeren. Op 23 maart 1897 werd de akte opgemaakt door notaris Lodewijk van der Heijden in Sittard. Snel daarna wendde Pater Schuler zich tot de inmiddels in Maastricht gevestigde architect Johannes Kayser (1842-1917), voormalig leerling van P.J.H. Cuypers en in Sittard reeds bekend van de bouw van de basiliek en Mariatuin.

De eerste bouwfase: 1897-1898

Het plan dat door Kayser moest worden uitgewerkt omvatte een uitleg van het kasteel aan de achterzijde met een gang, het verlengen van het kasteel aan beide zijden over acht meter, het aanbrengen van een tweede verdieping en het bouwen van twee vleugels van ongeveer 50 meter lengte haaks op de middenvleugel met het daarin opgenomen kasteel. Het geheel zou hierdoor een H-vormige plattegrond krijgen. De bouw begon in het voorjaar van 1897, kort na de aankoop. Men probeerde kostenbesparend te werken door zelf de sloop van de bijgebouwen te verrichten, de grondwerkzaamheden uit te voeren en een eigen steenbakkerij op te zetten. Hiervoor kwam een “ziegelmeister” met gezin naar Watersley, die ondergebracht werd in een houten barak. Hij maakte in een weiland twee steenovens en in twee jaar tijd werden hier ongeveer 1,5 miljoen bakstenen gebakken. Op 30 mei vond de eerste steenlegging plaats.

De eerste rector van het Kollege Watersley
Pater Damasus Fuchs (PA OFM Fulda)

De overige werkzaamheden (het feitelijke bouwen) werden uitgevoerd door de aannemersfirma Pauli uit Roermond. Het werk begin aan de zuidzijde (links van het kasteel) waar het acht meter brede verbindingsstuk en de dwarsvleugel werd opgetrokken. Op 9 juni 1898 werd deze vleugel in gebruik

genomen. Op 22 december 1897 was het door vier Paters gekochte bezit onder gebracht in een Stichting, genaamd ***Stichting voor Hooger Onderwijs, genaamd Collegium Seraphicum der Franciscanen.*** Het eerste bestuur werd gevormd door de paters Jacob Fuchs, Frans Krueger en Josef Kinold.

De tweede bouwfase: 1900-1902

In 1900 besloot men het werk verder op te pakken en de tweede fase van het project uit te voeren, waarbij de uitbouw naar rechts met de noordelijke vleugel met nieuwe kapel gebouwd moest worden. De oude kasteelkapel, ondergebracht in een aanbouw tegen de rechter zijgevel van het kasteel was uiteraard veel te klein geworden en inmiddels had men al 50 leerlingen. De bouw begon op 4 juli 1900 en nam ongeveer twee jaar in beslag. Inzegening van deze bouw met kapel vond plaats op 19 maart 1902. Onder de kapel kwam de grote studiezaal, met daar tegenover de Alte Speisesaal, een theaterzaal met toneel. Op de eerste verdieping waren kamers voor de paters en daarboven slaapzalen voor studenten. Op de zolder muziekstudiekamers.

De leerlingen van het Kollege Watersley voor het kasteel kort voor de start van de bouwwerkzaamheden in 1897. (archief OFM Fulda). Duidelijk zijn ook de kort daarna gesloopte bijgebouwen te zien waarvan de uitstekende delen steile lessenaardaken bezaten (PA OFM Fulda).

Interieur van de Alte Speisesaal, de feitelijke toneelzaal in de nieuwbouw uit 1900-1902 tegenover de kapel. (PA OFM Fulda)

1920-1924: De derde grote bouwfase van Kolleg Watersleyde:

Nadat het hoofdgebouw in 1902 zijn voltooiing had bereikt duurde het nog een tijdje voor alles (met name de kapel) volledig was ingericht. In 1920 besloot men om een volgende grote stap te zetten. De talentvolle architect Wielders uit Sittard werd ingezet om voor de Franciscanen een nieuw complex van economiegebouwen te ontwerpen en vervolgens een nieuw schoolgebouw. De economiegebouwen werden als eerste gebouwd door de firma Nold uit Geilenkirchen. Dit ook al weer omvangrijke complex kwam te staan rechts van het hoofdgebouw en bestond uit een U-vormig complex, waarvan de zuidelijke arm korter was dan de noordelijke arm. Direct zuidelijk daarvan werd een L-vormig complex gebouwd waarvan de omhoekende arm achter de kortere vleugel van het U-vormige gebouw doorstak. In dit complex werden de bakkerij, smederij, de molen, timmermanswerkplaats, opslag voor aardappels en fruit en de rest van de oogst, kruidenzolder, stallen voor vee en paarden en landbouwwerktuigen ondergebracht. De vormgeving van dit complex was overwegend nog traditionalistisch, geïnspireerd op de gesloten Limburgse hoeves uit de 18de- en 19de eeuw.

Een bijzondere foto van Watersley tijdens de bouw van de eerste fase, links van het kasteel. (coll EHC SG)

1902. Ook fase 2 is voltooid met de rechter vleugel met kapel en de verhoging van het kasteeltje dat nu volledig is ingebouwd (coll EHC SG)

Het St. Josefskolleg Watersleyde begin jaren ’20. De derde bouwfase is nog niet gestart. (PA OFM Fulda)

Bij de daarna gebouwde Josefsbau, een forse schoolvleugel (41 meter lang, 12 meter breed en 16 meter hoog) kon Wielders zich meer uitleven met toen in de Nederlandse architectuur gangbare bouwstijlen. In het gebouw, dat aanvankelijk vrij stond, haaks op het achterste deel van de linker vleugel van het hoofdgebouw, verwerkte Wielders dan ook invloeden van de expressionistische Amsterdamse School, vooral zichtbaar in het exterieur met de golvend verlopende gevelvlakken. Later werd het gebouw middels een L-vormige gang verbonden met het hoofdgebouw. Beneden kreeg het in het souterrain een opmerkelijke, oorspronkelijk deels open gehouden, slecht-weer-recreatiezaal met kegelbaan en daarnaast een turnzaal. Daarboven werd een natuurhistorisch museum ondergebracht met een grote collectie opgezette dieren en bibliotheken voor de leerlingen en het convent met daarboven weer speciale lokalen voor natuurkunde- en scheikundeonderwijs. Op de zolderverdieping (het pand had een deel met afgeplat schilddak en een lager gedeelte met plat dak) waren een tekenzaal en meerdere gastenkamers ondergebracht, later werd dit het *Krankenstation*.

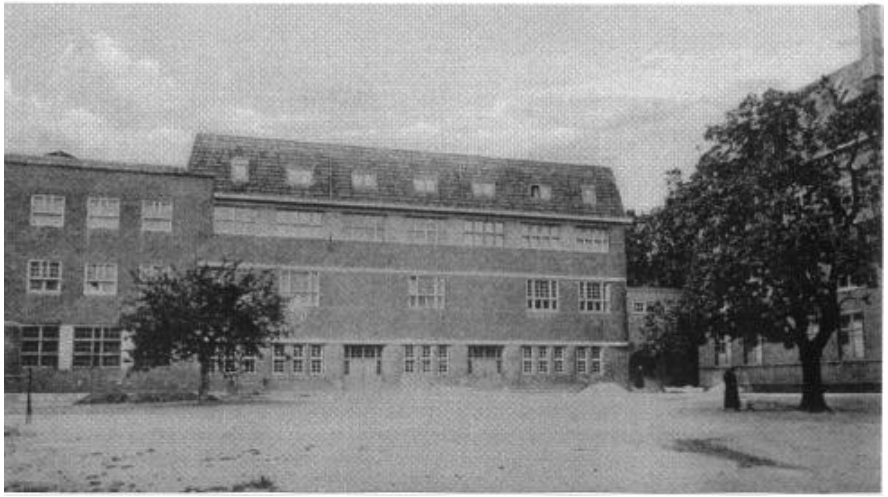

De voorgevel van de St. Josefsbau in de oorspronkelijke opzet. Foto uit 1924. Let op het onderscheid tussen het linker deel met plat dak en het rechter deel met een afgeplat schilddak. Ontwerp van Jos Wielders. (EHC SG)

De conventsbibliotheek in de St. Josefsbau kort voor de oorlog (PA OFM Fulda)

Het goed uitgeruste chemielokaal in de St. Josefsbau in de jaren '30 (PA OFM Fulda)

De leerlingenbibliotheek (links) en het natuurkundelokaal (rechts) in de St. Josefsbau kort na de oplevering. (EHC SG)

In 1923 werd de oude achtzijdige dakruiter van de kapel, met een opengewerkte lantaarn en naaldspits vervangen door de thans nog bestaande, geheel met koper beklede, eveneens achtzijdige dakruiter met gesloten onderbouw en ingesnoerde naaldspits. In 1924 maakte broeder Gelasius een fraaie vogelvluchttekening van het complex zoals dat er na de derde bouwcampagne uit zag.

De kapel met oude (boven) en nieuwe (onder) dakruiter uit 1923. (PA OFM Fulda)

Het natuurhistorisch museum in de St. Josefsbau in de jaren ’30. Hieronder de vogelcollectie van het museum. (PA OFM Fulda)

Het St. Josefkolleg in de tweede helft van de jaren ’20, met rechts nog net zichtbaar de kort daarvoor opgeleverde economiegebouwen (boerderijen) en links achter de boom de Josefsbau. (EHC SG)

Interieur eetzaal studenten in jaren ’20 (PA OFM Fulda)

Interieur van de gang van de voorvleugel op de verdieping in de jaren ’20. (PA OFM Fulda)

Kleine slaapzaal in het hoofdgebouw in de jaren ’20. (PA OFM Fulda)

Financiële problemen leiddden er vervolgens toe dat men vanaf 1924 voorlopig afzag van verdere bouwactiviteiten. Daarna kwam het St. Jozefcollege meermalen in lastig vaarwater omdat er onenigheid was over het zelfstandig afnemen van Duitse examens in Nederland. Tot 1935 moest men examenleerlingen naar Duitsland sturen. In 1938 moest men weer leerlingen naar Duitsland sturen. Voor het schooljaar 1939/1940 kreeg men geen nieuwe aanmeldingen, daar de Duitse overheid weigerde passen af te geven. Op 23 februari 1940 moest men onder druk van de maatregelen van het NAZI-regime het College sluiten.

Juni 1940. Inkwartiering van Duitse troepen op Watersley, met op de voorgrond de Pzkw 1, een lichte Duitse tank. (uit: Kolleg Watersleyde 1895-1965)

Watersley in de Tweede Wereldoorlog

In de Tweede Wereldoorlog zou Watersley het er naar omstandigheden goed vanaf brengen, zeker als we de oorlogsschade beschouwen die veel grotere gebouwen (kerken, kloosters en kastelen) in Limburg hebben opgelopen. Vanaf de Duitse inval tot 16 juni waren in het complex Duitse eenheden (vooral verkennings- en verbindingsdiensten) ingekwartierd. Daarna keerden enkele paters en broeders met burgerpersoneel terug. Van mei tot september 1941 is op het terrein van Watersley het Werkkamp Watersleyde ingericht, voor 170 mannen die te werk waren gesteld in Munster-Geleen. Pater Nathanael Schmidt werd vastgezet door de SS vanwege zogenaamde hulp aan grensvluchtelingen, maar later weer vrijgelaten. Op 9 juli 1942 stond er een autobus voor het complex met 71 kinderen en twee geestelijken, afkomstig uit een voogdijgesticht te Heer. Daarna kwamen er nog 50 jongens, twee paters, drie lekenbroeders en vier leraren bij, alsmede vanuit Nijmegen drie Franciscaner zusters. De laatsten werden ingezet in de keuken. De groep zou blijven tot 18 juli 1945 en toen terugkeren naar het H. Hartcollege in Heer. Op 18 september 1944 was Sittard bevrijd, maar de frontlijn bleef dichtbij. De Amerikanen stelden geschutsstukken op, in de tuinen van Watersley en gebruikten de dakruiter als uitkijkpost. Op 30 november 1944 sloeg een Duitse granaat in naast de bedrijfsgebouwen en beschadigde de sokkel van de vijfde kruiswegstatie. Dit was de voornaamste oorlogsschade door vijandelijk vuur. In die tijd waren er Engelsen en Amerikanen ingekwartierd. Op 24 oktober 1944 besloten Amerikaanse officieren dat op de terreinen van Watersley een groot oorlogskerkhof aangelegd moest worden. De plannen wijzigden later en de begraafplaats met ereveld kwam in Margraten.

1945-1952: Watersley onder tijdelijk Nederlands Francicaans bestuur

Het moge duidelijk zijn dat na vijf bezettingsjaren Duitse geestelijken in Nederland niet echt welkom waren. De paters in Watersley beseften dat ze moesten handelen om te kunnen blijven voortbestaan. Ze wendden zich daarom tot hun collega's uit Katwijk, wier college op 2 augustus 1943 was gebombardeerd. De Franciscanen van het Missiecollege van Sint Willibrord kwamen daarop naar Watersley en startten op 7 september 1945 het nieuwe schooljaar. Tussen de Duitse en Nederlandse leerlingen en paters verliep de samenwerking niet altijd voorspoedig. De Duitse paters bleven hun missen vieren in de kapel, de Nederlandse afdeling werd ondergebracht in de oude studiezaal onder de kapel, waar een kapel werd ingericht. Op 15 april keerden de paters en leerlingen uit Katwijk weer naar hun oude plek terug en op 8 mei 1952 konden de Duitse paters hun eigen college weer opstarten met 12 paters, 20 broeders en 112 studenten. Het instituut bezat geen electriciteit meer en was overgestapt op gasverlichting. In maart 1956 had men weer

electriciteit. Vanaf Pasen 1961 konden de hoogste klassen weer hun studie voltooien.

In 1946 werd het interieur van de kapel vereenvoudigd. De beide grote nevenaltaren (gewijd aan Maria links en aan Antonius rechts) werden deels ontmanteld en verlaagd zodat het zicht op het hoogaltaar werd verbeterd. De beelden van die altaren werden meer naar achter tegen de wand geplaatst. In 1957 werd de volledige voorvleugel onderkelderd. Voorheen was alleen het middendeel onder de grote hal onderkelderd. Deze gewelfkelder behoorde nog tot de kasteelfase (1752).

De vierde bouwfase: 1959-1963

Nadat het College weer volledig kon functioneren werden uiteindelijk ook uitbreidingen noodzakelijk. Men deed dit door achter het hoofdgebouw nieuwbouw (genaamd de Antoniusbau) toe te voegen en die te verbinden met de zijvleugels waardoor achter de voorvleugel een carrévorm ontstond. De nieuwe vleugels kregen een opbouw bestaande uit vier bouwlagen. Aan de rechter zijde werd een onderdoorgang gemaakt waardoor men van buiten zowel met auto's als te voet de binnenplaats kon bereiken met een onder een luifel geplaatste entree in het tegenover gelegen verbindingslid met het ronde trappenhuis. Het verbindingslid van de St. Josefsbau werd hiervoor gesloopt en vervangen door een hoog verbindingslid met een veelhoekige traptoren. Verder werd de St. Josefbau verbouwd waarbij ondermeer onderin in de gevelopeningen glasstenen werden aangebracht. De nieuwbouw is uitgevoerd als een gewapende betonnen skeletbouw. De heer G. Cristofoli werd ingehuurd als architect, aannemer was de firma Laudy uit Sittard. De bouw startte op 14 september 1959 en duurde voort tot 1963. Ook in het oude hoofdgebouw werd gewerrkt. Zo verving men bijvoorbeeld het oude trappenhuis achter de kapel door een thans nog bestaande eiken wenteltrap gemaakt door de broeders Osmund en Odilo. Om deze trap binnen te krijgen werd in de zijgevel een hoge strook in de gevel weggekapt, die daarna werd gevuld met glas om licht in het trappenhuis te krijgen. Zoals in die tijd te doen gebruikelijk was werd verder de kapel ingrijpend gemoderniseerd en versoberd, waarbij deze grotendeels werd ontdaan van de neogotische aankleding, terwijl de schilderingen onder grijs getinte verflagen verdwenen. De kapel werd opnieuw gewijd op 16 september 1963. De grote studiezaal onder de kapel was niet meer nodig voor de schoolfunctie en werd omgebouwd tot een oratorium voor de paters en broeders. De wijding hiervan vond plaats op 14 december 1962.

Middendeel van de voorgevel van het hoofdgebouw in de vroege jaren '60. De oude trap is nog aanwezig en de kelderzone is nog niet als een souterrain vrijgelegd. De ramen op de verdieping bezitten nog voorzetramen. (EHC SG)

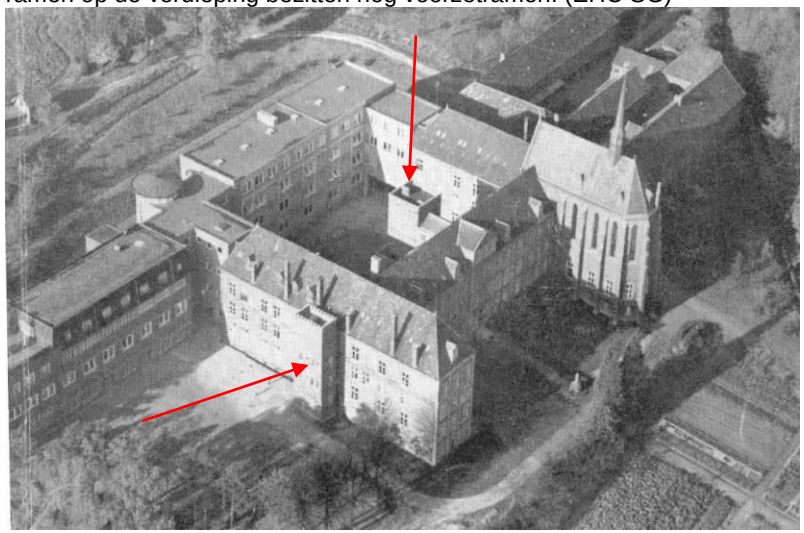

Luchtfoto uit 1965. De Antoniusbau is aangesloten op het oude hoofdgebouw en de Josefbau. De boerderijen zijn nog intakt evenals de oude toilettorens (rode pijlen).

De kapel na de eerste versobering in 1946 (links). Het oude Hoogaltaar is nog intakt, de zijaltaren zijn verlaagd. Met name op de gewelven zijn nog muurschilderingen uit de bouwtijd gespaard. Rechts de kapel na de versobering en verbouwing in 1963 waarbij de oude altaren, communiebank, banken, beelden, alsmede de schilderingen zijn verdwenen. Een volledig nieuw liturgisch centrum is in de plaats gekomen. Ook is zichtbaar dat de glas-in-lood ramen zijn aangepast, waardoor de Heiligenfiguren in de koorvensters van hun neogotische omgeving zijn ontdaan en in een lichter getint modern kader zijn opgenomen. Na amper vier jaar zou ook deze inrichting het veld ruimen ten behoeve van de omvorming tot sportzaal voor de Paulusstichting!

De Paulustichting en opvolgers (1967-2012)

Het was nog maar drie jaar geleden dat de grote bouwcampagne, waarin ondermeer de Antoniusbau tot stand was gekomen, was afgesloten toen de Franciscanen in 1966 besloten om het complex te verlaten en terug te keren naar Duitsland. Niet alleen in Nederland, maar ook Duitsland zette de leegloop van kerken en het teruglopen van roepingen bij de kloosters in. In Watersley, waar de capaciteit net enorm was uitgebreid, ging het aantal leerlingen juist snel achteruit, mede omdat in Duitsland inmiddels door een algehele afname van de kloosterroepingen voldoende opleidingscapaciteit was. De Franciscanen van Watersley besloten om hun al snel veel te ruim bemeten College in Nederland te sluiten en het geheel over te brengen naar Grosskrotzenburg nabij Hanau in Hessen. Men nam daar een kant en klaar complex over, dat bekend stond als het Gymnasium Africanum van de Witte Paters. De bisschop van Fulda bemiddelde bij de overname. De nieuwe opleiding van de Franciscanen startte daar in het najaar van 1967 nadat de paters Watersley op 20 juli 1967 definitief hadden verlaten. Het Duitse instituut bestaat thans nog onder de naam Kreuzburg Gymnasium.

Even leek Watersley het nieuwe onderkomen te worden van een internationale school, waardoor functiebehoud gewaarborgd leek, maar uiteindelijk ging dit initiatief niet door en kwam men aan tafel met de Paulusstichting voor gehandicaptenzorg..Op 1 september 1967 passeerde de verkoopactkte voor notaris H. van Reij te Sittard. Naast de verkoop van onroerend goed en gronden zat ook een deel van de inventaris (installatie van kapel en keuken, lichtarmaturen, gordijen en electrische apparaten) in het te verkopen totaal, waarvoor de Paulustichting ruim 3,3 miljoen gulden op tafel moest leggen.

Verbouwingsactiviteiten: 1967-1970

De Paulusstichting bracht na uitgevoerde interne verbouwingen al in het voorjaar van 1968 de toen ook flink uitgebreide medische staf en patiënten uit de Proosdij te Meersen en Hoogcruts te Slenaken (kinderen tot 16 jaar) over naar het aangepaste hoofdgebouw. Men had flink verbouwd. Op de binnenplaats achter de voorvleugel maakte de toilettentoren plaats voor een trappen met twee liften, in een torenvormige bouw en de toilettentoren tegen de linker zijgevel van de oudbouw uit 1897/98 werd gesloopt en binnen de gevelcontour werd een nieuw trappenhuis gemaakt met ervoor een terras. Verder werd een groot deel van de economiegebouwen (boerderijen) van architect Wielders rechts naast het complex gesloopt. De L-vormige vleugel bleef behouden en werd ook sterk verbouwd. Verder werd de Josefbau uit 1923 verhoogd met een volledige verdieping onder plat, waarbij de oorspronkelijk te onderscheiden bouwdelen (met plat dak en met kap) onder één plat dak werden gebracht. De entree voor het complex met tuinen werd ook aangepakt en er ontstond een terrasvormige opzet, met het huidige parkeerterrein. Het maaiveld voor het gebouw werd verlaagd, waardoor de kelderverdieping als een souterrain in het zicht werd gebracht en voor de hoofdentree werd een historiserende bordestrap gemaakt.

Inwendig leidde de verbouwingen ook tot grote wijzigingen. Klaslokalen werden omgebouwd tot ruimtes voor woongroepen met slaapzalen, woonkamers douches en toiletten. De kapel ging als sportzaal fungeren terwijl de vroegere turnzaal werd ingericht als kapel. Een deel van de ramen werd vervangen, vloeren in de gangen werden gemoderniseerd en de kamers

kregen nieuwe deuren en plafonds. Voor de werkzaamheden werd opnieuw het team Cristofoli/ Laudy uit Sittard ingeschakeld. Van deze operatie zijn een set plattegronden van Cristofoli en foto's uit het archief van Laudy bewaard gebleven. Opzichter A. Ruigt van Laudy-bouw deed tijdens de verbouwingen onderzoek naar de oorspronkelijke structuur van het kasteel en maakte daarvan reconstructies van de plattegronden. De oorspronkelijke hal werd weer teruggebracht tot zijn oorspronkelijke omvang en in de achtergevel (die na de verbouwingen uit 1897/98 door toevoeging van een gang tot een binnenmuur was geworden) werden de gevonden oude vensteropeningen weer open gemaakt en werden de geblokte pilasters weer getoond, waarbij een pleisterlaag met frijnslagimmitatie werd aangebracht. Uit de tuinen verdwenen veel elementen van de kloosterperiode. Zo verdween het beeld van Sint Jozef dat voor het hoofdgebouw had gestaan en werden de moestuinen en andere elementen verwijderd. Het kerkhof werd door de paters zelf geruimd en de stoffelijke resten werden overgebracht naar een op 1 juli 1967 naar ontwerp van Cristofoli ontworpen gezamenlijk graf op de Gemeentelijke begraafplaats aan de Wehrerweg. Op het graf kwam de tekst "Ter nagedachtenis aan de Duits Franciscaanse kloostergemeenschap 1895 Watersleyde 1967" te staan.

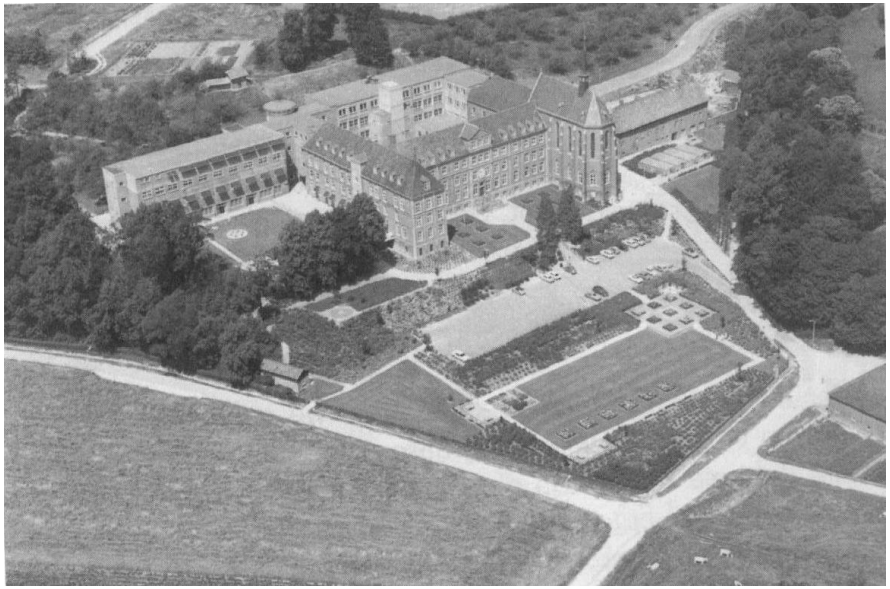

Luchtfoto van het complex uit 1972, als de grote verbouwingen zijn voltooid. (EHC SG)

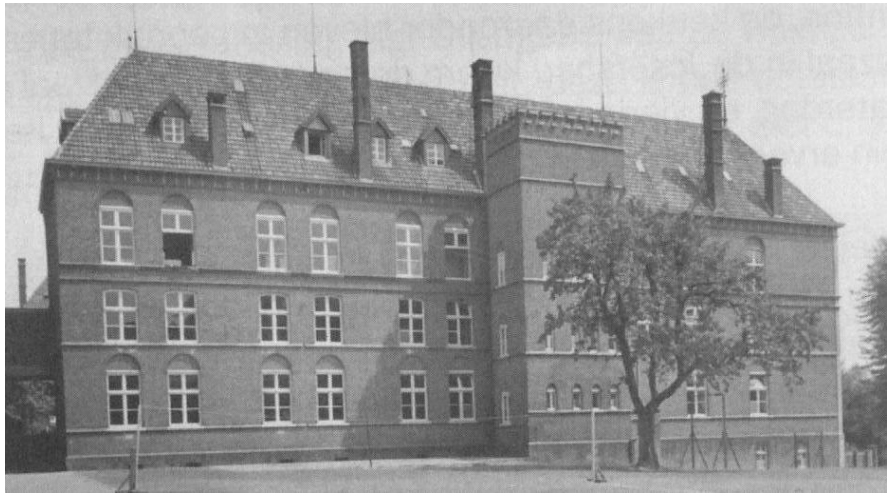

De zijgevel van de in 1897-98 gebouwde linker vleugel van het oude hoofdgebouw met nog de toilettoren en de forse schoorstenen op de kap. Links is nog de oude verbindingsgang zichtbaar tussen deze vleugel en de Josefsbau, die in 1960 plaats maakte voor een nieuwe hoge verbinding met trappenhuistoren van de Antoniusbau. (PA OFM Fulda)

Het vooraanzicht vanhet hoofdgebouw rond 1970. De nieuwe trap en parkeerplaats zijn gerealiseerd en links is de toilettoren gesloopt en een terras gemaakt. (EHC SG)

Verdere ontwikkelingen en aanpassing van het hoofdgebouw 1975-2000
Omdat ook de zorgsector, en dan met name ook de gehandicaptenzorg, al spoedig aan grote veranderingen onderhevig was bleef het hoofdgebouw ook na de laatste grote verbouwingen al spoedig niet onberoerd. Omdat het beleid in deze zorgsector meer en meer gericht werd naar het opvoeden tot zoveel mogelijk zelfstandigheid deed het begrip “socio-woning” zijn intrede. Door geestelijk gehandicapten onder te brengen in speciaal hiervoor ingerichte woningen, die in gewone dorpen werden gerealiseerd (al in 1975 opende men een sociowoning in Oirsbeek en snel daarna in Munster-Geleen). Hier konden de mensen zich te midden van een gewone dorpsgemeenschap verder ontwikkelen. Daarnaast ging men op Watersley zelf, achter het hoofdgebouw vanaf 1977 ook paviljoens, therapiegebouwen, een zwembad en nieuwe kapel bouwen, omdat niet iedereen geschikt was voor het verblijven in sociowoningen. Het gevolg was dat de woonfunctie van het hoofdgebouw al snel flink werd ingeperkt. Vanaf 1983 waren er zelfs in dit gebouw geen bewoners meer gehuisvest. In het hoofdgebouw bleven de administratie, het activiteitencentrum en de polikliniek over, waarvoor dus opnieuw aanpassingen werden doorgevoerd. In 1984 verhuisde de polikliniek naar het paviljoen Lange Floor. Steeds meer onderdelen in het hoofdgebouw kwamen leeg te staan. Er waren nog vooral kantoren. De keuken in het souterrain werd naar boven gebracht, waar de eetzaal werd omgevormd tot kantine.

Rond 1990 was inmiddels het uitgestrekte hoog gelegen terrein achter het hoofdgebouw volgebouwd geraakt met moderne paviljoens en andere gebouwen, overwegend laagbouw, met uitzondering van de verpleegstersflat Aen den Driesch aan de westrand. Vanaf 1993 ging men samenwerken met de Stichting Pepijnklinieken in Echt. Vanaf 2001 werkt men aan de uitvoering van de lange termijnplannen voor deconcentratie. Daarbij is het de bedoeling dat alle patiënten in normale woonwijken worden gehuisvest. Het is een operatie in het kader van de “Vermaatschappelijking van de zorg” waarbij grootschalige inrichting zoals Watersley worden omgevormd naar kleinschalige decentrale zorg. Op 1 januari 2003 fuseren Stichting Pepijn en de Paulusstichting tot Stichting Pepijn & Paulus en die naam wijzigde vervolgens op 1 januari 2009 in Stichting Pergamijn. Volgens planning zal het hele terrein op Watersley in 2012 leeg zijn. Het hoofdgebouw staat op de ruimten voor administratie al sinds 2010 grotendeels leeg.

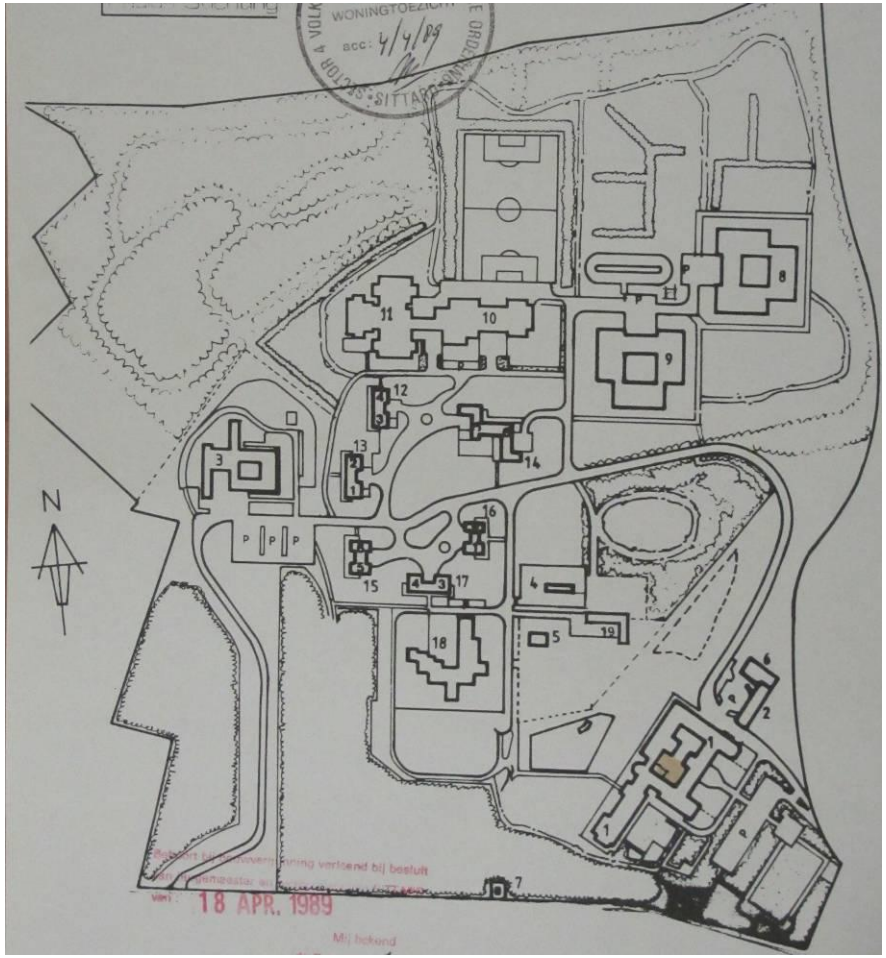

Plattegrond van Watersley uit 1989, rechts onder is het hoofdgebouw (nr. 1) zichtbaar. In de voormalige tuinen, boomgaarden, weilanden en bouwland zijn tussen 1977 en 1990 meerdere gebouwen verrezen. (EHC SG)

2.2 De gebouwen: bouwhistorische en architectonische ontwikkeling en duiding

2.2.1 Het kasteel van 1752

Het kasteel zoals dat in 1752 op het goed Watersleyde tot stand kwam was duidelijk niet bedoeld voor permante huisvesting van adel of gegoede burgerij, maar eerder voor een tijdelijk verblijf gedurende het jachtseizoen. Het was dan ook vrij ondiep en bezat relatief weing vertrekken. Ook de bijgebouwen (bij echte kastelen bestemd als economiegebouwen, met stallen, oogstopslag koetshuis, tuinmans- en pachtersverblijven) waren beperkt van omvang, omdat hierin alleen de paardenstallen en koetshuis en onderkomen voor de tuinman gevestigd waren. Wel was in het verbindingslid tussen het huis en de aanbouwen rechts een huiskapel ondergebracht.

Het huis werd wel gebouwd volgens de toen gangbare architectuur in de kastelen- en landhuisbouw, met zijn streng symmetrische opzet en klassieke hoofdvorm met lijstgevels, schillddak en fronton boven de entreepartij. In het exterieur bleef de vormgeving van de toen populaire Lodewijk XV-stijl (Rococo) beperkt tot de entree met reliëf met de wapens van de stichters. De combinatie van een strenge symmetrische gevel, met pilastergeleding met alleen een door beeldhouwwerk en rijk uitgewerkte deuromlijstingen benadrukte entree is kenmerkend voor de Nederlandse architectuur uit de periode 1680-1800, waarin de opeenvolgende Lodewijk-stijlen de boventoon voerden. Typerend voor de 18de-eeuwse architectuur uit de Zuidelijke Nederlanden (binnen het huidige Nederland vooral in Limburg) is de uitvoering van het gevelwerk in een nog groot formaat, veelal donkerbruine baksteen (Limburgse moppen, hier met het formaat van 27-28 x 13 x 6cm, 10 lagen = 75cm) met zwaar uitgevoerde hardstenen, gefrijnde omlijstingen rond de vensters, die voorzien werden van veel-ruits schuiframen, of (ook gebruikelijk in Limburg) veel-ruits draairamen met bovenlichten. De vanuit de plint tot de daklijst doorgetrokken geblokte pilasters, die de verschillende vlakken van de gevels begrenzen zijn uitgevoerd in gefrijnde hardsteen.

Op de oudste foto's van het huis zijn de gevels (het baksteenwerk) wit. Het is niet duidelijk of deze witkalklaag pas in de 19de eeuw was aangebracht (in 1900 is deze verwijderd bij opname van het pand in de voorvleugel van het klooster) of dat deze afwerking oorspronkelijk was. De ontwerper van het kasteel is nog altijd onbekend. Het ligt echter in de verwachting dat we deze moeten zoeken in ofwel de omgeving van Aken of Luik. In Rolduc was een architect uit Aken actief in het midden van de 18de eeuw. Hier bevindt zich de Morettivleugel met twee torenvormige zijpaviljoenen en middenpartij met fronton, gebouwd in 1751-1754 in Lodewijk XV-stijl naar een ontwerp van de Akense architect Joseph Moretti.

Twee foto's van Watersley voor 1897 uit de publicatie van D.J. Lauwers. De voor de gevel uitstekende bijgebouwen staan niet onder een exact rechte hoek met de voorgevel maar zijn iets naar binnen gedraaid neergezet.

Rolduc, de Morettivleugel uit 1750-54 van Josef Moretti. Op de achtergrond de uitbreiding van Jan Stuyt uit de jaren '20 van de 20ste eeuw.(www.kerkeninlimburg.nl)

De invloed van de Luikse architectuur speelde in Zuid-Limburg ook een grote rol, met namen als Bartholomé Digneffe (1724-1784) die naast werk in Luik en omgeving in Limburg ondermeer in 1774 het kasteel Neubourg bij Gulpen verbouwde en iets later ook werkte aan het kasteel van Amstenrade. Een andere bekende naam was Jacques-Barthelémy Renoz (1729-1786) die rond 1780 het landhuis Obbicht bouwde en ondermeer ook verantwoordelijk was voor het ontwerp van het stadhuis van Verviers (1775-80). Digneffe voerde zijn verbouwing van Neuburg uit in opdracht van de familie Marchant et d'Ansembourg, die ook Amstenrade bezaten en later ook kasteel Puth bij Voerendaal verwierf, waarvan de voorgevel ook rond 1780 is verbouwd in Lodewijk XVI-trant.

Opmerkelijk is het feit dat van Watersley ook een plattegrond bewaard is gebleven van de hand van Matthias Soiron. De classicistische stijl (en Lodewijk XVI) kwam in de Limburgse kastelen- en landhuizenbouw in het bijzonder tot uiting in de ontwerpen van de Maastrichtse architect Matthias Soiron (1748-1834). Van deze architect zijn diverse woonhuizen en kerken in Maastricht bekend. Hij ontwierp ook tuinen, interieurs en meubelen. Diverse interieurs van Zuid-Limburgse kastelen heeft hij op zijn naam staan

Stadhuis van Verviers, ontwerp uit 1774 van Jacques Renoz (foto Wikipedia)

Het in 1774 door Digneffe verbouwde kasteel Neuburg bij Gulpen. (Wiikipedia)

Het kasteel Obbicht uit 1780 van architect Renoz, met 19de-eeuwse moderniseringen (o.a. raamindelingen).(Wikipedia)

Classicistische motieven zoals cannelures, arabesken en rozetten zetten daarbij de toon. Het is mogelijk dat Soiron vermoedelijk rond 1800 of iets later ook gevraagd is om ontwerpen te leveren voor onderdelen uit het interieur die men wilde wijzigen of toevoegen. Op zijn tekening uit een teruggevonden nalatenschap van Soiron is de begane grond van Watersley getekend, met bijgebouwen en een ommuurd voorterrein. Het is de vraag of Soiron werkelijk in Watersley is geweest, want de tekening bevat enige onjuistheden. Zo stonden de naar voren uitspringende bijgebouwen (rechthoekige bouwdelen onder lessenaardaken) niet strak loodrecht op het kasteel en sloten ze ook niet direct aan op de gevelhoeken zoals te zien is op de oudste foto's. Verder tekent Soiron in de voorgevel 7 vensters, terwijl er in werkelijkheid 8 vensters aanwezig zijn. Het lijkt uitgesloten dat er ten tijde van Soiron 7 vensters waren omdat die de gewenste symmetrie van de gevel zouden verstoren. Het is mogelijk dat Soiron op basis van door derden verkregen informatie thuis een plattegrond heeft gemaakt, als onderlegger voor verder ontwerpwerk!

Uiteraard weten we over het interieur van Watersley in de 18de eeuw weinig. Soiron geeft een luxe trap aan, met links en rechts een opgang, die boven in het midden samenkomen bij een bordes. Deze trappen zullen uitgevoerd zijn in eiken met Lodewijk XV-snijwerk. Of de vertrekken stucplafonds hadden of in het zicht gelegen balklagen is ook niet bekend. Als er stucplafonds hebben gezeten, dan zullen deze samen met de boezems van de stookplaatsen wel stucwerk in Lodewijk XV-vormen bezeten hebben. Het zelfde geldt voor de schoorsteenmantels die ook in die stijl zullen zijn uitgevoerd, mogelijk in marmer.

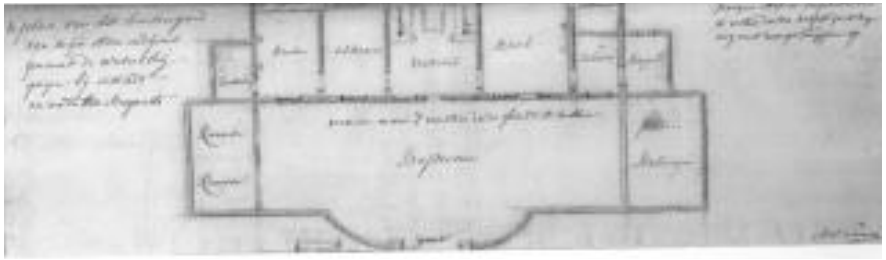

De plattegrond van Watersley door Soiron. Links van de vestibule met de dubbele trap tekent hij een eetkamer (met slechts één venster, waar er twee moeten zitten) en daarnaast de keuken. Rechts van de vestibule een zaal en twee kleine kabinetten, met daarop aansluitend de uitgebouwde kapel, die weer aansluit op de stallingen. De linker uitbouw staat beschreven als remise (koets- /wagenhuis). HCL Maastricht, albums Soiron deel VIII, no 41a.

Interieuropname in 1953 van de salon links voor in het kasteel Puth (coll. RCE). Het stucwerk van de boezem van de schoorsteen is in Empiretrant (mogelijk Soiron?). Het plafond met omstucte balken komt vaker in Limburg voor. Het is ook mogelijk dat in Watersley gespelderde plafonds (leemstucplafonds, waarbij de balken omstuukt zijn met ertussen een troggewelfvorm in leemstuc) zijn toegepast, ook bekend van de ruïne van het huis Abshoven.

De kasteelkelder

De ruimte die met zekerheid nog dateert uit 1752 is de kelder onder de grote vestibule. Deze eveneens in groot formaat baksteen (27-28 x 13-14 x 6cm) op een nagenoeg vierkant grondvlak opgetrokken kelder heeft een opmerkelijk gewelf, bestaande uit acht, platte brede ribben (in feite eerder gordelbogen te noemen) met daartussen in keperverband gemetselde gewelfkappen. De brede rib of boog die richting de achtergevel loopt, splitst zich in twee smallere delen als een vork. Hiertussen bevindt zich de steekkap van een achterdoorgang (vrijwel zeker is deze doorgang niet oorspronkelijk). In de verhakte dagkanten van de doorgang is zichtbaar dat het muurwerk onderin bestaat uit kistwerk, waarbij de buitenbladen in mergelblokken zijn uitgevoerd met een vulling van baksteenpuin en mortel. De oorspronkelijke ingang bevond zich vermoedelijk links achter in een later dichtgezet gat in het gewelf. De brede boog die diagonaal vanuit het hart naar deze hoek verloopt heeft hier een afgeronde uitspraring.

Zicht op het middendeel van het achtdelige gewelf van de kelder onder de vestibule van de voorvleugel. FH MAB 2012

Linker zijde van de kelder met gewelf. De rode pijl wijst naar de plaats waar vermoedelijk de toegangstrap door het gewelf heen heeft gestoken. FH MAB 2012

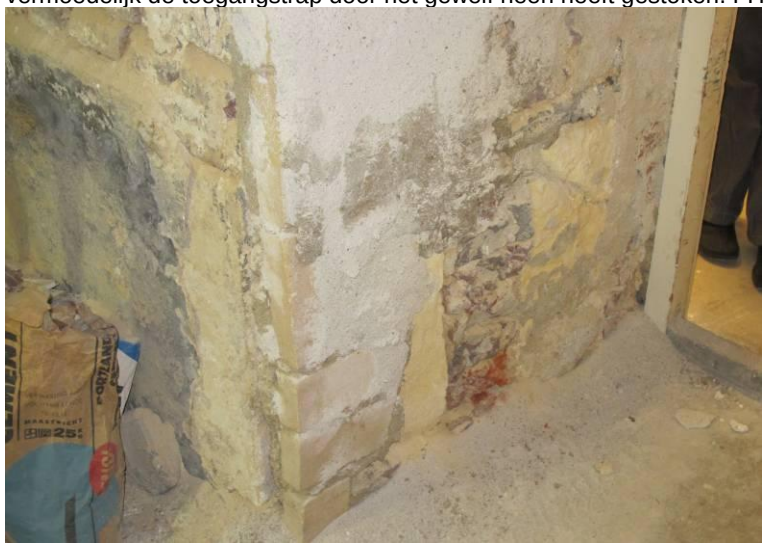

Zicht op het kistwerk van mergelblokken met baksteenpuin/mortelvulling in de doorgang van de kelder. FH MAB 2012

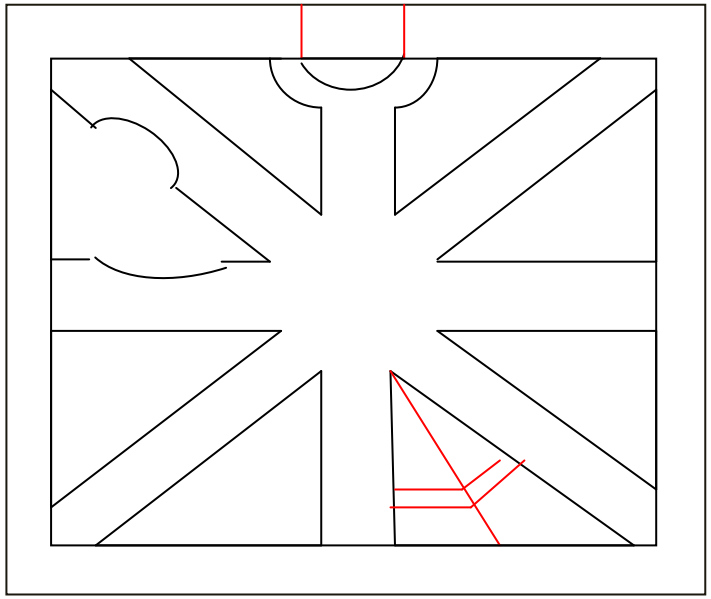

Schetsmatige weergave van de kelder met het gewelfpatroon. In de rode lijnen de jongere doorgang in de achtergevel. In één gewelfvak is in rood de kruinlijn en richting van de metsellagen (keperverband) van de gewelfschelpen aangeduid. FH MAB

2.2.2 Het klooster van 1897-1902

Architect Johannes Kayser

De Duitse Franciscanen hebben zich bij de nieuwbouw niet gewend tot een Duitse architect, maar zochten in hun heil in Limburg zelf. Daar waren sinds het midden van de 19de eeuw meerdere architecten met ervaring in de kerkenbouw en kloosterarchitectuur opgekomen. Een deel daarvan (bijvoorbeeld Kayser en Franssen) was een de leer geweest bij de beroemd geworden architect P.J.H. Cuypers uit Roermond, die zelf kort na 1850 aanvankelijk vanuit Roermond actief was geworden. Van zijn leerlingen waren ook J. Kayser en C. Franssen woonachtig en actief in Limburg. Hoe men in contact is gekomen met Johannes Kayser, die op dat moment in Maastricht was gevestigd, is niet bekend. Waarschijnlijk kwam men via contacten met de redemptoristenorde aan architect Johannes Kayser, die immers in 1894 voor de paters redemptoristen in Wittem het klooster (Groot Semeninarie) had gebouwd. Kayser was echter vanaf het midden van de jaren ’70 ook in de omgeving van Sittard al bekend door zijn ontwerpen voor de imposante basiliek en Mariatuin in het centrum van Sittard. Naast de hier genoemde werken was hij ook op meerdere plaatsen in Limburg, maar ook daarbuiten actief met ontwerpen voor meerdere parochiekerken, kapellen en kloostergebouwen of delen daarvan.

Johannes Hermandus Julius (Johan) Kayser2 (Harlingen, 11 november 1842 - 's-Hertogenbosch, 15 maart 1917) was een Nederlands architect, die vooral actief was op gebied van kerkenbouw. Daarnaast ontwierp hij onder meer scholen en kloosters en was hij betrokken bij een groot aantal restauraties. Zijn zoon Jules Kayser werd ook een succesvol architect, die met name ook veel werk uitvoerde in de provincie Limburg.

Levensloop

Na gedurende de jaren '60 van de 19de eeuw werkzaam te zijn geweest voor P.J.H. Cuypers, met name als opzichter bij de restauratie van de Sint-Servaaskerk in Maastricht, vestigde Kayser zich in 1873 als zelfstandig architect eerst in Venlo, waar hij tevens de functie van stadsarchitect kreeg. In 1891 verhuisde hij naar Maastricht. Hij ontwierp de kerken vooral in neogotische stijl. Aanvankelijk was zijn kerkelijk werk geïnspireerd door de Franse gotiek (zoals bijvoorbeeld de basiliek in Sittard), maar vanaf 1878 waren zijn ontwerpen geregeld beïnvloed door de baksteengotiek van het noorden van Duitsland.

Enkele werken

- 1872 Basiliek Allerheiligste Verlosser Sint Pieter op de berg
- 1873 Basiliek van Onze-Lieve-Vrouw van het Heilig Hart, Sittard.
- 1875 Heilig Hart van Jezus, Caberg.
- 1877 Clemenskerk, Merkelbeek.
- 1878 Kapel Savelbergklooster, Heerlen.

2 De hier weergegeven, zeker niet volledige Informatie is afkomstig van Wikipedia, aangevuld met door ondergetekende verzamelde gegevens.

- 1878 Lambertuskerk, Reuver.
- 1882 Allerheiligste Verlosserkerk, Rotterdam.
- 1887 Corneliuskerk, Borgharen.
- 1887 Martinuskerk, Holtum.
- 1890 Redemptoristenklooster, Wittem.
- 1890 Ursulinenklooster, Maastricht.
- 1890 Kapel Algemene Begraafplaats Tongerseweg, Maastricht.
- 1891 Pauluskerk, Vaals.
- 1897-1902 Klooster/college Watersley Sittard
- 1890-1900 Dominicanenklooster, Zwolle
- 1902 Uitbreiding Alfonsusklooster Velp (Grave)
- 1905 Nieuwbouw kapel O.L. Vrouw in 't Zand Roermond

Het Redemptoristenklooster in Wittem (boven en onder). Bij dit van oorsprong voor de Kapucijnen in de 18de eeuw gebouwde klooster, dat na de Franse Revolutie tientallen jaren leeg kwam te staan en vanaf 1835 werd betrokken door de redemptoristen, die het daarna als grootseminarie inrichtten, werd tussen 1891 en 1894 door de architect Johannes Kayser een nieuw en groter klooster gebouwd waarvoor grote delen van het oude klooster gesloopt werden. Het klooster beschikt nog wel over de 18de-eeuwse kerk.

De St. Lambertuskerk in Reuver in fasen gebouwd tussen 1878-1907 door Joh. Kayser (bron Wikipedia.org)

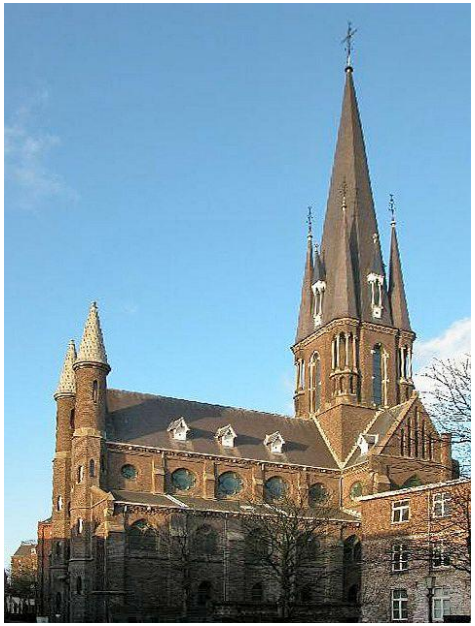

Het kleurrijke Interieur (boven) en exterieur (onder) van de indrukwekkende H. Hartbasiliek te Sittard van Joh. Kayser uit 1875-1877, gewijd in 1879 (R.K. kerken in Limburg).

De noord-oostelijke vleugel uit 1902/1903 van het Redemptoristinnenklooster te Velp bij Grave, ontworpen door Johannes Kayser in een strenge, sobere gestichtstijl. FH MAB 2011.

Dominicanenklooster Zwolle, links de kerk, Rechts de voorgevel van het klooster en hieronder een luchtopname van het nog op een middeleeuwse wijze opgezette complex (foto's Wikipedia en Google Earth).

In tegenstelling tot kerken heeft Kayser een beperkt aantal kloosters ontworpen, waardoor het minder eenvoudig is om de plaats van het complex van Watersley te plaatsen binnen de ontwikkeling van zijn architectuur. Kayser hanteerde hierbij een architectuur die algemener was binnen de 19de-eeuwse kloosterbouwkunst, waarbij behoudens de kapel binnen de vleugels sprake is van een veelal sobere meer algemene bouwtrant, soms aangeduid als de gestichtsstijl, waarbinnen naast neogotische stijlkenmerken ook elementen uit de neorenaissance of zelfs het rationalisme gehanteerd werden. Binnen die groep vormde het rijk opgezette dominicanenklooster in Zwolle een aparte categorie. Zowel de kerk (een grote kruisbasiliek) als het front van de kloostercarré kreeg hier een bvijzonder rijke uitwerking. Bij de kloostergevel in Zwolle is duidelijk de invloed van de Maaslandse renaissance architectuur herkenbaar. Doordat Kayser in de voorgevel van Watersley het kasteel moest integreren heeft deze gevel ook een feitelijk bijzondere uitwerking gekregen (Maaslandse 18de eeuwse architectuur) die men bij andere kloostercomplexen niet of nauwelijks aantreft. Bij de andere gevels hanteerde hij de meer algemene gestichtsstijl, een sobere architectuur. Die soberheid werd natuurlijk ook door budgettaire overwegingen ingegeven, men moest nu eenmaal een grootschalig complex realiseren op een betaalbare wijze. Hierdoor zijn ook bij Watersley de middelen vooral aangewend om aan de frontzijde, waar het complex zich presenteerd aan de buitenwereld, representatieve architectuur te realiseren.

Het gebruik van helderrode geprofileerde verblendsteen, ook bij de dagkanten van de vensters in de kapel, is kenmerkend te noemen voor het werk van Kayser in deze periode, wat ook terug te zien is bij zijn kerken uit de late 19de- en vroege 20ste eeuw. Het complex ontstond bobvendien in een periode waarin het bouwen meer en meer geïndustrialiseerd was geraakt en strengperssteen (de op Watersley gebakken metselstenen waren nog traditioneel gemaakt), machinaal vervaardigde pannen, kunststeen, staal maar ook stucornamenten voor wanden, plafonds e.d.gebruikelijk waren geworden. Tot die nieuwe produkten behoorden ondermeer de verblendstenen die in Watersley zijn verwerkt in waterlijsten en dagkanten.
Net als bij de Rijksgebouwen (postkantoren, scholen, rechtsgebouwen) het geval was, zien we ook bij de religieuze architectuur kort voor 1900 en direct na 1900 een versobering optreden. De tijd van de weelderig opgezette neogotiek en neorenaissance was in feite al voorbij. Het rationalisme, zich al snel uitende ook in de architectuur van Berlage, ging een belangrijke rol meespelen.

Het vanaf 1865 gebouwde noviciaat Mariëndaal van de Jezuieten in Velp bij Grave kreeg een hoofdgebouw met een H-vormige plattegrond, waarbij één van de vooruitspringende vleugels (hier links achter) net als bij Watersley als kapel is uitgevoerd. Foto uit omstreeks 1980. (BHIC Grave)

Opzet van het klooster:

De H-vormige opzet van Watersley is bijzonder, maar niet uniek. Een ouder voorbeeld hiervan treffen we bijvoorbeeld aan in Nieuw Velp bij Grave, waar een noviciaat van de Jezuieten met een H-vormige plattegrond verrees vanaf omstreeks 1865 naar ontwerp van de Maastrichtse jezuiet Slootmakers S.J. Bij de kloosterbouw uit de tweede helft van de 19de eeuw zien we dat wel vaker wordt geëxperimenteerd met bijzondere plattegronden. De klassieke middeleeuwse opzet met een kerk met kloostercarré, ook nog gehanteerd bij veel achttiende-eeuwse kloosters, ondermeer ook van de Franciscanen te Megen en Capucijnen te Velp, en door Kayser nog gehanteerd bij de dominicanen in Zwolle, werd vaak in de 19de eeuw losgelaten. Dit had ondermeer te maken met de opkomst van veel nieuwe congregaties, die geen bouwtraditie hadden, maar ook met de nieuwe taken die ook de traditionele kloosterorden zich zelf toebedeelden. Zo ontstonden er colleges, missiehuizen, internaten, die niet a priori gebaat waren bij een klassieke opzet. Maar een klein deel van de kloosters behoorde nog toe aan contemplatieve orden (meestal nonnenkloosters) die zich afsloten van de buitenwereld en waarvoor de klassieke, gesloten opzet nog altijd geschikt was. De meeste kloosterorden gingen echter in de 19de eeuw een actieve rol spelen in de maatschappij en kozen voor een complexopzet die niet naar binnen was gekeerd, maar zich nadrukkelijk presenteerde naar de buitenwereld. Men ging bijgevolg dus experimenteren met andere bouwtypen, die meer geschikt waren voor de vaak gecombineerde functies van het convent (bijvoorbeeld een klooster met internaat dat verblijven voor de kloosterlingen, keuken, refter, eetzaal voor leken en leerlingen, klaslokalen, internaatruimten, slaapzalen, werkruimten, ontspanningsruimten, bibliotheken, werkhuizen moest bevatten). Binnen dat “bedrijf” was wel aangaande de privévertrekken (slaapruimten, werkkamers, eetruimten) een scheiding aanwezig tussen kloosterlingen, novicen, leerlingen, waarbij in de routing van het complex rekening moest worden gehouden. De architecten keken daarbij soms ook naar schoolgebouwen, kazernes en andere complexmatige gebouwen, om inspiratie op te doen voor de meest geschikte opzet en structuur. De H-vorm werd bijvoorbeeld ook geïntroduceerd in de kazernebouw, maar pas later dan in de kloosterbouw, in Ede waar in 1906 twee kazernes (de Van Essenkazerne en Arthur Koolkazerne) werden gebouwd, gelijk aan elkaar met een hoofdgebouw met H-vormige plattegrond, een binnen Defensie nieuwe ontwikkeling voor die tijd en buiten Ede nergens anders toegepast.

In het Verleden kwamen dergelijke H-vormige plattegronden ook wel voor bij grote kastelen uit de 17de- en 18de eeuw. In het vooraanzicht levert een brede centrale vleugel met op de hoeken vooruitspringende partijen sowieso een monumentaal en representatief beeld op. Dit zal ook wel de reden zijn geweest dat men koos voor de H-vorm, in plaats van bijvoorbeeld voor de U-vorm, die toch meer op een incomplete carré lijkt en meer gesloten overkomt.

Doordat men besloot het kasteel te integreren in het complex, lag natuurlijk de oriëntatie van het geheel vast. Men plaatste de kapel rechts voor, omdat op die wijze de koorpartij nog enigszins op het oosten (zuid-oosten) was geörienteerd.

Watersley in de vroege 20ste eeuw, gezien vanaf de laan voor het complex. EHC SG

2.2.3 De St. Josefsbau van 1923

De Josefsbau, een van oorsprong vooral natuurwetenschappelijk gebouw, met daarin het museum, bibliotheken en natuur- en scheikundelokalen, week in zijn architectuur duidelijk af van het oude klooster. Het gebouw werd opgetrokken in de toen in zwang zijnde expressionistische architectuur van de Amsterdamse School, met golvend verlopende gevelvlakken en expressieve vormen in de deur- en vensterdetails. Voor deze klus schakelde men Jos Wielders uit Sittard in, die tegelijkertijd ook actief was voor de Nederlandse Franciscanen in Heerlen. Wielders was een begaafde architect, die net als veel van zijn collega's uit die periode kwaliteitsvolle architectuur ontwierp, zonder zich daarbij specifiek te bedienen van één stijl. Bij Watersley zien we bijvoorbeeld dat Wielders voor de economiegebouwen zich bediende van een traditionalistische bouwtrant, aangepast op de functie en voor de school expressionisme hanteerde.

Architect Jos Wielders:

Jan Joseph Wielders werd op 3 september 1883 te Sittard geboren. Zijn vader was meubelmaker. De familie verhuisde kort na Jozefs geboorte naar Nieuwstadt. Op 13-jarige leeftijd ging Jos naar de Tekenschool van Roermond. Nadat hij de Tekenschool doorlopen had, trad hij in 1902 in dienst bij architect ir. Joosten te Valkenburg. Hij begon als bouwkundig tekenaar, maar werd al spoedig chef de bureau. In 1910 werd hij opzichter bij de gemeente Sittard. Later werd hij er benoemd tot stadsarchitect. In 1917 vestigde hij zich als zelfstandig architect te Sittard. Wielders had uitgesproken ideeën over architectuur. De constructie van een gebouw moest duidelijk af te lezen zijn en niet overwoekerd worden door decoratieve elementen. Wielders was tevens van mening dat de moderne materialen, zoals gewapend beton, zonder meer toegepast moesten worden. Al in 1917 bouwde hij de kerk van Sittard-Ophoven met een betonnen skelet, dat evenwel met baksteen bekleed werd. In dezelfde tijd ontwierp hij de H. Hartkerk in Nieuwenhagerheide. Deze kerk betreft het tweede gerealiseerde en thans oudst resterende kerkontwerp van Jos. Wielders en is, mede vanwege de toepassing van expressionistische elementen, van belang in de ontwikkeling van zijn oeuvre. De betonnen spitsboog werd, gezien de grote overspanningen die gemaakt konden worden, de ruggegraat van zijn kerkelijke ontwerpen. Het voordeel van de brede overspanningen was, dat de kerkganger een onbelemmerd zicht had op het priesterkoor. Door tijdgenoten werd Wielders wel de 'betonarchitect' genoemd. Maar dan wel een betonarchitect die het beton aan het zicht onttrok, zoals ook bij de St. Josefsbau in Watersley, waar de constructie aan de buitenzijde niet zichtbaar was.

Qua stijl liet Wielders zich zeker in zijn beginperiode als zelfstandig bouwmeester leiden door de vormentaal van de Amsterdamse School. We zien dat ook terug in de gevels van de Sint Josefbau op Watersley en het Cultuurhuis in Heerlen. Na de bevrijding was een kentering in Wielders stijl waarneembaar. Hij kreeg meer oog voor decoratieve elementen zoals de Griekse voluut en de Maaslandse krulgevels. In de jaren twintig en dertig bouwde hij tien kerken en kapellen, maar reeds voor de oorlog werd hij als kerkarchitect overvleugeld door Boosten en Peutz. Hij wist zich echter daarnaast te onderscheiden met ontwerpen voor ondermeer woningen en scholen. Na de Tweede Wereldoorlog herbouwde hij zijn kerk te Leveroy en ontwierp hij de nieuwe kerk van Kessel-Eik. Door zijn overlijden kon hij de voltooiing van beide kerken niet meer meemaken. Jos Wielders overleed op 30 april 1949 te Sittard.

Lijst van door Wielders gebouwde kerken

O.L. Vrouw Geboorte *(Broeksittard)*
Johannes de Doper *(Nieuwstadt)*
Antonius van Padua *(Ophoven)*

Gemmakapel/klooster *(Sittard)*
H. Hart van Jezus (+ Klooster annex Rectoraatswoning) *(Overhoven)*
Barbara *(Leveroy)*
Christus Koning (klooster van de Missionarissen van het H.Hart in Leijenbroek) *(Sittard)*
H. Hart van Jezus *(Schandelen)*
O.L. Vrouw Onbevlekt Ontvangen *(Kessel-Eik)*
Bernardinuskapel *(Heerlen)*
H. Hart van Jezus *(Nieuwenhagerheide)*
H. Hart van Jezus *(Rothem)*
Franciscus van Assisi *(Reijmerstok)*
Alfonsus en Joannes Nepomucenus *(Wittem*

Het Cultuurhuis in Heerlen, een oorspronkelijk in 1921 door Jos Wielders voor de Francicanen in Amsterdamse School-stijl gebouwd onderdeel van een complex dat was bestemd voor de opvang van mijnwerkers en hun gezinnen.

Rijks HBS Koning Willem II Tilburg. Functionalistische architectuur van Jos Wielders, de bouw is begonnen in 1934.

2.2.4 Watersley hoofdgebouw, oude tekeningen

Uit het archiefonderzoek is gebleken dat de Stichting Pergamijn in het bezit is enkele oudere tekeningen, waaronder enkele blauwdrukken uit 1898. De feitelijke ontwerptekeningen van Kayser (1897-1900), Wielders (1920-23) en Cristofoli (1960-63) zijn niet teruggevonden. Mogelijk bevinden die zich nog in het archief van de Franciscanen in Fulda. We beschikken dus over de volgende sets: Een reeks blauwdrukken uit januari en juli 1898, zijnde plattegronden gemaakt tbv van de aanleg van een centrale verwarming (!) door een firma uit Aken, een sitatietekening van het complex uit 1933, en een reeks plattegronden uit 1968, 1982 en 1998. De tekeningen uit 1968, 1982 en 1998 zijn gemaakt in opdracht van de Paulusstichting. Alleen de jongste set (uit 1998) bevindt zich in het streekarchief. De andere liggen nog op Watersley.

De blauwdrukken uit 1898 (coll. Pergamijn)

Tweede verdieping

Eerste verdieping

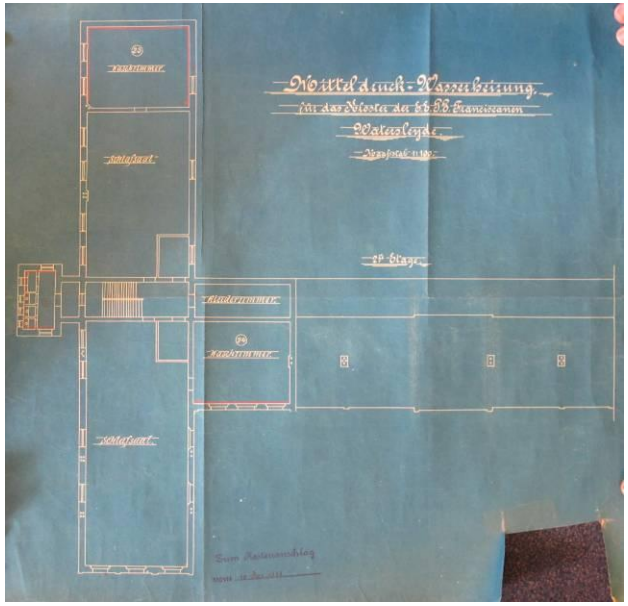

Tweede verdieping met in rood de CV leidingen

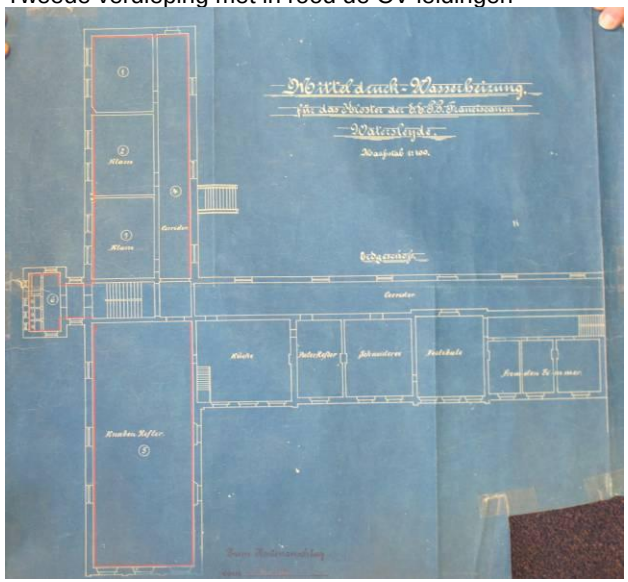

Begane grond met in rood de CV leidingen

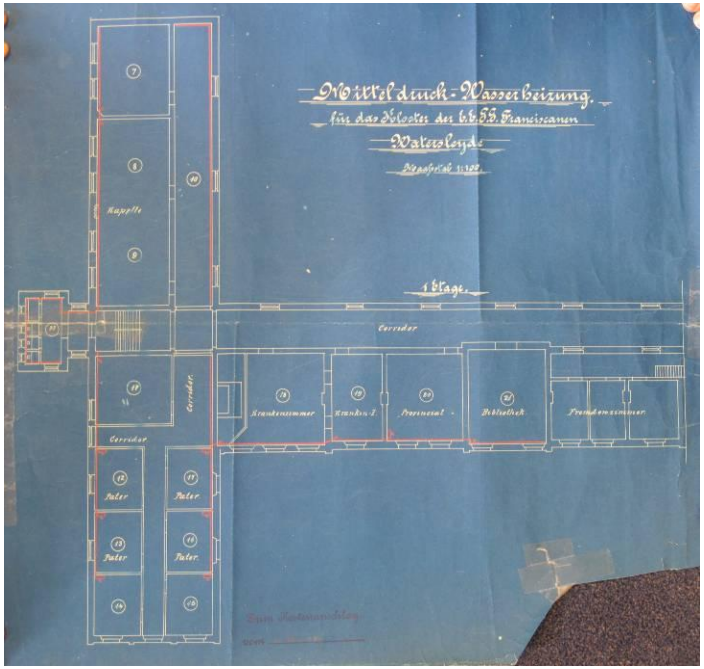

Eerste verdieping met CV leidingen

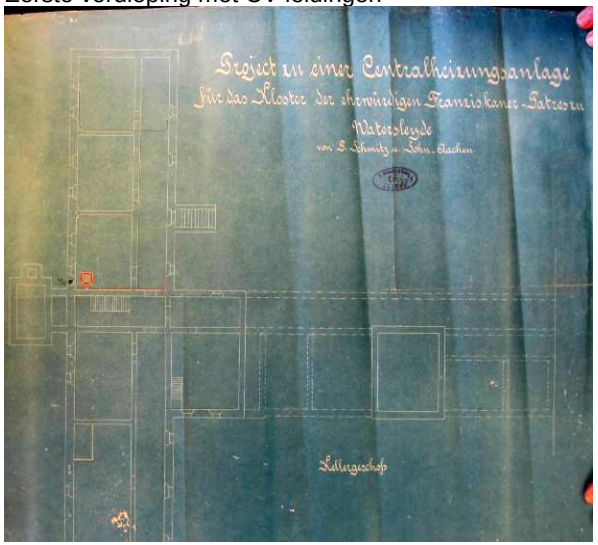

Kelders

Situatietekening 22-9-1933 & leidingplan 12-9-1933 (coll. Pergamijn)

Situatietekening 22-9-1933: Het hoofdgebouw is getekend in rood, de nieuwe gebouwen uit 1920-24 zijn grijs gearceerd weergegeven. Hieronder detail van het complex (coll Pergamijn)

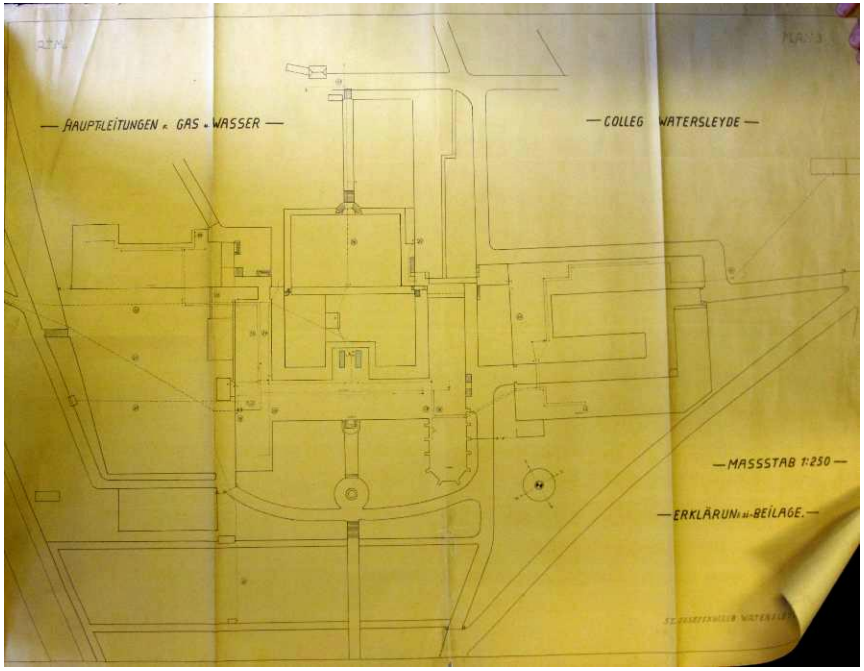

Het leidingenplan van 12-9-1933 (coll. Pergamijn)

Plattegronden van 1968 (coll. Pergamijn)

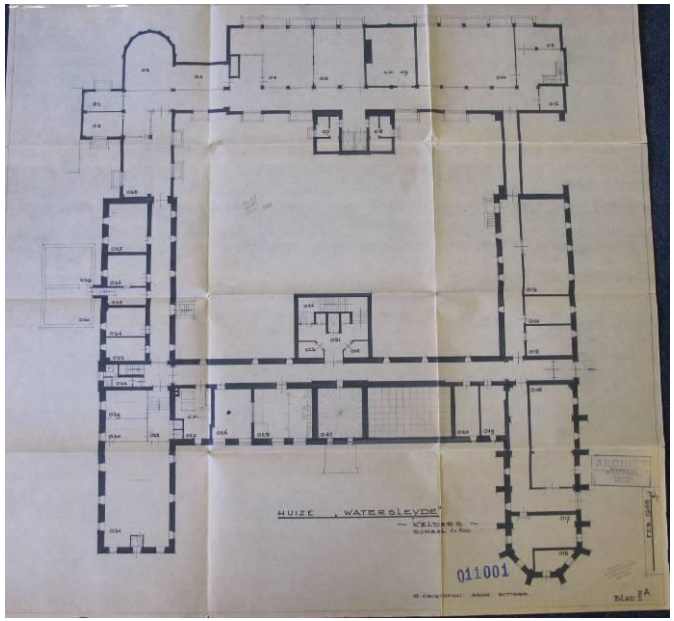

Kelder

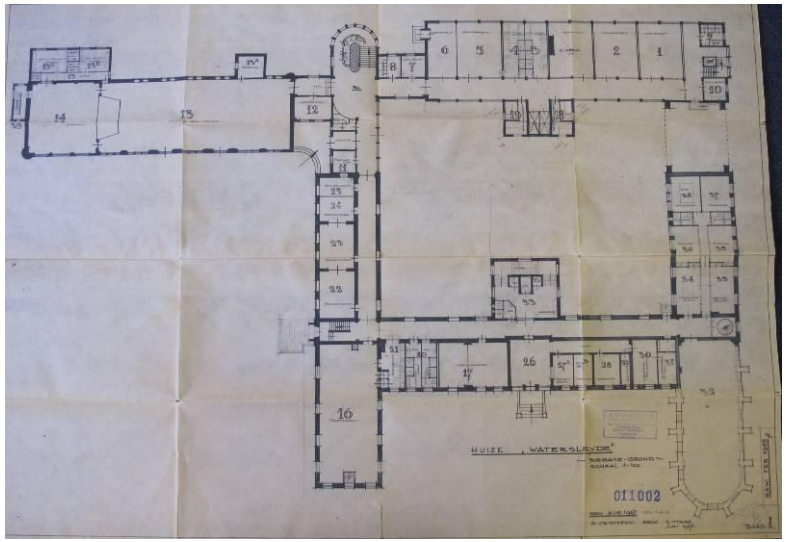

Begane grond

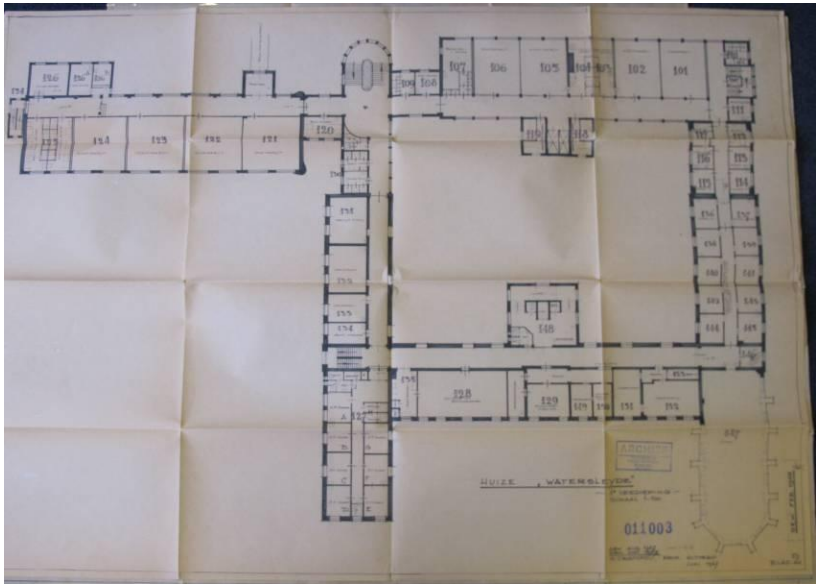

Boven: Eerste verdieping, onder: Tweede verdieping

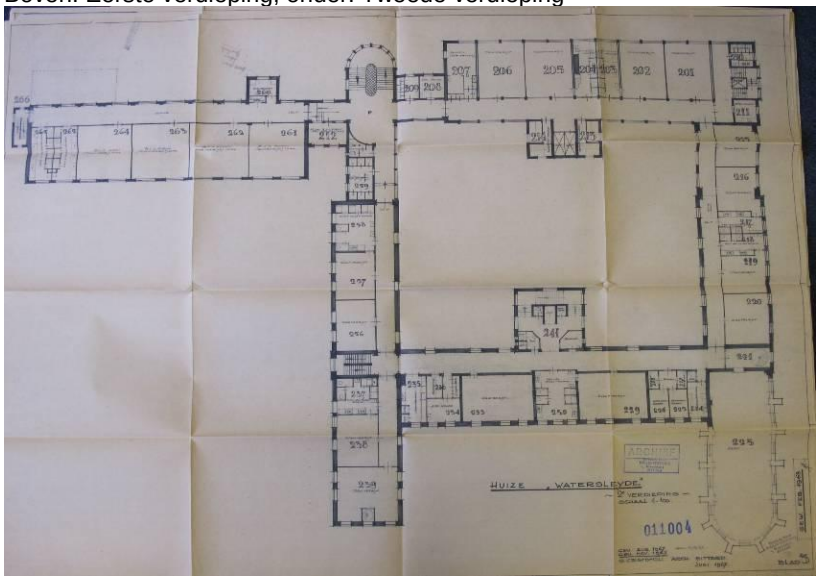

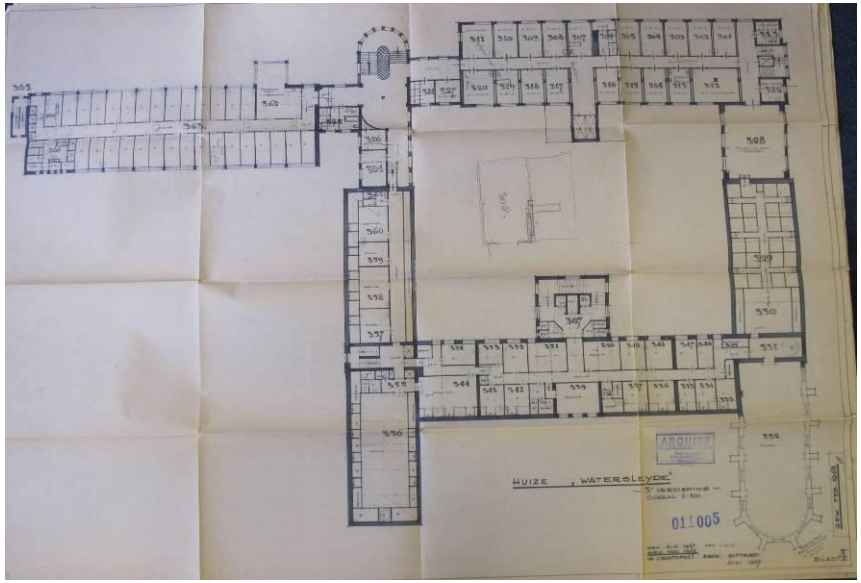

Derde verdieping.

Plattegronden van 1982 (coll. Pergamijn)

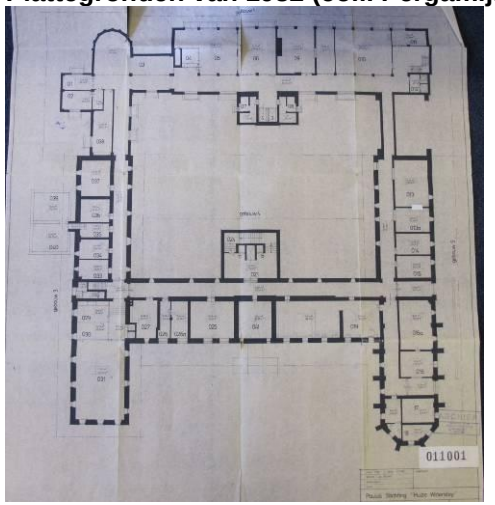

Kelders

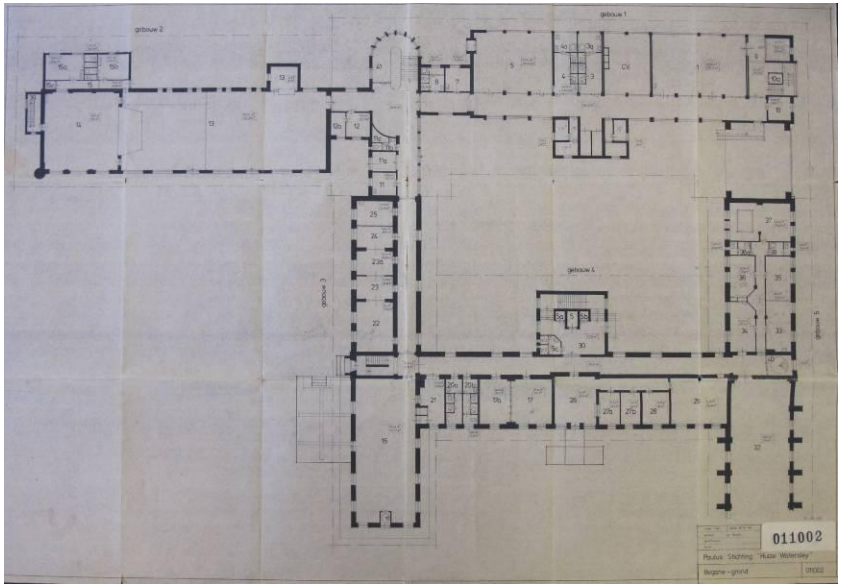

Boven: Begane grond. Onder: Eerste verdieping

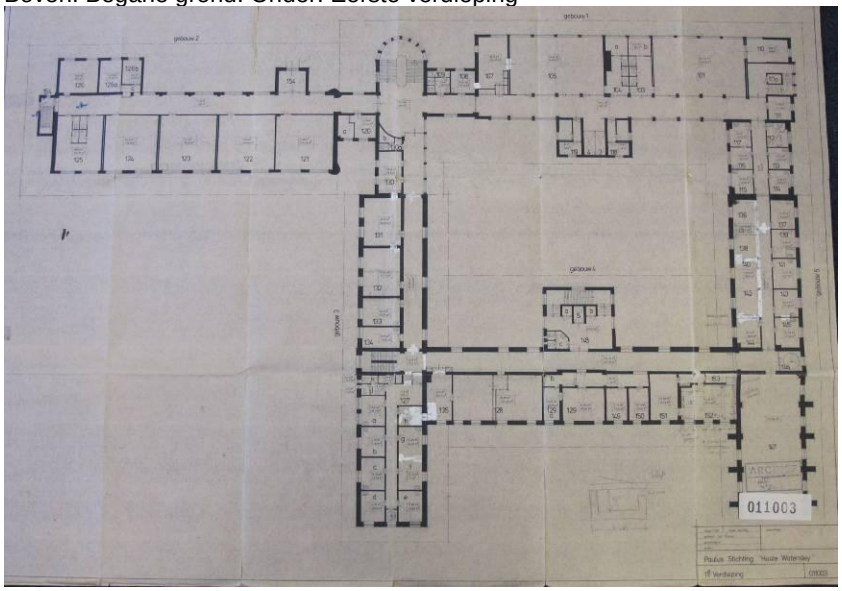

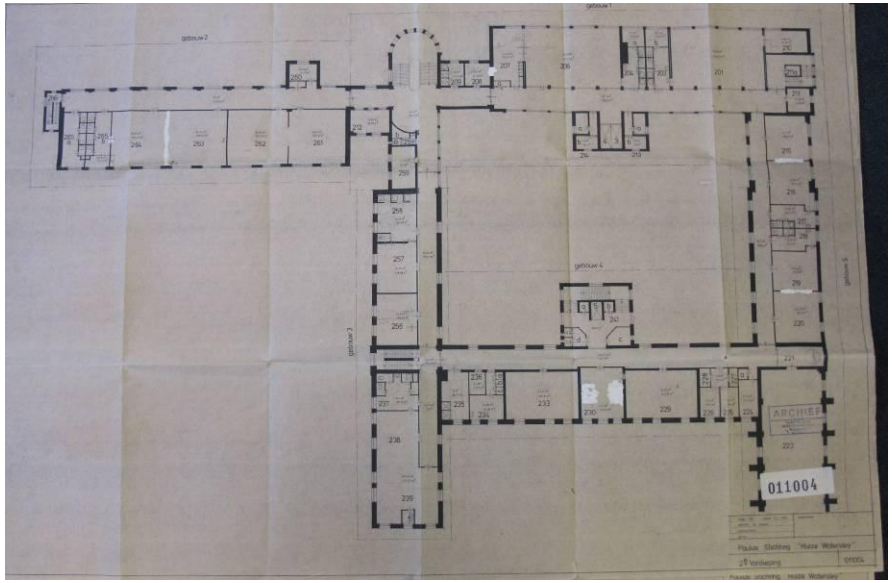

Boven: Tweede verdieping. Onder: Derde verdieping

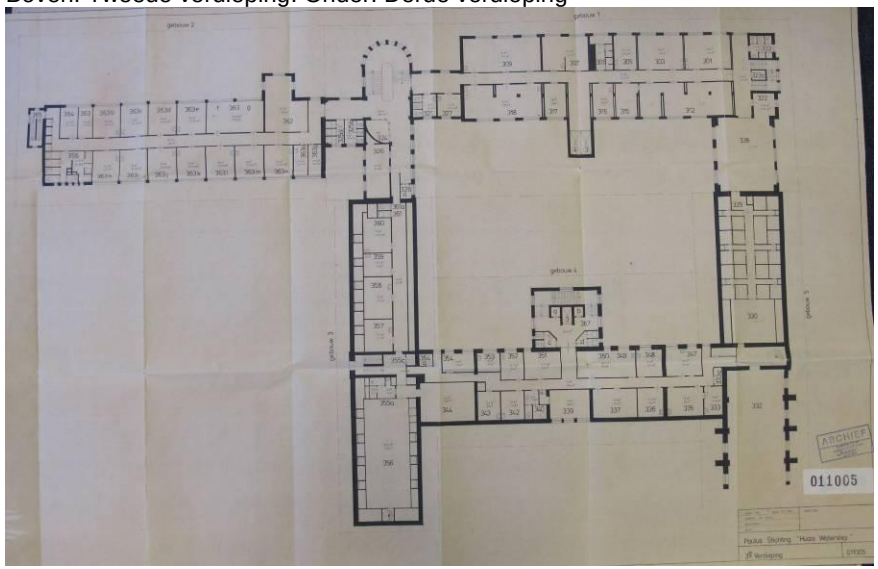

3 Bouwhistorische Beschrijving

In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van het object. Hierbij worden zowel de algemene karakteristiek als ook de specifieke bouwhistorische kenmerken weergegeven.

Rijksbeschrijving RCE

Huis Watersley. Thans deel uitmakend van een groot kloostercomplex. Voorgevel van negen traveeën met middenrisaliet en hoekpartijen tussen geblokte lisenen van natuursteen. Ingangsomlijsting in Lodewijk XV-STIJL, 1752; daarboven een hardstenen alliantiewapen en een jachtvoorstelling omgeven door rococo-ornament. Segmentboogvensters in hardsteen. De gevel is later verhoogd en naar twee zijden vergroot. Parkpijlers met vaasvormige versieringen, XVIII. (Datum: 19-07-1967).

3.1 Ligging

Het pand maakt deel uit van de historische buitenplaats gelegen in het heuvelachtige gebied ten zuid-oosten van het centrum van Sittard. Het heuvelachtige deels nog met bossen begroeide terrein van Watersley ligt nog in een landelijke setting omgeven door wei- en bouwlanden. Ten zuid-westen van het goed verloopt de N 276 (Middenweg/Windraak), waarvan een weggetje met de naam Watersley afsplitst. Kort voordat de Watersley wordt doorkruist door de Helweg ligt noordelijk van de weg op een helling het oude hoofdgebouw van Watersley. Aan de overzijde van de langs het complex opklimmende Helweg ligt de oude Watersleyerhoeve. Hoger op de heuvel achter het hoofdgebouw liggen verspreid de jongere complexen/paviljoens van de stichting Pergamijn, gerealiseerd vanaf de jaren ’70. De terrasgewijs opgebouwde tuin voor het pand bevat ondermeer een door bomen omringd parkeerterrein en een laan met trappen, klimmend naar de hoofdentree. Rechts naast het hoofdgebouw langs de Helweg ligt het L-vormige restant van de economiegebouwen uit de jaren ’20.

Watersley en de directe omgeving op een satelietfoto (Google Maps)

3.2 Plattegrond en opbouw

3.2.1 Het oude hoofdgebouw (1752, 1897-1902, verbouw 1960-68)

Het tussen 1897 en 1902 tot stand gekomen hoofdgebouw, waarin de kernbouw van het kasteel uit 1752 is opgenomen, heeft een H-vormige plattegrond. De centrale vleugel met daarin de kern van het voormalige kasteel vormt de hoofdentreevleugel. De rechter dwarsvleugel bestaat aan de voorzijde uit een neogotische kapel met onderbouw en souterrain, die aan de frontzijde met de koorsluiting eindigt. Aan de achterzijde bestaat deze vleugel uit een lager kloostervleugelgedeelte. Om dat het geheel op een hellend terrein is gebouwd werkt de kelderzone aan de voorzijde als een souterrain met grotere vensters en aan de achterzijde als een nog net boven het

maaiveld uitstekende kelder met kelderlichten. Boven het souterrain heeft het complex drie bouwlagen, waarvan de derde bouwlaag in de klassiek opgezette voorgevel van de middenvleugel iets lagere vensters heeft dan de bouwlagen daaronder. Bij de dwarsvleugels zijn de vensters in alle drie de bouwlagen weer even hoog, maar hier verschilt de afsluiting boven de vensters per laag. De vensters van de begane grond sluiten hier af met rondbogen met boogtrommels met siermetselwerk, terwijl de eerste verdieping vensters met segmentbogen en boogtrommels heeft. In de derde bouwlaag zijn meestal weer rondbogen met boogtrommels met siermetselwerk toegepast. De centrale vleugel heeft een middenrisaliet die boven de derde bouwlaag nog een stenen dakhuis met bakstenen fronton heeft onder een zadeldakvormige steekkap. De vleugels worden afgedekt met schilddaken, gedekt met gesmoorde muldenpannen, het kapeldak is gedekt met leien in Maasdekking met een koperen bekleding op de romp en spits van de dakruiter.

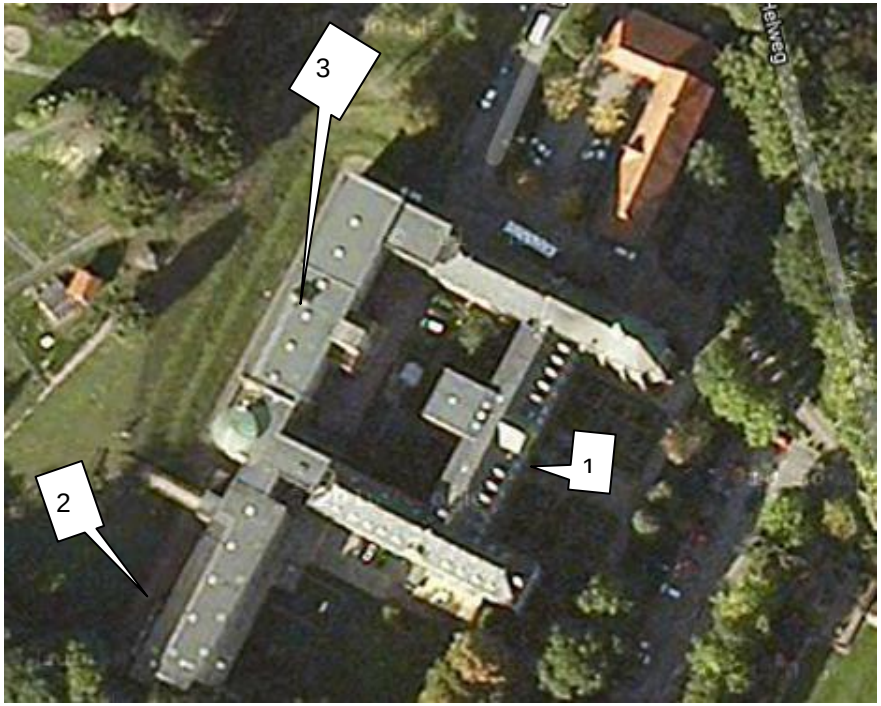

Het hoofdgebouw op een satelietfoto. 1:Hoofdgebouw uit 1752 en 1897-1902, 2: St. Josefsbau uit 1923 en 3: Antoniusbau uit 1960-63

Het voorschild van de kap van de centrale vleugel heeft aan weerszijden van het dakhuis vijf dakkapellen onder schilddaken. Aan de achterzijde is hier op de achtergevel een jongere kapverdieping ingebouwd met een lage stenen gevel onder een plat dak. Naast de centrale vleugel bezit ook de kap van de linker dwarsvleugel meerdere dakkapellen onder schilddaken.

Tegen het midden van de achtergevel van de centrale vleugel is een jongere trappenhuis/lifttoren gebouwd onder plat dak. De lange linker zijgevel van de linker dwarsvleugel heeft een jongere strook in de gevel (trappenhuissectie) die boven de daklijst is doorgetrokken en afsluit met een plat dak.

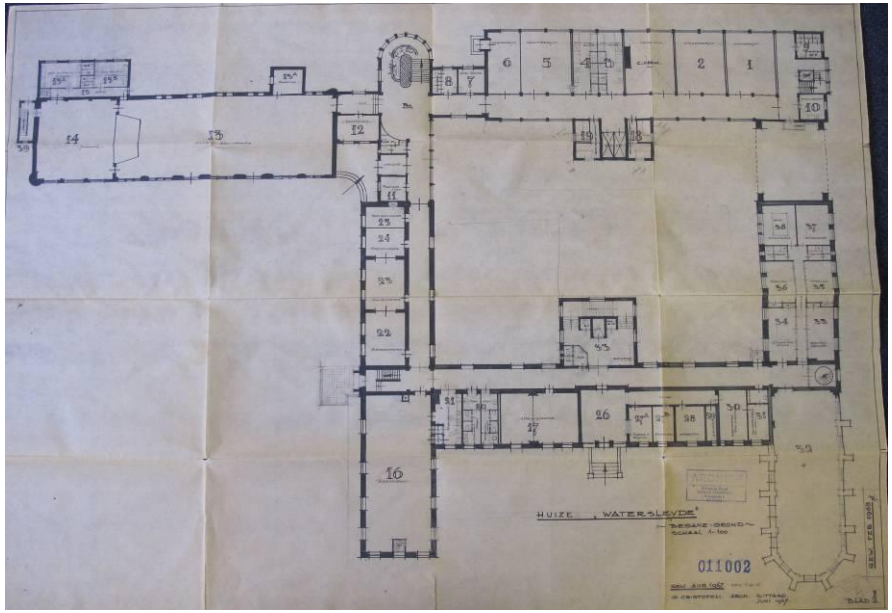

Plattegrond van de begane grond van het hoofdgebouw, situatie 1968. Collectie archief Pergamijn,

3.2.2 St. Josefsbau (1923, verbouw 1963 en 1968-70):

Deze aan de achterzijde haaks op de linker dwarsvleugel gerichte grote vleugel is middels een smaller verbindingslid verbonden met het oude hoofdgebouw en de naoorlogse Antoniusbau. Het bouwwerk, dat in de jaren ’20 is ontstaan is in 1960-63 gewijzigd en tussen 1968-70 met een volledige verdieping verhoogd, waardoor het gebouw, dat bestaat uit een langwerpige

rechthoekige vierlaags kernbouw onder plat dak, met trappenhuisuitbouwen tegen de kopgevel en rechts achter en een tweelaags rechthoekige uitbouw links achter.

3.2.3 St. Antoniusbau (1960-63, latere verbouwingen)
Deze aan de achterzijde op de beide dwarsvleugels van het oude hoofdgebouw aansluitende naoorlogse bouw zorgde ervoor dat het hoofdgebouw van een H-vormig complex werd omgevormd tot een carrévormig geheel met aan de voorzijde uitspringende hoekvleugels (de oude dwarsvleugels van het oude hoofdgebouw met rechts de kapel). Deze naoorlogse bouw heeft op het beeld van het complex aan de voorzijde nauwelijks impact gehad. Aan de achterzijde bepaalt deze bouw echter vrijwel het gehele aanzicht terwijl deze vooral ook aan de rechterzijde prominent aanwezig is.

Het complex bestaat uit drie delen, een verbindingslid met drie vierlaags armen naar respectievelijk de oude linker dwarsvleugel van het hoofdgebouw, naar de St. Josefsbau en naar de hoofdvleugel van de Antoniusbau zelf. Deze armen bestaan uit een gang met nevenruimte. De gangen van de drie armen komen samen in een hal die aan de achterzijde overgaat in een trappenhuistoren met een halfronde sluitingsgevel. De drie armen hebben platte daken, de trappenhuistoren sluit af met een rond met koper gedekt kegeldak met flauwe hellingen.

De hoofdvleugel van de Antoniusbau bestaat uit een langwerpige vierlaags vleugel op een rechthoekige plattegrond onder een plat dak. Aan de zijde van de binnenplaats staat tegen deze vleugel een forse in grondvlak rechthoekige lifttoren met annexen, met per bouwlaag ter weerszijden van de liftschachten nevenruimten. Het derde onderdeel wordt gevormd door een vierlaags bouwdeel dat haaks is gebouwd op de hoofdvleugel en deze verbindt met de rechter dwarsvleugel van het oude hoofdgebouw. De eerste bouwlaag bestaat geheel uit een brede onderdoorgang, waardoor men van buitenaf de binnenplaats van het complex kan bereiken. Hierdoor kunnen ondermeer ook auto's en busjes rijden tot aan de brede entree onder een luifel van het verbindingslid achter de linker dwarsvleugel van het oude hoofdgebouw. De vleugel met onderdoorgang is iets smaller dan de oude rechter dwarsvleugel van het hoofdgebouw en heeft ook een plat dak. De gehele Antoniusbau is onderkelderd. Onder de doorgang van het laatst genoemde bouwdeel van de Antoniusbau bevindt zich een gang die de kelders van de Antoniusbau verbindt met de kelders van de rechter dwarsvleugel van het oude hoofdgebouw.

3.3 Constructies:

3.3.1 Het oude hoofdgebouw:

Het tussen 1897 en 1902 tot stand gekomen hoofdgebouw, waarin de kernbouw van het kasteel uit 1752 is opgenomen heeft overwegend nog een traditionele constructie, bestaande uit zware gemetselde gevels met overwegend ook stenen binnenmuren (waaronder gangmuren) en houten balklagen die de vloeren ondersteunen. Van de kelders/souterrain is van de centrale entreevleugel alleen de centrale ruimte van hoge ouderdom. Deze rechthoekige kelder heeft zware in mergel opgetrokken muren met kistwerk, in de hogere delen overgaand in baksteen met een gewelf met acht brede platte gordelbogen die het hart samenkomen. De in grondvlak driehoekige gewelfvakken daartussen zijn gemetseld in keperverband. De andere kelderruimten in deze vleugel, inclusief de achtergang zijn tot stand gekomen in de periode 1968-70 met betonnen plafonds. De kelders in de beide dwarsvleugels dateren uit de bouwtijd en bezitten troggewelven op stalen balken. Ook het plafond van de grote zaal onder de kapel in de rechter dwarsvleugel bestaat uit omklede stalen onderslagen met daarop een troggewelven op stalen balken. De kapconstructies zijn van grenenhout en bezitten Hollandse spanten met kreupele stijlen. De meeste daken hebben een beschot op de gordingen. Bij de kapconstructie van de kapel staan de kapspanten op zware stalen trekbalken (H-balken), die boven de gordelbogen tussen de links en rechts hiervan klimmende gewelfschelpen zijn doorgestoken. De buitenwaartse druk van de bakstenen kruisribgewelven van de kapel wordt, zoals bij de neogotische kerkbouwkunst gebruikelijk is, in de buitengevels van het gebouw opgevangen door zware gemetselde steunberen.

3.3.2 St. Josefsbau:
De St. Josefsbau heeft net als andere grote gebouwen (scholen, kerken) van Jos Wielders uit deze periode een gewapend betonskelet, waarvan de liggers vanaf de opleggingen volgens een schuine lijn aan de onderzijde verjongen. Thans zijn door latere interne wijzigingen deze betonnen balken niet overal zichtbaar. Haaks op deze zware hoofdbalken zijn minder zware dwarsbalken geplaatst. Het betonskelet van de kernbouw wordt aan de buitenzijde door bakstenen gevels aan het oog onttrokken. Hierdoor lijkt het gebouw uitwendig nog een traditionele constructie te bezitten.

Kelder met troggewelven in de oudbouw

Bakstenen kruisribgewelven van de kapel.

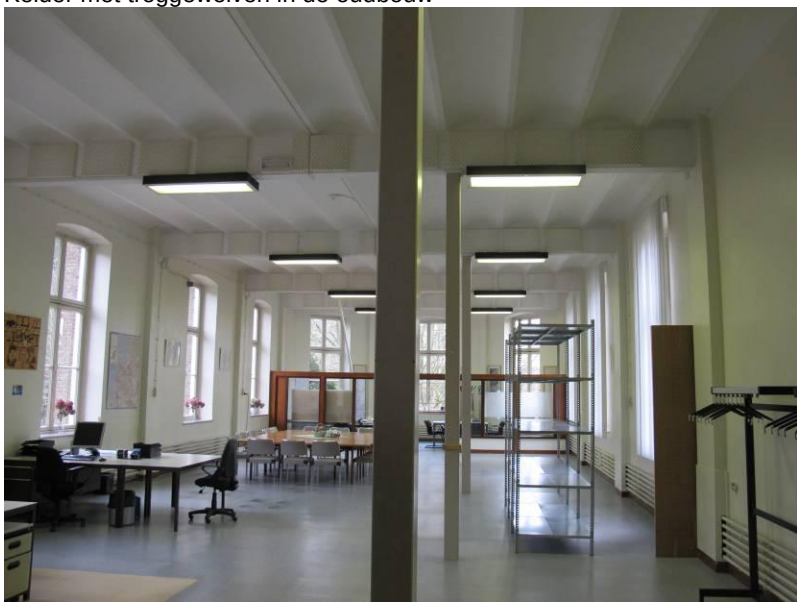

DE grote studiezaal onder de kapel met troggewelven op stalen onderslagen.

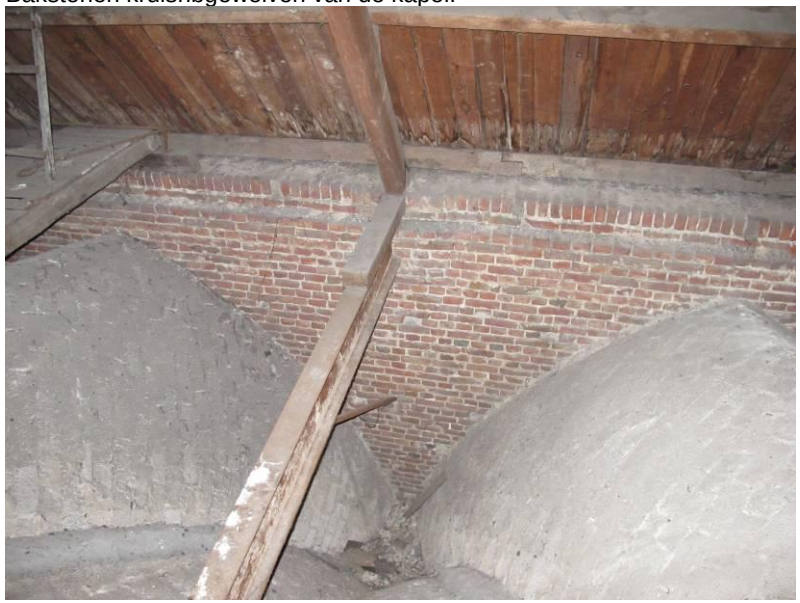

Stalen trekbalk met houten slof en spantbeen op de kapelzolder.

Kapconstructie uit 1901 op de vliering van de middenvleugel.

Gang in het souterrain van de schoolvleugel van de Antoniusbau met betonnen “portalen”.

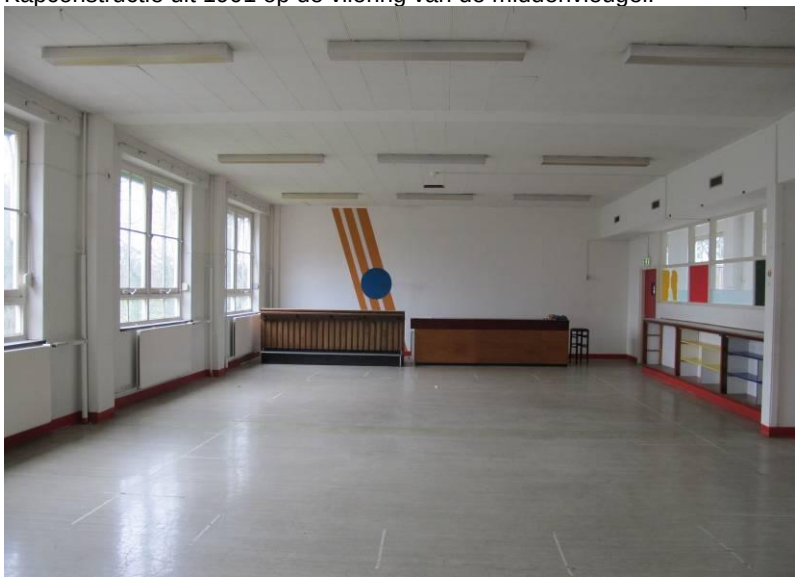

Zaal op de verdieping in de St. Josefsbau met betonnen wandkolommen en balken.

Lokaal in de schoolvleugel van de Antoniusbau met zware betonnen balken en wandkolommen.

3.3.3 St. Antoniusbau

Deze grote bouw uit de vroege jaren ’60 heeft ook een gewapend betonskelet, maar hier is de constructie op sommige plaatsen wel als decoratief, geledend element (rasterwerk) in de buitengevels zichtbaar. In de interieurs zijn de betonnen kolommen en liggers in zowel de gangen als sommige ruimten zichtbaar. Ook bij de halfronde gevels spelen de zware betonnen kolommen met daartussen sterk terugliggende glasstroken een belangrijke rol in het gevelbeeld.

3.4 Exterieur: Gevels

3.4.1 Het oude hoofdgebouw:

Het H-vormige hoofdgebouw heeft gevels gemetseld in donker bruin/rode baksteen (ter plaatse gebakken Limburgse moppen: 22-24 x 11-11,5 x 6 cm, 10 lagen = 71-75cm) met snijvoegen en platvolle voegen in het in de late jaren ’60 vrijgelegde souterrainniveau aan de voorzijde. De gevelvlakken die nog behoren bij de voorgevel van het kasteel zijn gemetseld in kruisverband in bruin/rode moppen met een formaat van 27 x 13 x 6 cm, 10 lagen = 75cm. Voor de waterlijsten en voor de dagkanten van de spitsboogvensters van de kapel is geprofileerde rode verblendsteen toegepast. De lekdorpels van alle vensters en de pilasters en vensteromlijstingen van de voorgevel van de centrale vleugel en de kopgevel en rechter zijgevel van de linker dwarsvleugel zijn uitgevoerd in hardsteen. Hardsteen is verder toegepast voor de afdekking van de versnijdingen en bovenzijde van de steunberen van de kapel en verder bij de lekdorpels met aansluitende waterlijsten van dit bouwdeel.

De gevels van dit grote H-vormige gebouw tonen in hun uitwerking drie “gezichten”. Ten eerste de voorgevel van de middenvleugel en de rechter zijgevel en kopgevel van de linker dwarsvleugel die een strenge klassieke architectuur bezitten met hardstenen vensteromlijstingen en een verdeling in vakken middels hardstenen geblokte kolossaal-pilasters, ten tweede de kapel aan de voorzijde van de rechter dwarsvleugel die in neogotische vormentaal is uitgevoerd en ten derde de overige gevels van de dwarsvleugels en achtergevel van de middenvleugel die in de sobere baksteenarchitectuur van de toen gebruikelijke zogenaamde Gestichtsstijl zijn uitgevoerd met rondboog- en segmentboogvensters en waterlijsten in rode verblendsteen.

De klassieke voorgevel en neogotische kapel.

De binnenplaatsgevels van het oude hoofdgebouw in sobere gestichtsstijl.

De monumentaal opgezette **voorgevel**, waarin centraal de voorgevel van het voormalige kasteel is opgenomen heeft een symmetrische opzet en indeling. Omdat men besloot om in deze gevel de voorgevel van het oude kasteeltje op te nemen is de architectuur uit 1897/98 en 1900/02 hierop aangepast. Van het kasteel werden alle onderdelen (metselwerk, hardstenen geblokte pilasters, hardstenen vensteromlijstingen, deurpartij met hardstenen omlijstingen en de rijk versierde gevelsteen met de familiewapens in Lodewijk XV-vormen) gehandhaafd. De deurpartij bestaat uit een hardstenen omlijsting met casementen op de rechtstanden en een binnenprofiel met kraal. Een hardstenen kalf met profiellijst en een geprofileerde onderzijde met twee ojiefvormen die vanuit de hoeken in het midden samenkomen bij een vlak gedeelte, scheidt de dubbele paneeldeur van een bovenlicht. Het bovenlicht heeft ook een rijk uitgewerkte hardstenen omlijsting met in de casementen van de rechtstanden bovenin gebeeldhouwd reliëf in de vorm van asymmetrische kwabornamenten. De bovendorpel heeft twee omgebogen bovenhoeken en een gebeeldhouwd kwabornament in Lodewijk XV vormen daartussen. Het bovenlicht met een golvend verlopende bovendorpel is gevuld met glas-in-lood. Een gebogen hardstenen fronton bekroont de deurpartij. In het boogveld is in reliëf in Romeinse cijfers (verguld) het jaartal MDCCLII aangebracht. De grote mergelstenen wapensteen daarboven met de alliantiewapens van de stichters van het kasteel in reliëf omgeven door putti en zwierige kwabornamenten, bloemen en lijsten, met onderin een mannetje dat een zwijn spiest bezit nog een oude polychrome afwerking.

Voorgevel. Gevelsteen met alliantiewapens uit 1752.

Oude deurpartij van het kasteel uit 1752 met jongere deur en bovenlicht.

Overzicht van de voorgevel

Middenpartij met dakhuis.

Rechter deel gevel richting kapel gezien.

De hardstenen vensteromlijstingen hebben licht getoogde onderzijden in de bovendorpels (en dus ook licht getoogde kozijnen en bovenlichten) en in het midden een iets uitspringende “sluitsteen”. In de uit twee hardstenen blokken opgebouwde rechtstanden zijn resten van oude duimen waar te nemen. De veelruits ramen die in de oorspronkelijke vensters van het kasteel waren opgenomen zijn door Kayser vervangen door 6-ruits exemplaren. Bij de vergroting (verbreding en verhoging) van de gevel werden de vensteromlijstingen van de kasteelgevel gekopieerd. Links en rechts van de 9-assige gevel van het kasteel werd een partij met drie vensterassen toegevoegd, ook weer voorzien van hardstenen geblokte pilasters op de hoeken. Een klassiek hoofdgestel in de gevel boven de verdiepingvensters markeert nog de oude dakvoet van het kasteel. Hierboven werd over de gehele gevelbreedte een tweede verdieping toegevoegd met lagere vensters met 4-ruits ramen, waarvan de onderdorpels middels een hardstenen band in de gevel onderling werden gekoppeld. De pilasters werden in deze verhoging doorgetrokken. Hierboven sluit de gevel af met een geprofileerde goot met een overstek op sierlijke houten consoles. Boven de drieassige middenpartij, met daarin de oude hoofdentree van het kasteel voegde men op het dak een fors stenen dakhuis toe met geblokte hoekpilasters en een bekroning middels een bakstenen fronton, rustend op een klassiek hoofdgestel. De gevel van het dakhuis werd voorzien van drie hardstenen tweelichtvensters met 2-ruits draairamen en een enkelruits bovenlicht. De souterrain-laag kwam pas in de late jaren ’60 boven het maaiveld te liggen en kreeg toen ook vensters met hardstenen omlijstingen en 4-ruits stolpramen. In de hardstenen omlijsting werd voorts traliewerk aangebracht. Alleen in de twee assen uiterst links en ter weerszijden van de ook toen gebouwde bordestrap werden kleinere vensters aangebracht met hardstenen omlijstingen. Het gevelwerk van het souterrain springt ten opzichte van het hoger gelegen gevelwerk iets uit en sluit af met een geprofileerde hardstenen waterlijst. Ook in dit souterrain zijn de geblokte pilasters van de boven gelegen gevels doorgezet.

De trap is opgemetseld in baksteen met een natuursteenbekleding op de traptreden en bordessen. Het voorste deel van de trap bestaat uit twee van links en rechts omhoog klimmende trappen die samenkomen op een bordes, met op de vier hoeken een bakstenen hekpost, met een smeedijzeren bekroning. Hierop sluiten de smeedijzeren balustraden van de trappen en het bordes aan. Aan de achterzijde klimt vervolgens weer een trap naar een bordes voor de monumentale entree. In de bakstenen kopgevel van de bordestrap is een door een hardstenen omlijsting omgeven oeil de bouef opgenomen.

Rechter zijde van de bordestrap uit de late jaren ’60.

De tien dakkapellen boven de goot (vijf stuks links en rechts van het dakhuis) met 6-ruits stolpramen onder een met leien gedekt schilddakje, dragen bij aan het monumentale beeld van imposasnte gevel.

De architectuur van de voorgevel werd ook (wel iets soberder) doorgezet op de rechter zijgevel en kopgevel van de ten opzichte van de voorgevel naar voren springende linker dwarsvleugel uit 1897/98. Ook hier kregen de vensters hardstenen omlijstingen van het zelfde type en op de hoeken hardstenen geblokte pilasters. De rechter zijgevel kreeg een indeling in drie vensterassen, die met uitzondering van het souterrain niet regelmatig over het gevelvlak werden verdeeld. De vensters van de linker as (hier is de verdieping blind) werden dicht naast de vensters van de middenas geplaatst.

De kopgevel kreeg weer een symmetrische drieassige indeling, waarbij de vensterassen van elkaar gescheiden werden door geblokte pilasters. De onderdorpels werden door een hardstenen band onderling verbonden. De tweede verdieping is van de delen daaronder gescheiden door een hoofdgestel (voortzetting van het hoofdgestel op de voorgevel). De bovenste lijst (kroonlijst) van dit hoofdgestel fungeert tevens als lekdorpel voor de vensters. Het fries tussen beide hardstenen lijsten is in baksteen uitgevoerd. Onder het middenvenster van de begane grond in de kopgevel is een hardstenen eerste steen ingemetseld met de tekst: “18 + 97 FUNDAMENTUM / IPSIUS / CHRISTUS EST” met onder het woord EST in klein schrift de datum 8 aug:

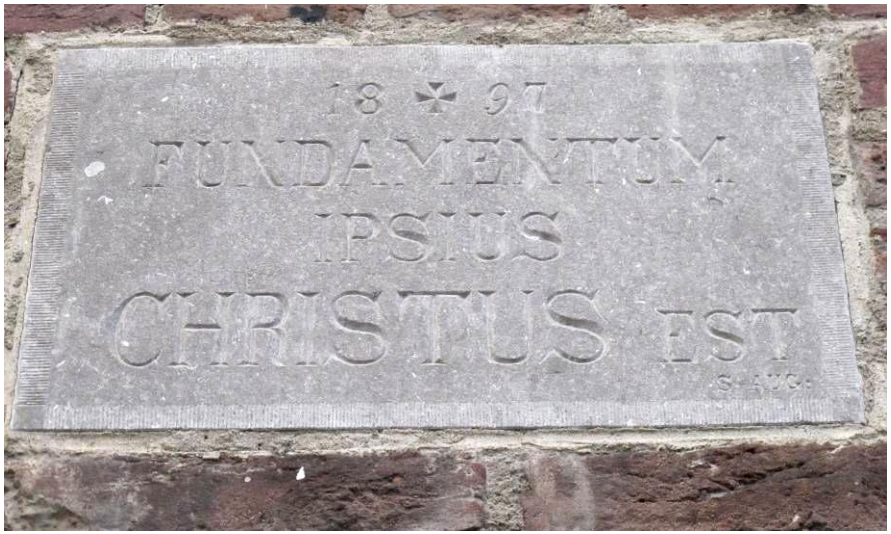

Eerste steen in kopgevel van de linker dwarsvleugel.

De kopgevel en rechter zijgevel van linker dwarsvleugel

De rechter dwarsvleugel steekt middels de kapel uit ten opzichte van de voorgevel. Van dit bouwdeel wijkt de architectuur met zijn zuivere neogotische vormen af van de strenge klassieke architectuur van de voorgevel en linker dwarsvleugel. In deze hoog oprijzende bouw, waarvan de verticaliteit wordt benadrukt door de steunberen en smalle hoge spitsboogvensters, zijn drie niveau's te onderscheiden. Onderin is de souterrainzone waarvan het gevelwerk ten opzichte van de hogere delen weer uitspringt. Deze zone sluit boven af middels een waterlijst met afgeschuind profiel in rode verblendsteen. In de verschillende vlakken tussen de steunberen zijn in het souterrain verschillende typen gevelopeningen aangebracht. Aan de zijde van de voorgevel betreffen het kleine vensters onder segmentbogen met traliewerk voor de kozijnen. Aan de rechter zijde zijn links een later ingebroken doorgang onder segmentboog, een moderne brede dubbele deur onder luifel en rechts daarvan drie vensters onder strekken met tweelichtramen aangebracht.

De verdieping daarboven heeft in elk vak tussen de steunberen een identiek venster onder een spitsboog met siermetselwerk in de boogtrommel en een rechthoekige lichtopening met een 4-ruits stolpraam en 2-ruits bovenlicht. Deze vensters verlichten de voormalige studiezaal onder de kapel. De kapelzone daarboven heeft per travee een hoog lancetvenster, waarvan de dagkanten en spitsboog zijn gemetseld in geprofileerde rode verblendsteen. De vensters zijn gevuld met overwegend sobere glas-in-lood ramen. Bij de vensters in de drie sluitingszijden zijn in dit sobere glas-in-lood oudere heiligenfiguren in gebrandschilderd glas opgenomen.

De steunberen beginnen zich pas vanaf de kapelzone te versnijden, waarbij deze versnijdingen zijn afgedekt met hardstenen afzaten, of bij de derde versnijding met een hardstenen ezelsrug. Zowel bij de lekdorpels van de vensters van de studiezaal, als bij de kapelvensters, zetten deze hardstenen dorpels en afzaten zich links en rechts voort in een hardstenen waterlijst. De gevels sluiten af met een bakstenen bloktandlijst met daarboven drie uitkragende muizetandlijsten, bekroond door een gootlijst. De gevel aan de achterzijde wordt bekroond door een tuitgevel met een hardstenen ezelsrugafdekking en op hardstenen geprofileerde kraagstenen uitkragende schouderstukken. In de top is op de ezelsrug een hardstenen kruisbloem geplaatst.

De kapelvleugel rechts van de central hoofdvleugel.

De rechter zijde van de kapelvleugel, met onderin jongere entrees en kelderlichten.

De met koper beklede dakruiter op de kapel uit de jaren ’20.

De gevels van de middenvleugel en beide dwarsvleugels die grenzen aan de huidige binnenplaats zijn het meest sober opgezet. Ze bezitten een uitspringende bakstenen plintzone met daarin opgenomen kelderlichten, deels onder segmentbogen en bij de rechter dwarsvleugel met hardstenen omlijstingen met diefijzers. Deze zone sluit af met een verblendstenen waterlijst met afgeschuind profiel. In de begane grond zone zijn in alle drie de gevels vensters met rondboogafsluiting en boogtrommels met siermetselwerk opgenomen. De vensters hebben net als de vensters in de twee lagen daarboven 4-ruits stolpramen en 2-ruits bovenlichten. De lekdorpels zijn van hardsteen. Bij de vensters van de eerste verdieping zijn de hardstenen lekdorpels door een waterlijst in rode profielverblendsteen onderling verbonden. Deze vensters sluiten af met een segmentboog met bakstenen boogtrommel.

Bij de rechter dwarsvleugel ontbreken de boogtrommels echter en is het kozijn en bovenlicht dus licht getoogd uitgevoerd. De vensters van de tweede verdieping hebben ook segmentbogen met gemetselde boogtrommels ter afsluiting. Hier zijn de lekdorpels in hardsteen met een andere profilering dan die van de vensters eronder. De gevels sluiten af met een architraaflijst in rode profielverblendsteen met daarboven een bakstenen fries waarin de houten sierlijke consoles van het gootoverstek zijn geplaatst. Bij de achtergevel van de middenvleugel volgt boven deze architraaflijst nog een jongere verhoging van de gevel in baksteen met rechthoekige vensters, met een vast tweedelig onderlicht en een 4-ruits stolpraam. Deze zone sluit af met een hardstenen zware architraaflijst, met daarboven een bakstenen fries met wederom (hergebruikte) houten consoles voor het gootoverstek. De achtergevel heeft uiterst links een uitgang onder een segmentboog, met een hellingbaan ervoor. De deur heeft een raam in het bovendeel.

Een prominent tegen de achtergevel van de oude centrale vleugel aanwezig bouwdeel betreft de trappenhuis/lifttoren uit de periode 1960-63. Deze blokvormige bouwmassa heeft gevels, gemetseld in bruin/rode steen in kettingverband. In de zijgevels heeft dit deel aansluitend op de achtergevel van de centrale vleugel per bouwlaag twee kleine rechthoekige vensters met enkelruits ramen en daarnaast grote vensters met stalen 6-ruits ramen van het trappenhuis die zig-zaggend opklimmen. In de linker zijgevel is voorts in het middenm onderin een verdiept geplaatste uitgang aanwezig. In de kopgevel bevinden zich in elk van de vier bouwlagen in de middenas een venster met stalen 6-ruits raam. In de plint zijn lage liggende keldervensters opgenomen met 2-ruits ramen onder betonlateien.

Achtergevel centrale vleugel en zijgevel rechter dwarsvleugel.

Achtergevel centrale vleugel en zijgevel linker dwarsvleugel

De buitengevels van de beide dwarsvleugels bezitten een iets rijker uitgevoerde architectuur dan de binnenplaatsgevels. Beide gevels bezitten dezelfde opbouw. Ze bezitten een uitspringende bakstenen plintzone met daarin opgenomen kelderlichten, deels onder segmentbogen en bij de rechter dwarsvleugel met betonnen lateien en houten 2-ruits stolpramen met koekoeken ervoor. Deze zone sluit af met een verblendstenen waterlijst met afgeschuind profiel. In de begane grond zone zijn in beide de gevels vensters met rondboogafsluiting en boogtrommels met siermetselwerk opgenomen. De vensters hebben net als de vensters in de twee lagen daarboven 4-ruits stolpramen en 2-ruits bovenlichten. De lekdorpels zijn van hardsteen. De lekdorpels zijn onderlibng verbonden door een waterlijst in rode verblendsteen met een zelfde afgeschuind profiel met waterhol. Bij het rechter deel van de zijgevel van de linker dwarsvleugel is later een deel van deze lijst weggekapt. Hier is één van de vensters ook omgevormd tot een stalen terrasdeur met hoge ramen en een 2-ruits bovenlicht. Het ervoor gelegen betonnen terras op betonnen kolommen met een stalen buisbalustrade en tegelvloer is net als de terrasdeuren aangebracht in de vroege jaren ’60. Bij de vensters van de eerste verdieping zijn de hardstenen lekdorpels eveneens door een waterlijst in rode profielverblendsteen onderling verbonden. Deze vensters sluiten af met een segmentboog met bakstenen boogtrommel. De vensters van de tweede verdieping hebben weer rondbogen met gemetselde boogtrommels ter afsluiting. Hier zijn de lekdorpels in hardsteen met een andere profilering dan die van de vensters eronder. Ook deze worden onderling verbonden door een waterlijst in rode verblendsteen met dezelfde “kroonlijstachtige” profilering als de lekdorpels. Daaronder is een bakstenen fries en een verblendstenen architraaflijst aangebracht. De gevels sluiten af met een architraaflijst in rode profielverblendsteen met daarboven een bakstenen fries waarin de houten sierlijke consoles van het gootoverstek zijn geplaatst. Bij de buitengevel van de rechter dwarsvleugel is in het begin van de jaren ’60 uiterst links, kort voor de aansluiting op de kapelgevel ten behoeve van de hierachter geplaatste nieuwe spiltrap een van de begane grond tot aan de daklijst doorlopend trappenhuisvenster aanwezig, dat boven afsluit met een oude rondboog en bakstenen boogtrommel van een voormalig venster van de tweede verdieping. Het hoge trappenhuislicht heeft een stalen 40-ruits (4 x 10) raam met gekleurd glas.

De buitengevel van de linker dwarsvleugel wordt sinds de sloop van de toilettentoren in de vroege jaren ’60 verdeeld in twee delen door de invoeging van een jongere trappenhuistoren (die in het gevelvlak is gelegen en niet uitspringt zoals de toen gesloopte toilettentoren). Deze toren in rode baksteen in kettingverband heeft onderin een entree in de uitgebouwd portiek met gemetselde hoekdammen en een betonnen latei. Daarboven bevindt zich in alle drie de bouwlagen een rechthoekig venster met betonnen omlijsting en een stalen 4-ruits raam. Het gedeelte dat boven de daklijst doorsteekt heeft drie kleine vensters met betonnen omlijstingen en stalen enkelruits ramen. De afsluiting van deze toren is overeenkomstig de afsluiting van de oude gevels met een betonnen architraaflijst, fries met houten gootklossen en overstekende bakgoot.

Op de hoek is de geprofileerde verblendsteen met zijn gaten (hier dichtgezet met mortel) goed herkenbaar. Deze steen is ingekocht, de handvorm gevelstenen zijn op Watersley zelf gebakken. Deze gladde, homogene, vaak geprofileerde verblendsteen is bij de architectuur (ondermeer kerken, kloosters, scholen, woonhuizen, postkantoren, stations) uit de periode 1890-1910 veelvuldig toegepast, voor ondermeer waterlijsten, daklijsten, vensterbogen en dagkanten en andere geveldetails, ook vanwege het kleureffect in combinatie met normale gevelstenen.

Buitengevel rechter dwarsvleugel met op de achtergrond de kapel.

Jongere kelderlichten in de plint van de buitengevel van de rechter dwarsvleugel

In 1963 ingebroken trappenhuisvenster in buitengevel rechter dwarsvleugel.

Buitengevel van de linker dwarsvleugel met in het midden de trappenhuistoren uit de jaren ’60.

Overzichtsfoto van de buitengevel van de linker dwarsvleugel.

3.4.2 St. Josefsbau:

De St. Josefsbau heeft in het exterieur aanzienlijk meer wijzigingen ondergaan dan het oude hoofdgebouw. Door de verhogingen en wijziging van de detaillering van vensters en deuren is de oorspronkelijke expressionistische architectuur (Amsterdamse School-invloeden) met name aanwezig in de voorgevel hierdoor lastig leesbaar geworden. De nog oorspronkelijke delen van het gevelwerk uit de vroege jaren ’20 zijn gemetseld in bruin/rode baksteen (vormbaksteen 21 X 10 x 5,5cm, 10 lagen = 65cm) in halfsteens verband (bij de expressionistische golvend verlopende geveldelen in koppenverband) met platvolle licht verdiept aangebrachte voegen, die een geel/oranje kleur bezitten. De verhoging uit de late jaren ’60 is uitgevoerd in een paars/bruine baksteen in kettingverband met grijs/witte voegen. De plintzône afsluitend met een rollaag is in kruisverband gemetseld.

De brede voorgevel is vierlaags en telt tien vensterassen. Het bouwdeel met drie vensterassen links onderscheidde zich oorspronkelijk van het brede rechter deel door een plat dak. Het brede deel heeft tot en met de borstwering van de derde bouwlaag nog oorspronkelijk gevelwerk. De eerste en tweede bouwlaag worden hier boven de vensters afgesloten door een betonnen strook en opgaand gevelwerk, dat op beide hoeken een golvend verloop heeft met een afgeronde beëindiging. De onderbouw telt twee deurpartijen, vier drielichtvensters en één tweelichtvenster (geheel rechts), van elkaar gescheiden door muurdammen met afgeronde hoeken. De lichtopeningen van de vensters (later voorzien van glasstenen in plaats van de oorspronkelijke houten roederamen) worden van elkaar gescheiden door tweezijdig gesloten muurdammen. De deuropeningen bezitten ook jongere vullingen, met dubbele deuren met bovenlichten en smalle zijlichten. De ramen in beide deurvleugels hebben een getoogde onderzijde. In de bouwlaag daarboven zijn ook alle vensters vernieuwd. Oorspronkelijk waren hier vijf vensters (twee links, twee rechts en één in het midden) waaraan er in de vroege jaren ’60 twee zijn toegevoegd en alle vensters kregen toen nieuwe ramen (houten ramen met ijzeren kruisroeden). Ook alle zeven vensters van de derde bouwlaag van het brede rechter deel zijn later gewijzigd. Oorspronkelijk waren dit vierlichtkozijnen met per licht een kalf en een 4-ruits onder- en bovenlicht. De nieuwe kozijnen zijn tweelichtkozijnen met houten ramen met ijzeren kruisroeden en 2-ruits bovenlichten. Waar oorspronkelijk de daklijst zat bevindt zich nu boven de derde bouwlaag een brede gepleisterde band. Daarboven bevindt zich een gemetselde borstwering met onder de daklijst een brede vensterstrook die per travee bestaat uit twee liggende rechthoekige vensters met stalen 4-ruits ramen en 2-ruits zijlicht, van elkaar gescheiden door een groen geverfd houten paneel.

Rechter hoek voorgevel van de St. Josefsbau en het verbindingslid uit de jaren ’60.

Overzicht voorgevel St. Josefsbau

Expressionistische vormen op de gevelhoek St. Josefsbau

Detail deurpartij in voorgevel St. Josefsbau

Detail venster in voorgevel St. Josefsbau

Het drie assen brede linker deel heeft op de gevelhoek in de eerste bouwlaag een uitspringende rond gemetselde hoekdam, met een betonnen aan de bovenzijde afgeschuinde afdekking. Ook in dit geveldeel zijn alle gevelopeningen vanaf de jaren ’60 voorzien van nieuwe invullingen. In de onderbouw zijn de drie vensters gescheiden door gepleisterde dammen. Bij de twee linker vensters zijn alleen de houten bovenlichten gespaard en is het gedeelte daaronder gevuld met glazen bouwstenen. Het rechter venster heeft nog een origineel kruiskozijn, de roeden van de ramen zijn echter verwijderd. In de tweede bouwlaag zijn drie vensters aanwezig met jongere tweelichtkozijnen met ramen met ijzeren kruisroeden. De eveneens jongere vensters van de derde bouwlaag hebben dezelfde indeling als die van de derde bouwlaag in het brede rechter deel. Ook hier is de brede gepleisterde band van het rechter deel van de gevel boven de derde bouwlaag doorgetrokken en in de verhoging van 1968 zijn vijf kleine vensters aangebracht met ramen met ijzeren kruisroeden. Opmerkelijk is de vertanding aan de voorzijde en zijkant van de inspringende gevelhoek aan deze zijde.

Linker hoek voorgevel St. Josefsbau met de vertandingen en daaronder de ronde hoekpartij.

Van de kopgevel is het rechter deel geheel blind uitgevoerd. Tegen het linker deel is een jongere rechthoekige trappenhuistoren gebouwd, gemetseld in kettingverband. In de zijgevels van deze uitbouw is per bouwlaag een venster onder een rollaag met een houten raam met ijzeren kruisroeden aangebracht. De brede achtergevel bezit rechts een wat betreft het gevelwerk nog grotendeels oorspronkelijke tweelaags rechthoekige uitbouw met een breedte van vier vensterassen. Het metselwerk van de eerste bouwlaag in deze uitbouw is later volledig ingeboet. Tegen de tweede travee links staat een torenvormige rechthoekige uitbouw, die met uitzondering van de verhoging ook tot de oorspronkelijke bouwmassa behoort. Een loopbrug leidt vanaf de helling naar de tweede bouwlaag van deze uitbouw, waar een niet oorspronkelijke entree is gemaakt. De onderbouw van deze achtergevel bezit tussen beide uitbouwen vier tweelichtvensters, waarvan de lichten zijn gescheiden door gemetselde dammen. Wederom zijn de lichten zelf voorzien van jongere glazen bouwstenen. Bij twee tweelichten zijn wel de bovenlichten gespaard. De overige vensters in de bovenliggende lagen zijn ook allemaal later voorzien van nieuwe kozijnen en ramen, met dezelfde indelingen als beschreven bij de voorgevel.

Overzicht achtergevel St. Josefsbau

Trappenhuis uit late jaren ’60 tegen kopgevel St. Josefsbau.

3.4.3 St. Antoniusbau

Van deze grote bouw uit de vroege jaren ’60 is wel de detaillering van het exterieur vrij gaaf bewaard gebleven. Aan de achterzijde zijn hier twee te onderscheiden bouwdelen aanwezig, rechts de trappenhuistoren met flankerende verbindingsvleugels en links de brede schoolvleugel. De trappenhuistoren heeft een transparante rond lopende gevel in smalle stroken verdeeld door betonnen kolommen. De vlakken tussen de kolommen zijn per bouwlaag (vier lagen, waaronder een laag souterrain) voorzien van stalen roederamen. De plint tussen de kolommen en de borstwering onder de kap bestaat uit betonplaten. Direct onder het overstek van het flauw hellende achtzijdige tentdak met koperen dekking zijn nog lage vensters aanwezig. De beide verbindingsleden ter weerszijden van de trappenhuistoren zijn gemetseld in rood/bruine baksteen in kettingverband. De rechter verbindingsbouw, die aansluit op de St. Josefsbau telt in de gevel één vensteras met in elke bouwlaag een venster met houten raam en ijzeren kruisroeden. Het linker verbindingslid dat aansluit op de schoolvleugel van de Antoniusbau is breder en heeft twee vensterassen met dito ramen als het rechter deel.

De naar de hellende achtertuin gerichte brede gevel van de schoolvleugel heeft twee smalle hoekdelen in bruin rode baksteen, die iets hoger zijn dan het brede middendeel. Dit brede middendeel heeft een twaalfassige indeling en een opbouw van vier bouwlagen. Bij de eerste drie bouwlagen verdelen verticale betonnen stroken de gevel in twaalf traveeën. Aan de bovenzijde sluit deze zone af met een uitspringende betonnen lijst. Tussen de betonnen stroken is in elke travee en elke bouwlaag een venster op een borstwering in geel/bruine baksteen geplaatst. De vensters hebben tweelichtkozijnen met per licht een laag 2-ruits onderlicht met een hoger 2-ruits raam en 2-ruits bovenlicht daarboven. Midden onderin is een deur met bovenlicht aanwezig met rechts daarnaast drie traveeën met grotendeels bakstenen vullingen met alleen bovenlichten. De kopgevel aan de linker zijde van de schoolvleugel heeft een gevel in bruin/rode baksteen, met centraal een drieassige uitgebouwde betonnen partij over vier bouwlagen. De drie lichten per bouwlaag zijn hier gevat in een zware betonnen omlijsting en van elkaar gescheiden door smalle betonnen dammen. Onder de lichten verdiept geplaatste betonnen (of gepleisterde?) borstweringen. In de strook metselwerk links en rechts van deze betonnen uitbouw is per bouwlaag een klein venster onder rollaag met 4-ruits verdeling aanwezig.

Trappenhuis en schoolvleugel van de Antoniusbau.

Overzicht tuingevel van de schoolvleugel van de Antoniusbau.

De trappenhuis van de Antoniusbau.

Verbindingslid met onderdoorgang van de Antoniusbau met rechts de kopgevel van de schoolvleugel. Links de oude vleugel uit 1900-1902.

Links naast deze kopgevel bevindt zich de gevel van het verbindingslid van de Antoniusbau met brede onderdoorgang. De onderdoorgang over de gehele breedte van de gevel heeft een betonnen omlijsting en grijs geverfde vouwdeuren. De gevel is opgetrokken in gele baksteen, met uitzondering van de muurdammen tussen de vensters van de drie bouwlagen boven de doorgang, die zijn gemetseld in rood/bruine steen. Per bouwlaag zijn er drie vensters met houten kruiskozijnen en enkelruits ramen. Boven de vensters is een doorgaande betonstrook aanwezig. Van dit verbindingslid heeft de gevel aan de binnenplaatszijde dezelfde opbouw en detaillering als de buitengevel. De vensters van de derde en vierde bouwlaag hebben echter 2-ruits ramen in de kruiskozijnen.

De binnenplaatsgevel van de brede schoolvleugel heeft in het midden een forse uitbouw van de lifttoren met lagere annexen. Deze rechthoekige annexen zijn drielaags hoog en zijn gemetseld in rode baksteen in kettingverband. Per bouwlaag is er een strook metselwerk in geel/bruine

baksteen aanwezig met in de zijgevels en kopgevel in deze stroken een rechthoekig liggend venster onder een betonnen latei. De lifttoren daartussen steekt boven het gebouw uit en is opgetrokken in geel/bruine baksteen, met banden in rood/bruine baksteen die corresponderen met het lagen in geel/bruine baksteen van de annexen. De toren is blind uitgevoerd, met slechts bovenin in de zijgevels een liggend venster opgenomen in de band van rode baksteen. De geveldelen links en rechts van deze uitbouw tellen drie traveeën met dezelfde opbouw en detaillering als de buitengevel van deze schoolvleugel.

Links van deze schoolvleugelgevel, die weer afsluit met een blinde hoge strook in rode steen bevindt zich de binnenplaatsgevel van het verbindingslid, wederom gemetseld in rode baksteen met in de eerste drie bouwlagen een venster met een betonnen omlijsting en 6-ruits raam. In de vierde bouwlaag twee kleine vensters met 4-ruits ramen. De omhoekende gevel van het verbindingslid, die weer aansluit op de oude linker dwarsvleugel van het hoofdgebouw heeft een vijfassige gevel, waarvan de eerste drie bouwlagen weer betonnen omlijstingen rond de vijf traveeën bezitten. In de eerste bouwlaag bevindt zich in het midden een jongere dubbele schuifdeur met een stalen 4-ruits bovenlicht. Ter weerszijden daarvan bevinden zich op lage borstweringen stalen ramen met een 6-ruits verdeling, met lage onder- en bovenlichten. Deze zone wordt afgesloten door een forse moderne luifel met stalen bekleding. In de tweede en derde bouwlaag zijn vijf stalen ramen met borstweringen in rode baksteen aanwezig. De vierde bouwlaag, boven de betonnen horizontale lijst bezit gevelwerk in geel/bruine steen en vijf vensters met ramen met ijzeren kruisroeden.

Tussen de buitengevel van de linker dwarsvleugel van het oude hoofdgebouw en de voorgevel van de St. Josefsbau bevindt zich nog een omhoekende gevel van het verbindingslid van de Antoniusbau, gemetseld in rode baksteen, met over vier lagen kleine vensters onder rollagen met enkelruitsramen. In de gevel achter de oude dwarsvleugel bevindt zich onderin nog een entree.

Het verbindingslid met onderdoorgang vanaf de binnenplaats gezien.

Het verbindingslid met entrée en rechts daarvan de lifttoren met annexen van de schoolvleugel van de Antoniusbau. Links de oudbouw.

Linker deel binnenplaatsgevel schoolvleugel Antoniusbau.

Antoniusbau: Verbindingslid met entree op de binnenplaats.

Antoniusbau: Verbindingslid tussen linker dwarsvleugel en St. Josefsbau.

3.5 Interieur:

Van het oorspronkelijke interieur van met name de vooroorlogse delen (kasteel en hoofdgebouw uit 1752 en 1897-1902 en de St. Josefsbau uit 1923) is vrijwel niets bewaard gebleven. Enerzijds heeft dit te maken met nog door de Paters doorgevoerde functiewijzigingen en moderniseringen, met name ook nadat in 1960-63 de Antoniusbau is toegevoegd, waarbij ook de interieurs van de oudbouw zijn gemoderniseerd en anderzijds is de grote functiewijziging vanaf 1968 onder de Paulusstichting hieraan debet. Niet alleen zijn afwerkingen van wanden, vloeren en plafonds gewijzigd, ook alle trappen en binnendeuren zijn gemoderniseerd. Door de functiewijziging van school/klooster naar woonzorgcentrum met therapieruimten en vervolgens weer een omvorming naar louter een kantoor- en therapiecomplex zijn verder ook structuren en indelingen van ruimten gewijzigd. De oude kapel is twee keer gewijzigd (in jaren ’20 en in 1963) en daarna onttakeld door een functiewijziging (vooral opslag), waardoor hier ook veel interieurelementen verdwenen zijn. Wel zijn ondermeer bij de kapel en vermoedelijk ook bij andere voorheen grote ruimten zoals refters, keukens en toneelzalen mogelijk nog onder de systeemplafonds en achter de jonge wandafwerkingen oorspronkelijke (geschilderde) afwerkingen bewaard gebleven.

3.5.1 Het oude hoofdgebouw:

Kelders/souterrain

De oudste kelder van dit complex betreft de centraal onder de middenvleugel gelegen bijna vierkante ruimte, die nog dateert uit de bouwtijd van het kasteel (1752). De ruimte heeft een opmerkelijk achtdelig gewelf, gemetseld in een groot formaat baksteen (27-28 x 13 x 5,8-6cm) waarbij acht brede vlakke gordelbogen vanuit de hoeken en middelste deel van de vier wanden in het centrum samenkomen. De in grondvlak driehoekige gewelfvelden daartussen zijn gemetseld in keperverband. Oorspronkelijk was er links achter via een gat in de gewelfkap en een uitsparing in de diagonale gordelboog daarnaast een toegang vanuit de begane grond. In de periode 1897-1902 is aan de achterzijde een gang gemaakt. Men onderkelderde echter alleen het uiterste linker (nieuwe) deel van deze central vleugel. Pas in 1968 is de gehele vleugel onderkelderd en werd het mogelijk de kelder zo te ontsluiten. Hiervoor moest wel de gordelboog die op de positie van de geplande doorgang zat, aangepast worden waarbij de boog in een vork werd gesplitst en links en rechts naast de doorgang weer op de wand kon aansluiten. De kelderruimte

links in de centrale vleugel bezit troggewelven, die kenmerkend zijn voor kelders uit de periode 1890-1920. De wanden en gewelf van de 18de-eeuwse kelder zijn gewit (dunne witsellagen). De gang en de ruimten ter weerszijden van de oude kasteelkelder bezitten vlakke betonnen plafonds en dateren du suit de late jaren ‘60

Onder de voorvleugel van de linker dwarsvleugel bevindt zich een grote ruimte, die oorspronkelijk was opgedeeld in een zijgang met kleinere ruimten daarnaast en vanaf de vroege jaren ’60 is omgevormd tot een groot vertrek dat heeft gefungeerd als keuken. Daarboven bevond zich de refter, met in het aansluitende vertrek op de linker hoek in de central vleugel de eerste keuken. De keuken is in de periode 1960-63 ingericht, met een nieuwe trap, vloer (tegelvloer in schaakbordpatroon met blokjes van vier gele, respectievelijk grijze plavuizen) plafond met stalen kolommen, wandbetegeling en nieuwe installaties. De vensters kregen stalen ramen. Ook de hiervan afgescheiden ruimten met hun wanden met met hardhouten glaspuien zijn in deze vorm toen ontstaan. In de doorgang zijn nog de dienstliftjes zichtbaar voor verticaal transport van bereid voedsel. Later (in 1986) is de keuken verplaatst naar boven, waarbij de refter is omgevormd tot kantine. De keuken werd toen omgevormd tot keramiekruimte.

De oude kasteelkelder met rechtsboven het later gedichte gewelfvak, waar oorspronkelijk de toegangstrap doorheen was gestoken.

Samenkomst van de gordelbogen in de oude kasteelkelder.

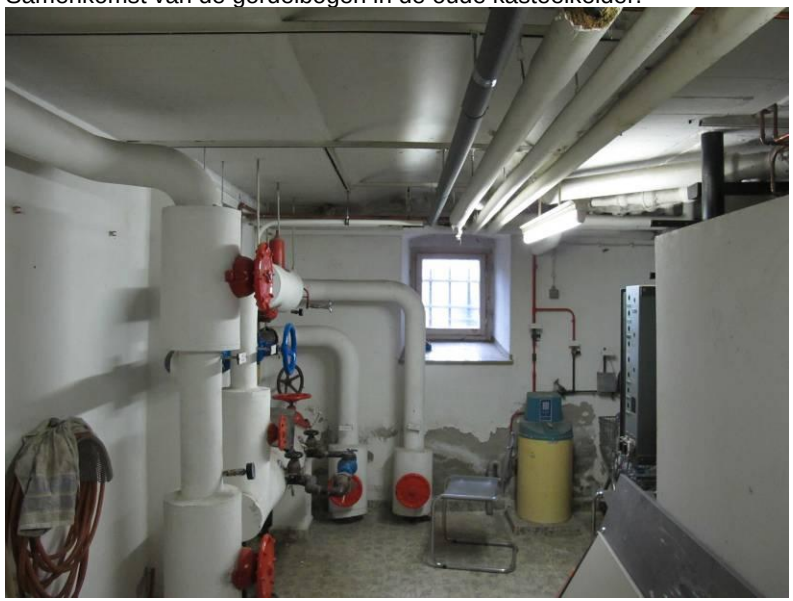

De oude stookkelder met troggewelven uiterst links in de centrale vleugel.

De voormalige keuken onder het voorste deel van de linker dwarsvleugel

Transportliftjes in de doorgang

Zicht vanuit de voormalige keuken richting de doorgang en nevenruimten.

Scheidingswand tussen voormalige keuken en nevenruimte.

Keldergang in de centrale vleugel.

Trap in de uitbouw uit de jaren ’60 tegen de centrale vleugel op kelderniveau.

Keldergang onder de onderdoorgang van het verbindingslid van de Antoniusbau.

Kelderruimte uit 1897/98 onder de linker dwarsvleugel met op de achtergrond een latere doorgang naar twee buiten het gebouw gelegen betonnen kelders.

Twee vermoedelijk in de jaren ’60 gebouwde betonnen kelders die gebouwd zijn buiten de linker dwarsvleugel en vanuit een kelder van die vleugel bereikbaar zijn.

In het achterste deel van de linker dwarsvleugel is de hoofdstructuur van een aan de zijde van de binnenplaats gelegen gang met daarlangs drie rechthoekige vertrekken nog behouden gebleven. De vertrekken zijn overwelfd met troggewelven op stalen balken. Via één van de ruimte komt men middels een doorgang in de buitenmuur in twee rechthoekige, naast elkaar gelegen in beton gebouwde kelders uit, die dus niet onder het gebouw zelf liggen.

3.5.2 De Antoniusbau:

Kelders/souterrain

Naast het oude hoofdgebouw is alleen de Antoniusbau ook geheel onderkelderd. De St. Josefsbau heeft geen kelders. De kelders van de Antoniusbau zijn opgebouwd uit beton (betonnen buitenwanden, betonnen kolommen en betonnen plafonds met betonnen balken). Hier zijn ook aan de zijde van de binnenplaats gangen aanwezig, met daarlangs een reeks vertrekken. In de wanden tussen gang en vertrekken zijn onder de schoolvleugel brede glaspuien opgenomen. Onder het verbindingslid met de doorgang dat achter de rechter dwarsvleugel is gelegen bevindt zich een verbindingsgang die de kelders van het hoofdgebouw verbindt met de kelders van de Antoniusbau.

Keldergang in de schoolvleugel van de Antoniusbau uit 1960-63.

Keldergang onder het verbindingslid met entrée op de binnenplaats van de Antoniusbau gezien richting de keldergang onder de oude linker dwarsvleugel.

3.5.3 Het oude hoofdgebouw:

Begane grond en verdiepingen

Van het oude hoofdgebouw is de hoofdstructuur met gangen aan de zijde van de binnenplaats in de centrale vleugel en de linker dwarsvleugel (bij de rechter dwarsvleugel is op de begane grond en eerste verdieping sprake van een middengang en pas bij de tweede verdieping is een gang aan de binnenplaatszijde aanwezig) nog behouden gebleven. Van het oude kasteel is binnen de centrale vleugel een deel van de oorspronkelijke structuur (de centrale hal en achtergang met kamers) bewaard gebleven. Bij de laatste restauratie/verbouwing uit 1968-70 door Laudy is in de achtergang op de begane grond de achtergevel van het kasteel door het in het zicht brengen van pilasters en oude raamopeningen beleefbaar geworden. De pilasters en omlijstingen van vensters zijn hier met een pleisterlaag op de vermoedelijk zwaar beschadigde hardsteen met daarin een frijnslagimitatie beleefbaar gemaakt. De gangen bezitten hier tegelvloeren met grijs- en geelgewolkte tegels in schaakbordpatroon. Alle deuren en wandafwerkingen, alsmede de plafonds zijn gemoderniseerd in de periode 1968-70. Dit geldt ook voor de oude centrale hal van het kasteel, waar omtimmerde, elkaar doorkruisende balken het plafond in 9 vakken verdelen. De hardstenen vloer in deze ruimte is ook betrekkelijk jong. Het enige element dat nog uit de kloosterperiode behouden is gebleven (in ieder geval zichtbaar) is de studiezaal met zijn plafond van troggewelven op zware onderslagen, alhoewel ook dit plafond een jonge afwerklaag heeft gekregen. De voormalige refter in de andere vleugel links voor is geheel verbouwd tot kantine waarbij ook de ramen in de buitengevels zijn vervangen door stalen 6-ruits exemplaren. De meeste ruimten bezitten systeemplafonds of vlak gestuukte plafonds. De wanden zijn overwegend vlak gestuukt in een witte afwerking.

Achtergang op de begane grond van de centrale vleugel met bij de rechter wand de weer in het zicht gebrachte pilasters van de oude achtergevel van het kasteel. Verdere afwerking zijn modern, daterend overwegend uit de periode dat de Paulusstichting het goed betrok.

Detail vloer in gang centrale vleugel.

Zicht in de tot kantine verbouwde voormalige refter.

Detail van de door Laudy in 1968-70 weer in de gang in het zicht gebrachte elementen van de achtergevel van het kasteel.

De door twee broeders in 1963 gemaakte eiken wenteltrap in de voormalige trappenhuissectie tussen de kapelvleugel en de achter vleugel in het rechter deel van het hoofdgebouw.

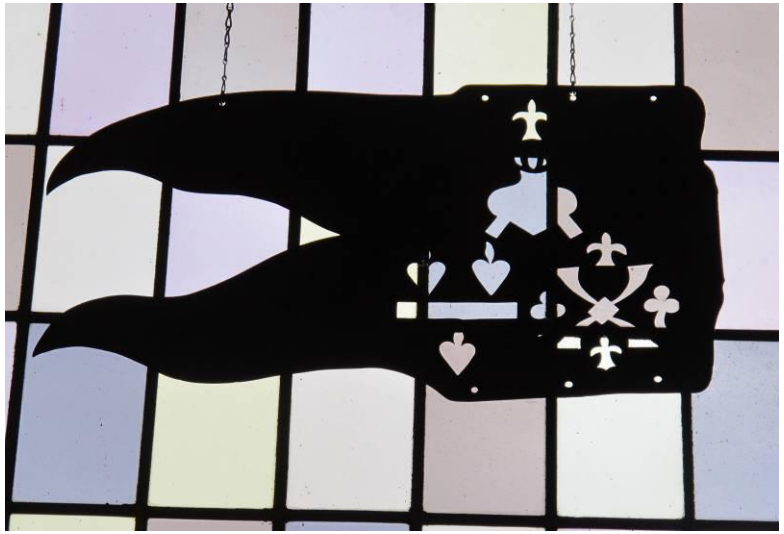

Het oude metalen dakvaantje van jachtslot Watersley bevestigd achter het bovenlicht van de voordeur.

Binnenzijde van de oude hoofdentree in de hal van het voormalige kasteel.

Interieur van de voormalige centrale hal van het kasteel.

Zijwand en achtergang van de voormalige centrale hal.

De voormalige studiezaal onder de kapel met troggewelven. De kolommen zijn veel later geplaatst.

Detail vloer in trappenhuis/lift uitbouw tegen de achtergevel van de centrale vleugel.

Detail trap met kunststenen treden in trappenhuis/lift uitbouw uit 1968 tegen de achtergevel van de centrale vleugel.

Zicht in de trappenhuis/lift uitbouw uit 1968 op begane grondniveau.

Op de verdiepingen zien we eenzelfde beeld als geschetst is bij de begane grond. De gangen hebben dezelfde uitmonstering en ook de meeste vertrekken bezitten systeemplafonds. De kamer centraal boven de oude hal van het kasteel was de werkkamer van de gardiaan van het complex. Deze kamer kreeg in de vroege jaren ’60 een plafond met eiken bewerkte moerbalken en kinderbinten met daartussen witte plafondplaten. De moerbalken met consoles hebben een kraalprofiel en een gesneden ornament halverwege op de zijkant van de balken.

Van de kapel is de oorspronkelijke ruimtewerking bewaard met gewelven, schalken met kapitelen in de koorsluiting en wandlisenen in het schip. In het schip zijn de schalken later weggebroken. De huidige kleurstelling op de ribben, kapitelen, schalken en wanden dateert uit 1963. Van de oude inrichting is alleen de eiken balustrade met neogotische briefpanelen rustend op een stalen balk behouden gebleven. In de achterwand boven deze galerij is bovein een spitsboogopening aanwezig met deuren en een schijnbalkon met smeedijzeren balustrade, ook aangebracht in 1963. De vensters bezitten glas-in-lood ramen uit 1963 met gekleurde glaspanelen in geometrische patronen. Bij de drie vensters in de koorsluiting zijn in dit glas de Heiligenfiguren opgenomen van de oorspronkelijke vroeg 20ste eeuwse koorvensters.

Gang in de centrale vleugel op de verdieping.

Balkenplafond uit de vroege jaren ’60 in het middenvertrek op de verdieping van de centrale vleugel (voormalige werkkamer van de gardiaan)

Interieur van de kapel richting het koor gezien.

Detail van de gewelven in de koorsluiting. Vaag zijn resten van oudere sjabloonschilderingen waarneembaar.

Neogotisch kapiteel met jongere polychromie in het koor.

De kapel gezien richting de orgelgalerij.

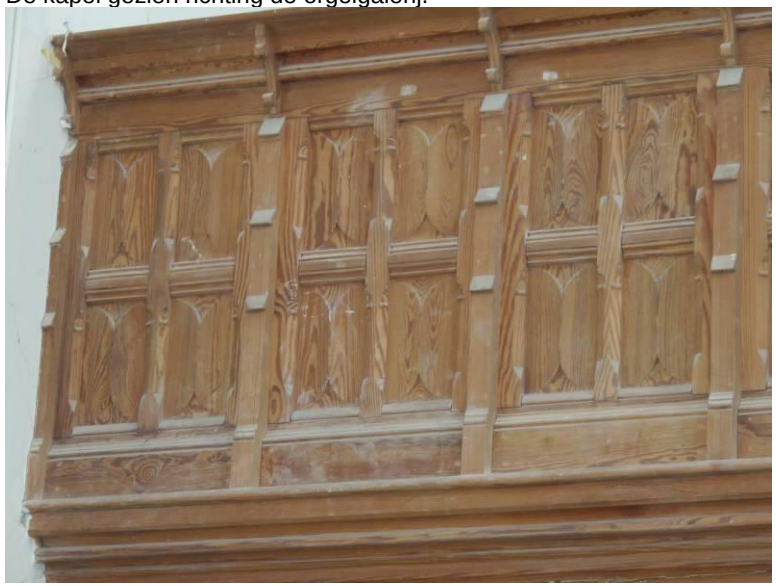

Detail van de neogotische balustrade van de orgelgalerij.

Detail van de omtimmerde stalen balk onder de orgelgalerij.

Detail van de spitsboogopening met schijnbalkon uit 1963.

Koorvensters met Heiligenfiguren (Elisabeth van Thüringen links, St. Franciscus midden, Heilig Hart rechts) www.kerkeninLimburg.nl

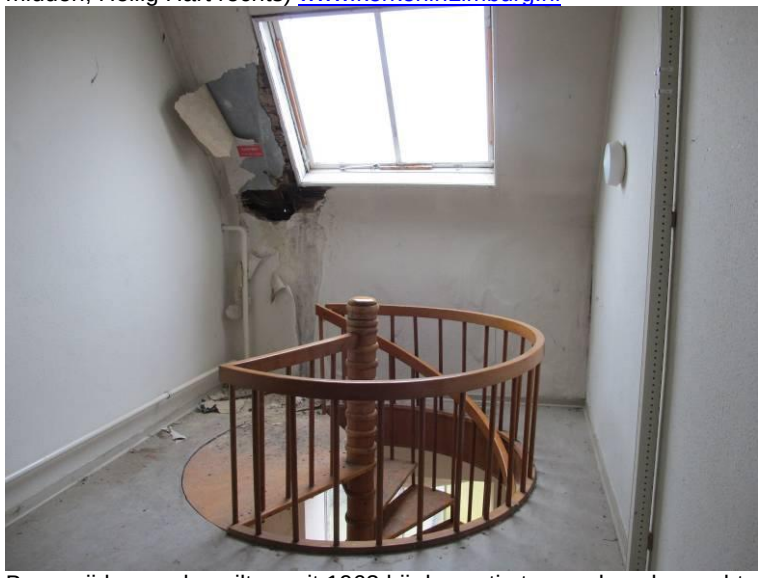

Bovenzijde van de spiltrap uit 1963 bij de sectie tussen kapel en achtervleugel

Gang op de tweede verdieping in de linker dwarsvleugel. Het gedeelte achterin hoort bij de Antoniusbau

3.5.4 Het oude hoofdgebouw:

Zolders

Met uitzondering van de kapel (die boven de gewelven een ongedeelde zolderruimte heeft) bezitten de zolders van de overige vleugels ook nog een indeling in vertrekken, bij de centrale vleugel met een middengang en bij de linker dwarsvleugel met een gang aan binnenplaatszijde. Deze ruimten bezitten ook allemaal een moderne afwerking. De ruimten aan de binnenplaatszijde van de centrale vleugel zijn in hun geheel modern, vanwege het feit dat de gevel aan deze zijde in 1960-63 is opgehoogd. De vlieringen hierboven zijn overwegend ongedeeld en daar zijn de grenen kapconstructies zichtbaar, die op de laag eronder geheel zijn verscholen achter wanden van de kamertjes. Alleen op de zolder van de rechter dwarsvleugel zijn ter weerszijden van een zaalvormige ruimte oudere kastwanden met kraaldelen en paneeldeuren uit 1902 behouden gebleven.
Op deze ruimte volgt een sectie met middengang met vertrekken aan weerszijden daarvan, waarvan ook de paneeldeuren nog uit de bouwtijd dateren.

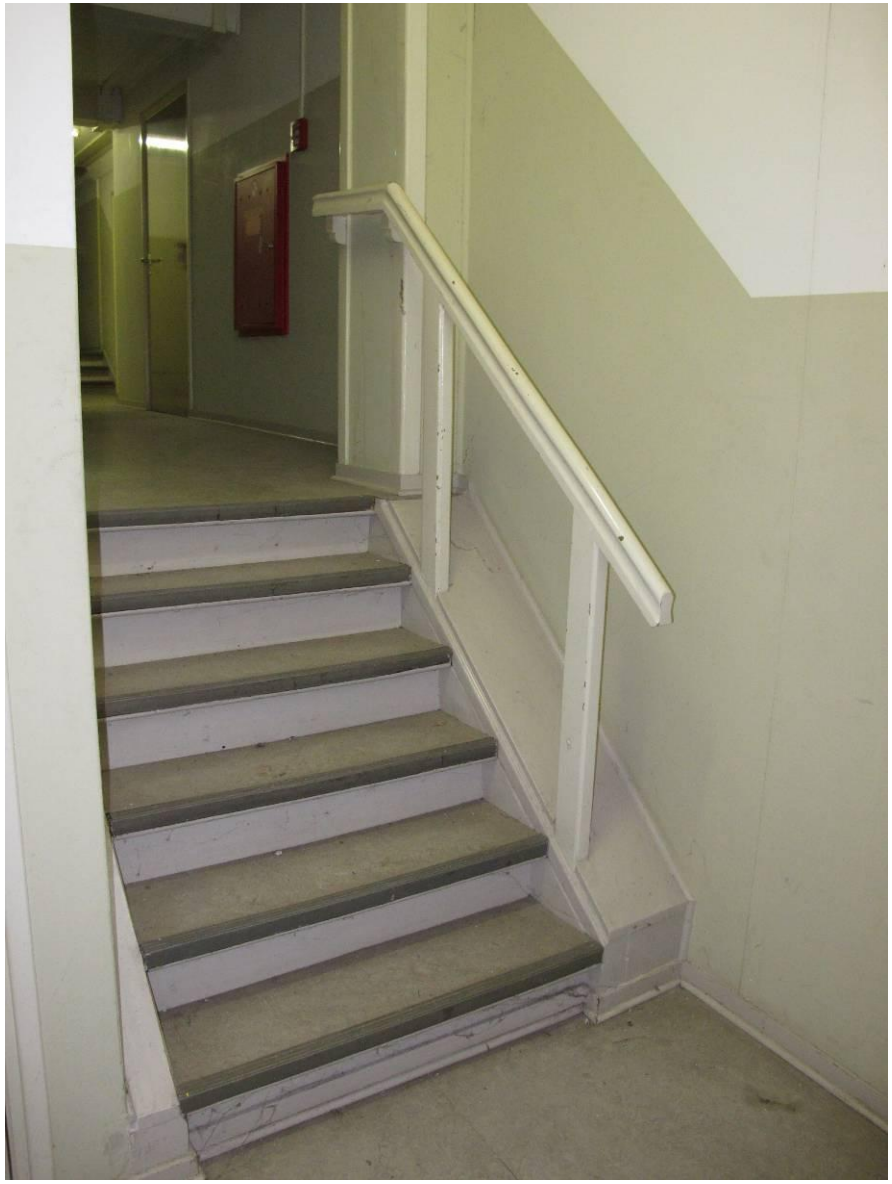

Trap in de centrale vleugel op de zolder die naar hoger niveau bij het dakhuis leidt.

Een zolderkamer in de centrale vleugel.

De grote zolderkamer in het dakhuis in de centrale vleugel.

De middengang op de zolder in de centrale vleugel.

Grotere zaal in de zolder van de voorvleugel van de linker dwarsvleugel.

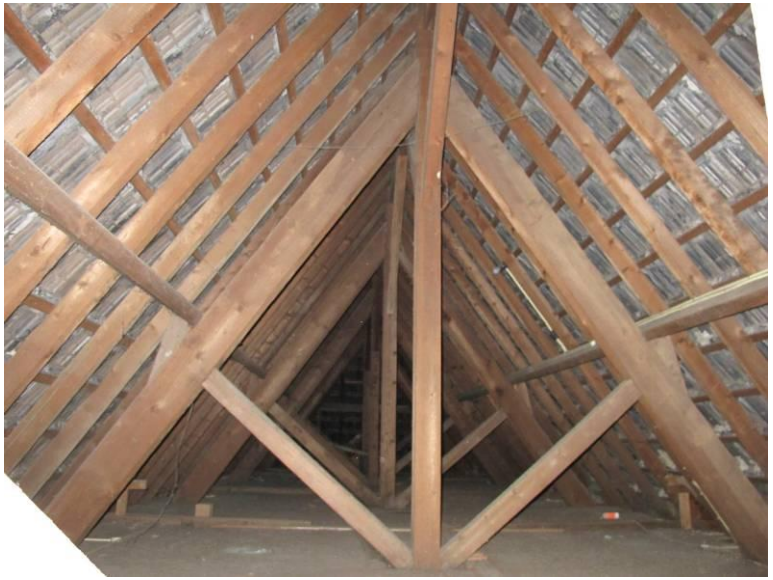

Vliering met kapconstructie boven de voorvleugel van de linker dwarsvleugel.

Vliering boven het linker deel van de centrale vleugel.

Oorspronkelijk deurkozijn met (afgeplate) paneeldeur op de zolder van de rechter dwarsvleugel.

Watervat in geïsoleerde omkasting op de zolder tussen kapel en achtervleugel.

Thans losstaande paneeldeur uit de opening in de topgeveldie toegang geeft tot de zolder boven de kapel.

Wandkasten met kraaldelen betimmering en dubbele paneeldeuren uit 1902 op de zolder van de rechter dwarsvleugel.

Kapelzolder, kapconstructie bij de koorsluiting.

Kapelzolder met kapconstructie en loopplanken over de gewelven, gezien richting de topgevel.

Kapelzolder. Constructie onder de dakruiter.

3.5.5 Sint Josefsbau: interieur

Voor dit gebouw geldt wat betreft het interieur het zelfde als wat voor het oude hoofdgebouw geldt. Niet alleen is de detaillering en afwerking van het interieur meermalen gewijzigd, maar ook de ruimtelijke structuur. In 1968 was de begane grond nog één grote ongedeelde ruimte, daarna is die opgedeeld in een paar kleinere eenheden. Op de twee verdiepingen was in 1968 nog sprake van een gang aan de achterzijde, met een vijftal grote lokalen daar langs aan de voorzijde, waarin oorspronkelijk op de eerste verdieping het museum en twee bibliotheken gehuisvest waren en op de tweede verdieping natuur- en scheikundelokalen. Daarna zijn op de eerste verdieping vier van deze lokalen vermaakt tot twee grote ruimten. Op de derde verdieping is een structuur aanwezig met een middengang met aan weerszijden daarvan kleine vertrekken, die sindsdien in aantal zijn gehalveerd door hun oppervlakte te verdubbelen. Alle ruimten hebben jonge afwerkingen gekregen en jonge deuren en kozijnen. Hoewel de eerste drie lagen van dit gebouw nog stammen uit 1923, ervaart men daarvan binnen vrijwel niets meer. Er is dan ook nauwelijks verschil te ontdekken tussen dit interieur en dat van de jongere bouwdelen.

Een uit twee oude klaslokalen ontstane grote zaal op de eerste verdieping van de St. Josefsbau.

Een recent nog als toneelzaal gebruikte grote ruimte op de eerste verdieping van de St. Josefsbau.

Het van grafitti en jonge wandschilderingen voorziene deel van de gang ter hoogte van de toneelzaal.

3.5.6 Sint Antoniusbau: interieur

In dit met name als school gebouwde complex zijn meer onderdelen uit de bouwtijd (1960-63) bewaard gebleven dan in de oudere bouwdelen. In de gangen vinden we hier weer de ook in de gangen van het oude hoofdgebouw toegepaste tegelvloeren in grijsgewolkte en geelgewolkte tegels. Kenmerkend voor dit gebouw en de architectuur uit die periode in het algemeen is het in het zicht laten van schoon metselwerk in het interieur, hier ondermeer in het trappenhuis en in wandpanelen in de gangen van de schoolvleugel. De ritmerende elementen in zowel de gangen als de lokalen zijn de betonnen portalen van de gewapende betonconstructie, die wel geverfd werden. In tegenstelling tot wat men zou verwachten is de zware in gele steen en houten betimmeringen uitgevoerde “kolom” waar de betonnen trappen met kunststenen treden van de trappen om heen draaien niet oorspronkelijk. Oorspronkelijk waren de trappen aan de binnenzijde zwevend uitgevoerd en hadden ze hier een stalen balustrade wat het ruimtelijke effect en de lichtinval zeer sterk bepaalde.

Antoniusbau, het trappenhuis op de begane grond gezien. De pui en de zware centrale kolom links naast de trap zijn niet oorspronkelijk, de plafondplaten wel!

Stichtingssteen in de hal op de begane grond van het grote trappenhuis met verbindingsgangen van de Antoniusbau.

Antoniusbau, het trappenhuis op de verdieping gezien. De zware centrale kolom links naast de trap is niet oorspronkelijk, de vloeren, trappen en de plafondplaten wel!

Vloer en zitbankje in de verbindingsgang op de verdieping naar de oude linker dwarsvleugel van het hoofdgebouw.

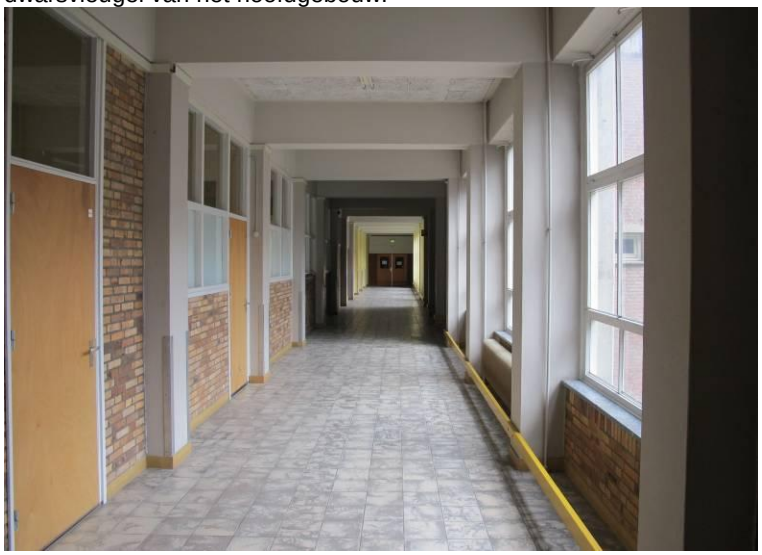

Gang in de schoolvleugel van de Antoniusbau op de tweede verdieping aan de zijde van de binnenplaats. De meeste hier zichtbare elementen en afwerking dateren nog uit de bouwtijd.

Een lokaal in de schoolvleugel van de Antoniusbau op de tweede verdieping. Behoudens de kleurstelling zijn hier nog veel oorspronkelijke elementen aanwezig.

Grote zaal op de derde verdieping van het verbindingslid met onderdoorgang (de Witte Poort) in de Antoniusbau.

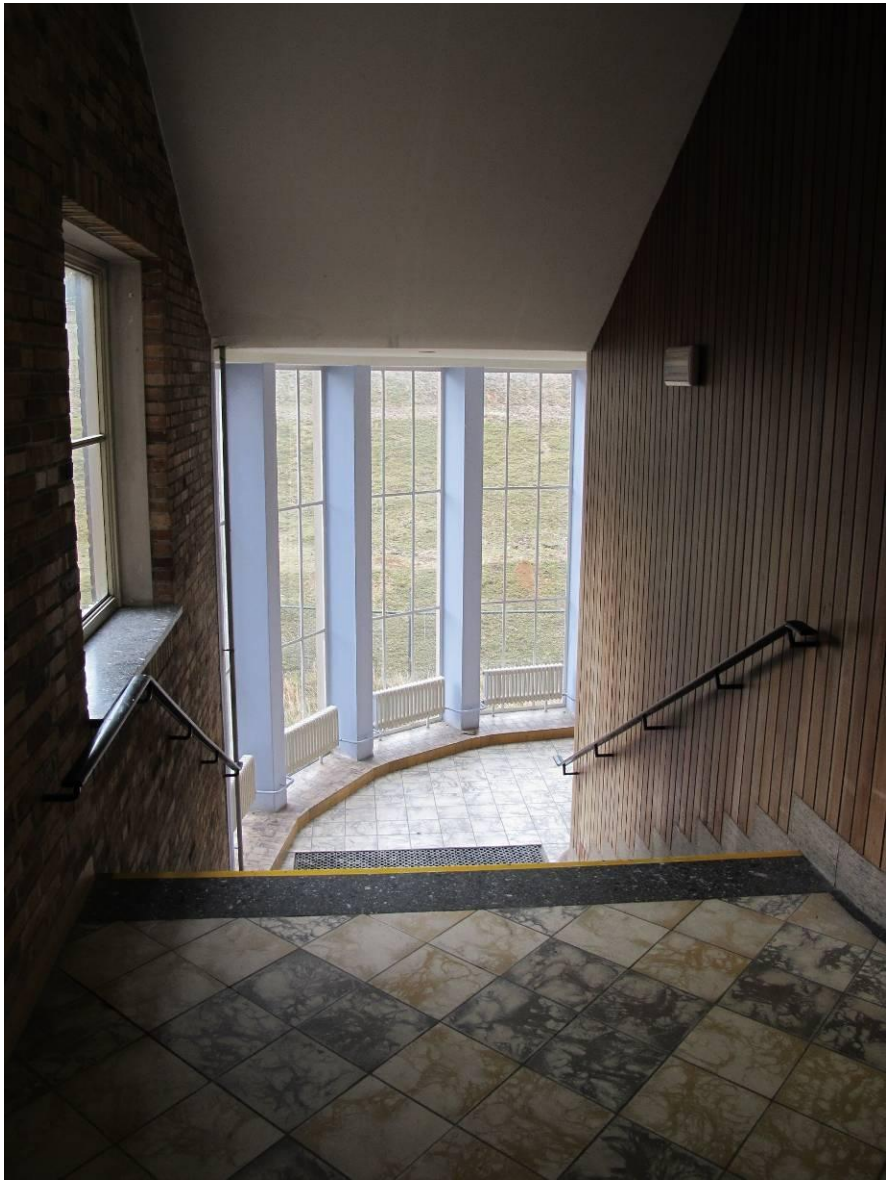

Sfeerplaatje in het trappenhuis van de Antoniusbau.

Het trappenhuis in 1963, toen het geheel nog open was. Uit: Lauwers

3.6 Kruiswegstaties en Lourdesgrot

De de op een helling gelegen tuin achter het complex bevindt zich langs een pad dat parallel verloopt aan de achtergevels van het gebouw een kruisweg en een zogenaamde Lourdesgrot. Deze ondelen waren vertrouwde verschijningen in kloostertuinen uit de late 19de- en eerste helft van de 20ste eeuw. Kruiswegstaties werden ofwel ingemetseld of opgehangen aan kloostertuinmuren of ondergebracht in bescheiden kaplletjes.

De kruisweg is een populaire vorm van godsdienstoefening, waarbij de gelovigen de lijdensweg van Jezus Christus in gebed en overweging volgen aan de hand van de zogenaamde Staties. Dat zijn rustpunten die worden gemarkeerd door de afbeelding van scènes uit deze lijdensweg. De kruiswegoefeningen warem geïnspireerd op de geestelijke bedevaarten naar Palestina die de Franciscanen sedert de 14e eeuw organiseerden. In Jeruzalem waren de pelgrims gewend de kruisweg van het huis van Pontius Pilatus (De Burcht Antonia) naar Golgotha biddend af te leggen, conform de lijdensweg die Jezus vanaf de veroordeling door Pilatus tot aan de kruisiging op Golgotha heeft afgelegd.

Vanaf omstreeks 1700 werden er ook in kerken kruiswegstaties aangebracht. Ook in de kapel van Watersley waren langs de wanden van het schip staties gevat in een architectonische houten omlijsting aanwezig. De kruiswegstaties in de tuin van Watersley vertonen overeenkomst met die in de kloostertuin van het voormalige Jezuietenklooster in 's-Heerenbergh, die aangebracht in 1910, ook bestaan uit terra cotta reliëfs met onderschriften in het Duits, gevat in een sober kapelletje. In 's-Heerenbergh wisselt per statie de architectonische vormgeving van de kapelletjes.

De veertien staties, geplaatst op een onderlinge afstand van 12 meter langs het pad in de tuin van Watersley zijn gevat in sobere kapelletjes, feitelijk een ondiepe bouw, gemetseld in vormbaksteen in kruisverband, met een door een segmentboog afgesloten nis waarin het terra cotta reliëf is geplaatst. Deze muur met nis sluit af met een met rode leipannen gedekt zadeldakje. De kapelletjes voor de veertien staties van Watersley zijn gebouwd in 1937 door Broeder Saturnin Merk. De terra cotta reliëfs zelf zijn mogelijk vervaardigd door de firma Fleck uit Fulda, die in ieder geval in 1912 ook de Schützengel maakte die in een inmiddels sterk vervallen altaar heeft gestaan bij het voetbalveld. Het is niet duidelijk of de reliëfs van met af aan afgewerkt waren met verflagen of dat ze geheel of deels onbeschilderd waren.

Jezus wordt ter dood veroordeeld

Het kapelletje met de eerste statie in de tuin van het Bonifatiusklooster in 's-Heerenberg uit 1912 (bron Wikipedia)

Het kapelletje met de eerste statie in de tuin van Watersley. (FH MAB 2012)

Eén van de levensgrote kruiswegstaties in een natuurstenen kapel in het Kruiswegpark bij Kapel in 't Zand in Roermond. Deze levensgrote staties werden tussen 1920 en 1928 gemaakt door de beeldhouwer Karel Lücker en waren dus unieke ontwerpen en geen serieproduktie zoals de staties in ondermeer 's-Heerenberg en Watersley. Bron: Stichting Kruiswegpark Roermond.

De omgeving van de veertiende statie in Watersley

Het pad met staties in de tuin van Watersley.

Twee andere staties van Watersley met schade door vandalisme.

In Limburg komen ondermeer in de kloostertuin in Steyl nog (betonnen) kruiswegstaties voor uit omstreeks 1950. Voorts zijn elf gelijkvormige kapellen met kruiswegstaties behouden gebleven in de tuin bij Trans Cedron in Oostrum, vanaf 1912 gebouwd en voltooid tussen 1914 en 1916 in een mengeling van neo-gotiek en art nouveau naar ontwerp van architect en aannemer A. Martens uit Venray. De kapellen zijn hier voorzien van reliëfs die worden toegeschreven aan C. Walter uit Trier. Belangwekkende vroege voorbeelden van een kruiswegpark met staties in kapellen vinden we nog in Cadier en Keer. De veertien kruiswegstaties zijn hier rond 1892 gebouwd in zeszijdige kapellen in een torenachtige vorm met kantelen, en voorzien van een plat dak. Deze neogotische kapellen staan in het kruiswegpark tegen de helling van de Keerderberg.

Eveneens op de helling staat langs een thans van trappen voorzien pad achter de St. Josefsbau de lourdesgrot. Het betreft een betoonen ovaalvormige constructive, waarbij het geheel is gemodelleerd alsof het berg met grot betreft. In de grotnis staat een beeld van de H. Maagd Maria, volgens inscriptie aan de achterzijde gemaakt door de beeldhouwer Fleck uit Fulda op 5 mei 1913. Lourdesgrotten werden vanaf 1900 populaire onderdelen, met name van tuinen bij kloosters en van processieparken.

Een Lourdesgrot is een kopie van de grot van Massabielle bij de Franse stad Lourdes waar in 1858 Maria zou zijn verschenen aan Bernadette Soubirous. Er zijn in vele landen kopieën gebouwd voor de verering van Onze Lieve Vrouwe van Lourdes, vooral nadat het Vaticaan in 1907 aan deze verschijning een dag in de liturgische kalender heeft verbonden.3

Het gaat in de regel om natuurgetrouwe nabootsingen. In de grot kan een altaar geplaatst zijn. Schuin boven de grot (voor de kijker rechts) bevindt zich een nis met daarin een wit Mariabeeld met een blauwe sjerp en een rozenkrans. Voor de grot staat vaak een beeld van een omhoogkijkende, knielende Bernadette in gebed. Zo'n Lourdesgrot staat er in combinatie met een kapel, een kerk of zelfs een basiliek (zoals in Oostakker bij Gent).

In Nederland bevinden zich dergelijke Lourdesgrotten onder andere in Bredevoort (zie Lourdesgrot (Bredevoort)), Brunssum, Katwijk a/d Maas, Nijmegen (naast de Lourdeskerk), Noordeinde, Valkenburg, Mariahout, Scheveningen, Luttenberg, Steyl, Sint Willebrord en Waspik-Zuid. In Sint Nicolaasga bevindt zich de Lourdesgrot bij de Sint-Nicolaaskerk en in Zwaag in een speciaal daarvoor gebouwde Lourdeskapel. In Bergen op Zoom bevindt zich een Lourdesgrot in de Onze Lieve Vrouwe van Lourdeskerk.

In België was de Lourdesgrot van Houthulst uit 1860 de eerste. De oudst bekende lourdesgrot in Nederland ontstond in 1874 in de voormalige kloostertuin van het kasteel Wijnandsrade in Limburg een lourdesgrot. Een ander vroeg exemplaar, gebouwd in 1880 in opdracht van de familie Claerenboets, bevindt zich in de voortuin van hun toenmalige woonhuis, de Villa Maaszicht.

De Lourdesgrot in de tuin van Watersley.

3 Tekst afkomstig van Wikipedia

4 Monumentale waardenbepaling

4.1 ALGEMENE WAARDENSTELLING:

4.1.1 Architectuur- en bouwhistorische waarden

Het complex bezit wat betreft het H-vormige hoofdgebouw uit 1897-1902 met daarin opgenomen het kasteel uit 1752 hoge architectuurhistorische waarde. Enerzijds zijn met name wat betreft de voorgevel en delen van de inwendige structuur met gewelfkelder nog belangwekkende restanten behouden van het in Lodewijk XV-vormen gebouwde jachtslot Watersley uit 1752, waarbij vooral het gevelwerk (metselwerk, pilasters, vensteromlijstingen) met de fraaie entree en wapensteen van belang zijn te noemen en anderzijds is de wijze waarop J. Kayser het kasteel (met name wat betreft de voorgevel) heeft geïntegreerd in een kloostercomplex van belang, omdat hierdoor een voor kloosters uit die periode bijzondere klassieke architectuur ontstond.

De inkapseling van het kasteel in het kloostercomplex van Johannes Kayser is op dusdanige wijze uitgevoerd dat bij een eerste blik het lijkt of we hier van doen hebben met een groot 18de-eeuws kasteel waaraan later een kapel is toegevoegd. De ligging van de oude pachthoeve tegenover het complex versterkt dit landgoedidee. Pas aan de zijkant en achterzijde wordt echt duidelijk dat we hier van doen hebben met een kloostergebouw/internaat uit de late 19de eeuw. Deze overige delen (kapel en achterzijde middenvleugel en achtervleugels) bezitten ook een nog gaaf bewaarde voor die tijd kenmerkende architectuur (neogotiek en gestichtsstijl). Van belang is ook de H-vormige hoofdvorm, een type dat in de kloosterarchitectuur maar zelden is toegepast en vooral kenmerkend was voor de zoektocht van kloosterorden met maatschappelijke functies (onderwijs, zorg voor blinden, weeskinderen, ziekenzorg, missieopleidingen) naar bouwtypen die pasten bij de functie.

Door de vele wijzigingen in het interieur is hier sprake van geringere architectuurhistorische waarde. Wel is de voor dit type gebouwen kenmerkende hoofdstructuur met gangen en naast gelegen grotere en kleinere vertrekken behouden gebleven. Van de oorspronkelijke grotere ruimtelijke eenheden is alleen de studiezaal en kapel nog in enige mate (de ruimtewerking) gaaf bewaard gebleven, waarbij naast de ruimtelijke werking ook enige architectonische details (troggewelvenplafond, kruisribgewelven op kapitelen met schalken, orgelgalerij) nog bewaard zijn gebleven.

Met betrekking tot de 18de-eeuwse gewelfkelder met zijn opmerkelijke achtdelige gewelf, het gevelwerk van het kasteel en klooster met het nog gaaf bewaarde materiaalgebruik en constructie, de constructies van gewelven, balklagen en kapconstructies is in dit H-vormige complex sprake van hoge bouwhistorische waarde.

Het van oorsprong uit 1923 daterende “natuurwetenschappelijke” gebouw van Sint Josef, ontworpen door Wielders is door meerdere ingrijpende verbouwingen en uitbreidingen dusdanig aangetast, dat de architectuurhistorische waarde hiervan helaas gering is geworden. Het gebouw van Wielders heeft in zijn oorspronkelijke opzet een plaats in een op dat moment inmiddels bijna 20 jaar oude bouwtraditie, waarbij bij gebouwen die grote ruimten met grote overspanningen moesten herbergen (ondermeer scholen, kazernes, warenhuizen, fabrieken) gekozen werd voor een gewapende betonconstructie, die werd verpakt in een aantrekkelijk ogende ambachtelijke/decoratieve “jas”, waarbij de gekozen stijl afhankelijk was de smaak van die tijd. Al bij het grote warenhuis voor de Bijenkorf in Amsterdam in het begin van de 20ste eeuw is op deze wijze gebouwd. Recent onderzoek, ondermeer door Auke van der Woud toont aan dat deze wijze van bouwen met gewapend beton verscholen achter fraaie gevels in Nederland dan ook breder verspreid was dan de zuiver rationele en functionalistische architectuur, waarbij de constructies vaak ook in de gevels herkenbaar waren en die constructies ook als architectonisch middel werden ingezet. Binnen die grote groep van architecten die op deze wijze bouwden, en die lange tijd onterecht door de architectuurhistorici zijn genegeerd, was Wielders zeker niet de minste en hij ontwikkelde dan ook een breed en uitgebreid oeuvre, en was ook buiten de provincie actief.

Door het verdwijnen van de kap en de algehele ophoging met een bouwlaag met plat dak is bij de St. Josefbau het onderscheid tussen twee voorheen afzonderlijk behandelde bouwdelen onleesbaar geworden. Voorts zijn alle vensteropeningen ontdaan van hun voor het expressionisme karakteristieke kozijn- en raamdetailleringen. Verder zijn nieuwe vensters ingebroken (in de eerste verdieping) en bestaande versmald (ondermeer in de derde bouwlaag). Door al deze ingrepen zijn de verhoudingen in de bouwmassa scheef getrokken en is het aanzien verstoord geraakt. Alleen nog door metseldetails in de voorgevel is de van oorsprong kwaliteitsvolle expressionistische architectuur van Wielders nog in enige mate herkenbaar gebleven. Daarnaast is ook hier het interieur door het wegbreken van binnenwanden en het aanbrengen van nieuwe afwerkingen vrijwel onherkenbaar gewijzigd.

De Antoniusbau (internaat/schoolgebouw) uit 1960-63 van architect Cristofoli bezit een nog gaaf bewaarde, voor die tijd kenmerkende opzet en architectuur, waarbij traditionele elementen met functionalistische elementen zijn vermengd. De gewapende betonconstructie is kenmerkend voor de bouwtijd en ook het tonen hiervan in de buitengevels als raamwerk waarbinnen de vensters zijn gevat is kenmerkend. Het geheel bezit als ontwerp, ook met de markante trappenhuistoren, zeker kwaliteit en vertegenwoordigt dan ook enige architectuurhistorische waarde. Juist bij dit jongste deel van het complex is het interieur het meest gaaf bewaard gebleven, waardoor hier de meeste samenhang tussen in- en exterieur aanwezig is! Wel is door deze bouw het oorspronkelijke concept van Kayser met de H-vormige opzet deels teniet gedaan.

4.1.2 Situerings- en ensemblewaarden

Het complex bezit een markante, sterk het beeld van de nog altijd open en landschappelijk fraaie omgeving bepalende ligging. Door de ligging op een helling, met een terrasgewijs geometrisch opgezette voortuin met trappen en de begroeiing rond het complex middels deels ook monumentale bomen heeft het geheel nog altijd de uitstraling van een landgoed, met als focuspunt het kasteelachtige complex. Aan de voet van de heuvel ligt nog de historische carrevormige hoeve Watersleyde met wie het hoofdgebouw een fraai historisch ensemble vormt. In dit geheel is ook de kruiswegstatie en Lourdesgrot in de heuvelachtige achtertuin van belang, als duidelijk afleesbare relicten van de periode waarin het goed in gebruik was als klooster/internaatcomplex.
Het geheel bezit ook stedenbouwkundig historische waarde als een belangwekkend restant van een voormalig historisch landgoed (middeleeuws leengoed), waarvan de al eeuwenoude hoofdstructuur met wegen, gebouwen (kasteel en hoeve), restanten van tuinen en beplanting nog goed herkenbaar is gebleven.

4.1.3 Cultuurhistorische waarden

Het complex omspant de geschiedenis van het oude, tot de middeleeuwen terugreikende leengoed Watersleyde tot aan de periode waarin het goed via een klooster/college werd omgevormd tot een zorgcomplex voor geestelijk gehandicapten. Van deze complexe en indrukwekkende geschiedenis, die tevens binnen meerdere stadia in de ontwikkelingsgeschiedenis van de omgeving (gemeente Sittard) een belangrijke rol speelde, zijn deze meerdere stadia middels de nog bestaande objecten afleesbaar gebleven (ontstaan leengoed en later het kasteel, vorming klooster, groei klooster in twee fasen en omvorming tot zorgcentrum) waardoor er sprake is van een hoge cultuurhistorische waarde. De gebouwen zijn daarbinnen tastbare getuigen van deze geschiedenis te noemen.

Zowel het voorkomen van een groot aantal landgoederen met kastelen en daarnaast de vele kloosters, die vaak ten gevolge van de Kulturkampf in het toenmalige Pruisen in deze grensstreek in de late 19de eeuw werden gesticht, is kenmerkend voor het architectonische landschap in met name de buitengebieden van de huidige provincie Limburg. De cultuurhistorische waarde van Watersley strekt zich van een regionaal niveau zelfs, vanwege de connecties en relaties in de historie, uit tot over de grens met Duitsland.

4.1.4 Zeldzaamheidswaarde

Het complex bezit voorts zeldzaamheidswaarde, niet zozeer vanwege het feit dat het een uit een kasteel gegroeid klooster betreft (daarvan zijn meerdere voorbeelden bewaard), maar met name vanwege de wijze waarop het kasteel in het complex van Kayser is verwerkt. Binnen de grote groep van kloosters uit die periode kreeg het complex hierdoor een bijzondere architectuur en een tevens redelijk zeldzame hoofdvorm (H-vorm).

4.2 GETRAPTE WAARDENSTELLING OP ONDERDELEN

In deze paragraaf volgt een overzicht van de waardevolle onderdelen in het gebouw, dat het focuspunt vormde van dit onderzoek. Daarbij worden de kwalificaties volgens de door de Stichting Bouwhistorie Nederland opgestelde richtlijnen gehanteerd (zie par. 4.3). Bij de waardenstelling op onderdelen volgt van het exterieur en interieur een uitsplitsing in elementen die van hoge of positieve waarde zijn, of van onderdelen die van geringe betekenis (indifferent) zijn. Deze splitsing vindt plaats om in geval van herbestemming zich een beeld te kunnen vormen van de onderdelen die behouden moeten blijven vanwege het feit dat ze van belang zijn binnen de totale monumentale waarde van het complex.

Omdat het Antoniuscomplex door zijn ontstaanstijd tot op dit moment nog buiten het blikveld van Rijksbescherming valt, maar desondanks zeker kwaliteiten bezit, hebben we dit complex in zijn geheel aangeduid met een attentiewaarde, waarbij we ons ervan bewust zijn dat door het ontbreken van een daadwerkelijke bescherming voor deze onderdelen men in geval van behoud vooral is aangewezen op “goede wil” van degene die de herbestemming op zich neemt.

In de getrapte waardenstelling is derhalve alleen het beschermde gedeelte (H-vormige hoofdgebouw) onder de loep genomen, omdat hiervan het behoud sowieso vast moet staan gezien de beschermde status. Hier is het dus zinvol om ten behoeve van herbestemming ten behoeve van behoud van een maximum aan monumentale waarden vast te stellen welke onderdelen van het exterieur en interieur waarde bezitten en welke niet.

Bij de sterk aangetaste St. Josefsbau uit 1923 heeft een dergelijke getrapte waardenstelling geen zin aangezien al in de algemene waardenstelling is vastgesteld dat behoud van dit gebouw door sterke aantasting van zowel het exterieur als het interieur niet noodzakelijk wordt geacht. Overigens betekent dit niet dat het gebouw niet behouden mag worden, maar er zijn vanuit de criteria gesteld vanuit de Monumentenzorg onvoldoende argumenten om behoud en herbestemming af te dwingen.

De bij de waarden toegepaste kleuren kunt U tevens aantreffen op de plattegronden van het complex achterin dit rapport, waar de waardestelling op tekening wordt samengevat en overzichtelijk gepresenteerd. De tekeningen vormen een illustratie van de hierboven en hieronder weergegeven waardestelling op schrift en kunnen daar niet los van worden gezien! De waardenstelling is opgesteld conform de Richtlijnen voor bouwhistorisch onderzoek, versie 2009.

4.2.1 Oude Hoofdgebouw: Exterieur:

Hoge waarde

- De hoofdvorm van het complex (H-vormige opzet met kapel bij rechter voorvleugel)
- De dakvormen en bedekkingen (muldenpannen en leien)
- De dakkapellen op de kap boven de voorgevel en op de kap van de linker dwarsvleugel.
- De met koper beklede dakruiter van de kapel uit 1923.
- Metselwerk met lijstwerk, hardstenen vensteromlijstingen van voorgevel, vensterdetails van kapel en overige gevels (bogen met siermetselwerk e.d.).
- De oude entree met hardstenen omlijstingen in Lodewijk XV-vormen en laat 19de-eeuwse deur met bovenlicht
- De wapensteen met alliantiewapens in Lodewijk XV vormen uit 1752.
- Stichtingssteen uit 1897 in kopgevel linker voorvleugel
- De raamindelingen (stolpramen al dan niet met bovenlichten) van de diverse vensters in de gevels
- De daklijsten met geprofileerde klossen en gootdetails van de kloostervleugels

Positieve waarde

- Het trappenhuisvenster in de rechter zijgevel
- In gevelwerk opgenomen traptoren uit 1968 in de linker zijgevel.
- Uit 1968 daterende bordestrap tegen voorgevel
- Stalen 6-ruits ramen in souterrain en begane grond van linker voorvleugel.

Attentiewaarde

- De trappenhuis/liftuitbouw van 1968 tegen achtergevel op binnenplaats.

Indifferent

- Verhoging achtergevel middenvleugel uit 1968
- Terras tegen linker zijgevel van linker voorvleugel
- Detaillering van de entree's in het souterrain van de kapelvleugel

4.2.2 Oude hoofdgebouw: Interieur

Hoge waarde

- De kapconstructies van de verschillende vleugels met spanten, gordingen, beschot en de stalen trekbalken van de kapel.
- De verdiepingsvloerconstructies (balklagen) van de verschillende vleugels.
- Troggewelven van kelders in linker dwarsvleugel en rechter dwarsvleugel
- Troggewelven op stalen onderslagen boven de voormalige grote studiezaal (onder de kapel)
- Gemetselde kruisribgewelven kapel, met schalken en bewerkte kapitelen.
- Glas-in-lood ramen met Heiligenfiguren in koor van de kapel
- Glas-in-lood met ijzeren kasteelvaantje in bovenlicht hoofdentree
- Orgelgalerij kapel met omtimmerde stalen balk en eiken balustrade met briefpanelen.
- Centraal onder de middenvleugel gelegen voormalige kasteelkelder met achtdelig bakstenen gewelf.

- Restanten achtergevel kasteel met pilasters en vensteromlijstingen (reconstructie en herstel 1968) in achtergang middenvleugel
- Waterreservoir tegen topgevel rechter achtervleugel op zolder tussen kapel en achtervleugel
- Knieschotten met kraaldelen en paneeldeuren op de zolder van de rechter achtergevel

Positieve waarde

- Eiken samengestelde balklaag uit 1963 in voormalige kamer van de gardiaan op centraal op de verdieping van de middenvleugel.
- Eiken spiltrap uit 1963 in de sectie tussen de kapelvleugel en rechter achtervleugel.
- Trappenhuis met afwerking trappen uit 1968 in de linker vleugel
- Schijnbalkonnetje met smeedijzeren balustrade boven orgelgalerij in kapel

Attentiewaarde

- Interieur (trappen/vloeren) van de trappenhuis/liftuitbouw van 1968 tegen achtergevel op binnenplaats. venster in de rechter zijgevel

Indifferent

- Jonge vloer-, wand- en plafondafwerkingen uit de periode 1963-1982 in de gangen en diverse ruimten
- Sanitair en afwerking toiletruimten en badvertrekken.

Kapiteel in de kapel.

4.3 Toelichting op de waardengradaties

De volgende waardengradatie (getrapte waardenstelling), toegesneden op het toegepast bouwhistorisch onderzoek, wordt in de waardenbepaling gehanteerd (de bijbehorende kleuren corresponderen met de gebruikte gradaties in de waardenkaarten). Achter iedere waarde volgt een korte toelichting ten behoeve van het toegepast bouwhistorisch onderzoek, zoals dit in het herontwikkelingsproces kan worden ingezet.

Onderdelen met hoge monumentwaarde (blauw)
alle onderdelen die van wezenlijk en onlosmakelijk belang zijn voor het monument en zijn bouwhistorische ontwikkeling en derhalve onverkort gerespecteerd moeten worden.

Onderdelen met positieve monumentwaarde (groen)
alle onderdelen die voor de instandhouding van de ontwikkelingsgeschiedenis van het monument veel waarde bezitten. Behoud is gewenst, maar de waarde is niet dusdanig hoog, dat aanpassing of verandering (mits uitgevoerd binnen strikte marges) onmogelijk is. Voorwaarde is dat het onderdeel als dusdanig herkenbaar blijft.

Attentiewaarde (oranje)
Onderdelen of bouwdelen die geen beschermde status bezitten, maar waar wel sprake is van enige cultuurhistorische waarden. Behoud wordt aanbevolen wanneer herbestemming haalbaar is.

Indifferente onderdelen (geel)
onderdelen, die niets of weinig aan de waarde van het gebouw toevoegen en ook geen wezenlijke onderdelen van de ontwikkelingsgeschiedenis zijn. Behoud is mogelijk, maar niet noodzakelijk.

5: Conclusie & aanbevelingen

Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat het complex van Watersley het resultaat is van een boeiende en gecompliceerde historie. De cultuurhistorische waarde van het sterk historisch gelaagde complex is dan ook hoog te noemen. Van het tussen 1752 en 1963 in diverse te onderscheiden bouwfasen in de huidige omvang tot stand gekomen hoofdgebouw geniet alleen het H-vormige oudste deel uit 1897-1902, met daarin opgenomen het jachtslot uit 1752 daadwerkelijke Rijksbescherming. Vast gesteld moet worden dat dit bouwdeel inderdaad ook de meeste monumentale waarden in zich herbergt en dat behoud en herbestemming hiervan dringend gewenst is. Het gebouw dat in de derde fase van de kloosterperiode tot stand kwam, de St. Josefsbau van architect Jos Wielders uit 1923, is helaas op te veel onderdelen gewijzigd en/of aangetast dat hier geen sprake meer is van een hoge monumentale waarde. De uit 1960-63 daterende Antoniusbau behoort tot de laatste grote bouwfase van de Franciscanen die vijf jaar later het complex zouden verlaten. Deze door architect Christofoli ontworpen bouwdelen bezitten zeker architectonische kwaliteit en zouden op zich zelf goed herbestemd kunnen worden. Wanneer die gelegenheid zich voor doet, omdat de capaciteit van het huidige complex in zijn geheel op verantwoorde wijze kan worden ingevuld, dan zouden wij voor behoud ervan ten opzichte van sloop en vervangende nieuwbouw willen pleiten.

Deze laatste bouwfase behelsde overigens verder ook een ingrijpende wijziging van de interieurs van het oude hoofdgebouw, een operatie die in 1968 en 1982 nog eens dunnetjes werd overgedaan waardoor wat betreft het interieur van het Rijksmonument weinig elementen als behoudenswaard moeten worden aangemerkt. Sommige van deze jongere elementen bezitten echter wel kwaliteit, waardoor behoud daarvan wordt bepleit.

Wanneer de plannen voor de herbestemming en het herstel worden opgesteld bevelen we de volgende zaken aan: Probeer zoveel mogelijk in het gebouw de oorspronkelijke hoofdstructuren met gangen en naast gelegen vertrekken te handhaven en zorg voor functies voor de studiezaal en kapel, waarbij in deze ruimten geen opdeling van de ruimte in kleinere eenheden noodzakelijk is. Bij dergelijke gebouwen spelen de tientallen vensters die per gevel aanwezig zijn een wezenlijke rol in het historische beeld. In geval van de keuze voor het verbeteren van de isolatiewaarde adviseren we om te kiezen voor het aanbrengen van achterzetramen, waardoor de aanwezige ramen behouden en hersteld kunnen worden. Mocht men kiezen voor het aanbrengen van isolerende beglazing (bijv. gelaagd monumentenglas of dubbel glas met een zo dun mogelijke spouw dan moet dit niet leiden tot grote aanpassingen aan de detaillering (bijvoorbeeld dikkere roeden e.d.). Voor het behoud van een fraai en authentiek gevelbeeld bevelen we echter de eerst genoemde optie aan.

Bij de kapel dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van de oorspronkelijke polychrome uitmonstering (ondermeer sjabloonschilderingen, tapijtschilderingen, afwerking schalken en ribben middels allerlei biezen) die aanwezig is onder de jongere afwerkingslagen uit de jaren ’20 en met name de jaren ’60. We bevelen aan om met betrekking tot de wijze van omgaan met deze schilderingen (uitvoeren nader onderzoek, afhankelijk van beschikbare middelen en uitkomst van het onderzoek al dan niet restaureren en in het zicht brengen of conserveren en afdekken onder een nieuwe afwerking) in overleg te treden met de gemeente en de specialisten van de RCE.

Drs. F.A.C. Haans, Nijmegen 9 februari 2012.

6: Literatuur & bronnen

6.1: RELEVANTE LITERATUUR

Belonje, J., 'Het huis Lahr of Laer onder Broek-sittard' in: *De Limburgsche Leeuw*, (1958 / 59), p. 28.

Crassier, Louis baron de, *Dictionnaire historique du Limbourg néerlandais de la période féodale à nos jours*, Maastricht, Van Aelst, opnieuw gepagineerde overdruk uit Publications de la Société Historique et Archéologique dans le Limbourg 1930-1937, p. 469.

Crassier, Louis baron de, 'Watersley (bij Sittard)' in: *De Maasgouw*, 40(1920), p. 75.

Enneking, P.L. Dr. N. (e.a.) *70 Jahre Kolleg Watersleyde 1895-1965*, Sittard 8 december 1965 Gedenkboek geschreven door Paters Franciscanen met foto's van Jan Paulissen uit Sittard.

Eussen, N.G.H.M. en J.M.A. Kreukels, *Het stadsarchief van Sittard 1243-1794, inventaris en regesten* (Reeks Sittardse inventarissen 1), Sittard, Gemeentelijke Archiefdienst Sittard, 1978, 180 p.

Hupperetz, W., B. Olde Meierink en R. Rommes (red.), *Kastelen in Limburg. Burchten en landhuizen (1000-1800)*, Utrecht, Matrijs, 2006, pp. 288-289.

Hermans, R., *Sittard 750 jaar stad: een terugblik*, Sittard, Stichting Sittard 750 Jaar Stad, 1994, 44 p.

Jansen, M., *Inventaris van het oud archief der gemeente Sittard* (2 delen), Sittard, Jansen, 1878 en Roermond, Romen, 1880.

Jonkergouw, A.E.L., *Sittard Gulikse stad (van 1400 tot 1801)*, Sittard, V.V.V., 1977, 205 p.

Kentgens, S., *Gids voor Sittard*, Vlaardingen, 1932, 40 p.

Lauwers, D.J.J. *Watersley, van leengoed tot zorginstelling.* Monografieën uit het land van Sittard, deel 20, Sittard 2010

Muuse, W., '(Het huis) Abshoven en (de familie) Strengart (te Munstergeleen)' in: *De Maasgouw*, 76(1957), p. 115-118.

Neve, P.L. (red.), *Sittard, uit bronnen geput*, 2 delen, Sittard, Stichting Historie Sittard, 1993, 761 p.

Offermans, J.L., *Sittard in oude ansichten*, Zaltbommel, Europese bibliotheek, 1994, 160 p.

Pothast, B.A., *Kurze Chronik von Sittard von 900 bis 1755 erschienen im Almanach von Augustin Duckel für das Jahr 1823, fortgesetzt nach desselben Manuscripten und andere Quellen sammt drei Anhängen von 1757 bis in 1891*, Sittard, VVV (heruitgave van 1e druk in 1891), 1975

De Provincie Limburg (2 delen), Deel VII in Voorlopige Lijst der Nederlandsche Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Den Haag, 1926, p. 440.

Russel, J., *Kronijk of geschiedkundige beschrijving der stad en voormalige heerlijkheid Sittard: met aanhangsel over koning Zwentibold en de heerlijkheid Born*, Maastricht, A. van den Haven, 1862, 204 p. (herdruk Zaltbommel, Europese Bibliotheek, 1974).

Schrijnemakers, A. e.a., *Abshoven 1901-1951: gedenkschrift uitgegeven door de Zusters Dienaressen van het Hart van Jesus bij gelegenheid van het gouden jubileum van het klooster Abshoven te Munstergeleen*, Sittard, Missiehuis Sittard, 1951, 87 p.

Simonis, A.H. (et. al.), *Sittard, historie en gestalte*, Sittard, Alberts i.o.v. het Gemeentebestuur van Sittard, 1971, 586 p.

Venne, J.M. van de, *Inventaris van op het gemeente-archief van Sittard bewaarde archieven over de jaren 1243-1798*, Sittard, Mercurius, z.j. (± 1925), 123 p.

6.2: ARCHIEVEN & INTERNET

Voor Watersley ondermeer relevante archieven:

Euregionaal Historisch Centrum Sittard=Geleen
- -Beeldbank Sittard/Watersley
- -Archief bouwen en wonen gemeente Sittard Geleen (plattegronden 1998).

Archief Stichting Pergamijn Watersley
- -Blauwdrukken 1898
- -Situatietekeningen 1933
- -Plattegronden 1968
- -Plattegronden 1982

Provincial Archiv OFM in Fulda
- -Door Lauwers in zijn publicatie opgenomen historische foto's, brieven e.d.

Bij het onderzoek betrokken websites (selectie)

www.watwaswaar.nl
www.limburgsekastelen.nl/kastelen/kasteel?id=60#t3
www.kerkgebouwen-in-limburg.nl/view.jsp?content=4946
www.wikipedia.nl/Kayser
www.wikipedia.nl/Wielders

BIJLAGE: PLATTEGRONDEN MET DATERINGEN EN MONUMENTALE WAARDEN

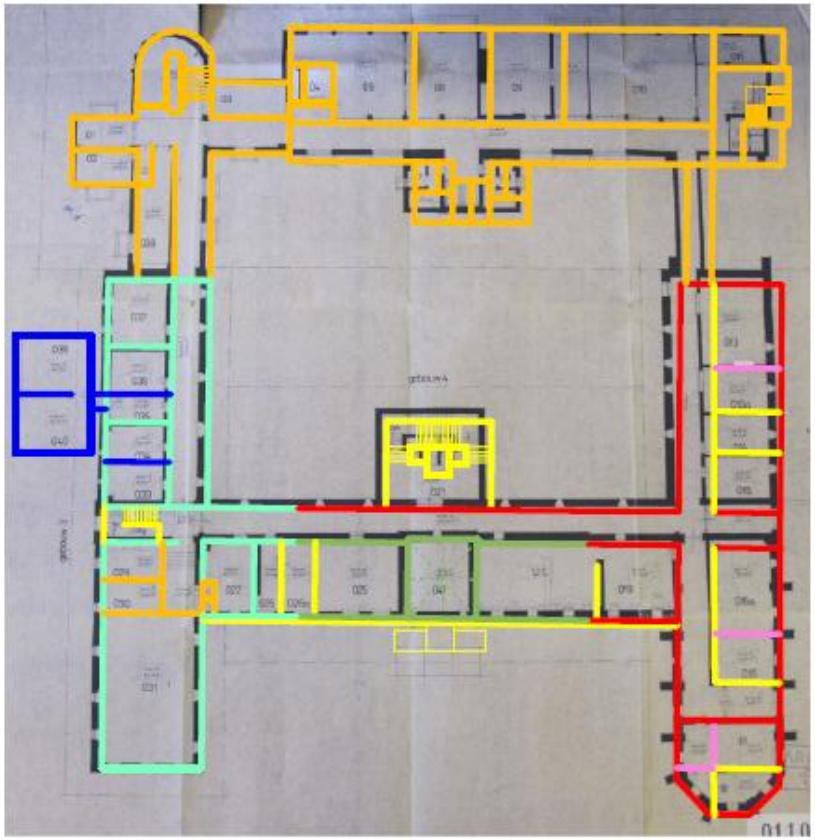

1752
1897/1898
1900-1902
1923
1960-1963
1968
1982
1998 of 1982-heden
datering onbekend

Hulze Watersley Sittard
Datering Kelder
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek

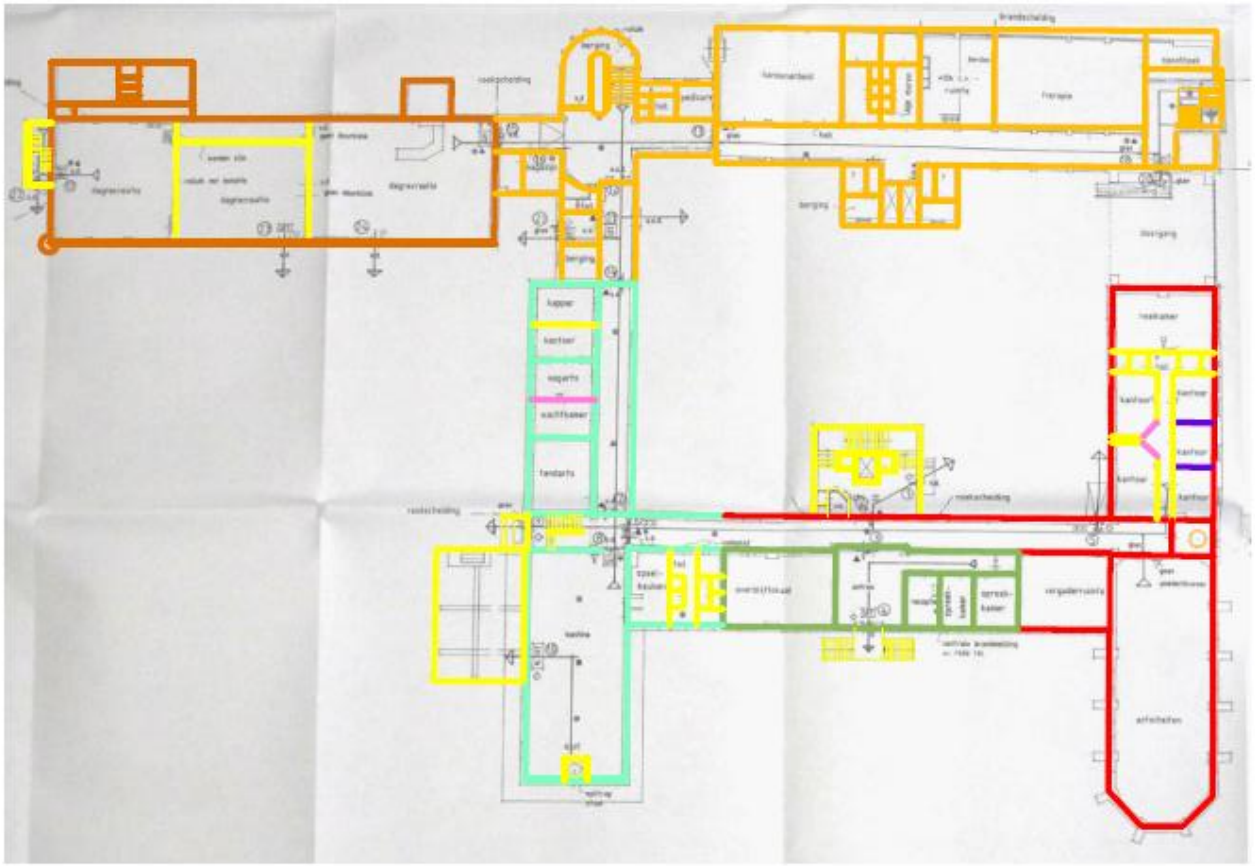

1752
1897/1898
1900-1902
1923
1960-1963
1968
1982
1998 of 1982-heden
datering onbekend

Hulze Watersley Sittard
Datering Begane grond
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek

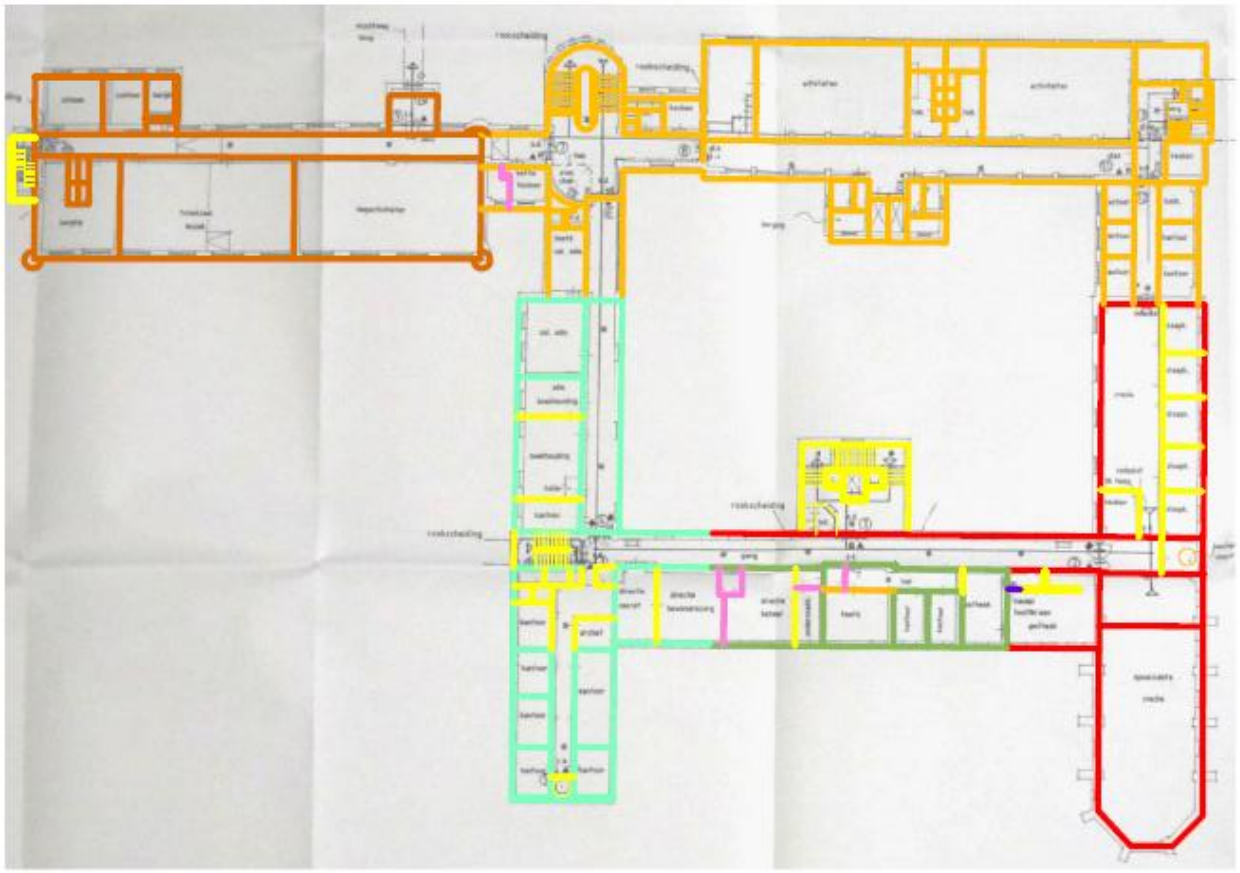

1752
1897/1898
1900-1902
1923
1960-1963
1968
1982
1998 of 1982-heden
datering onbekend

Hulze Watersley Sittard
Datering 1e verdieping
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek

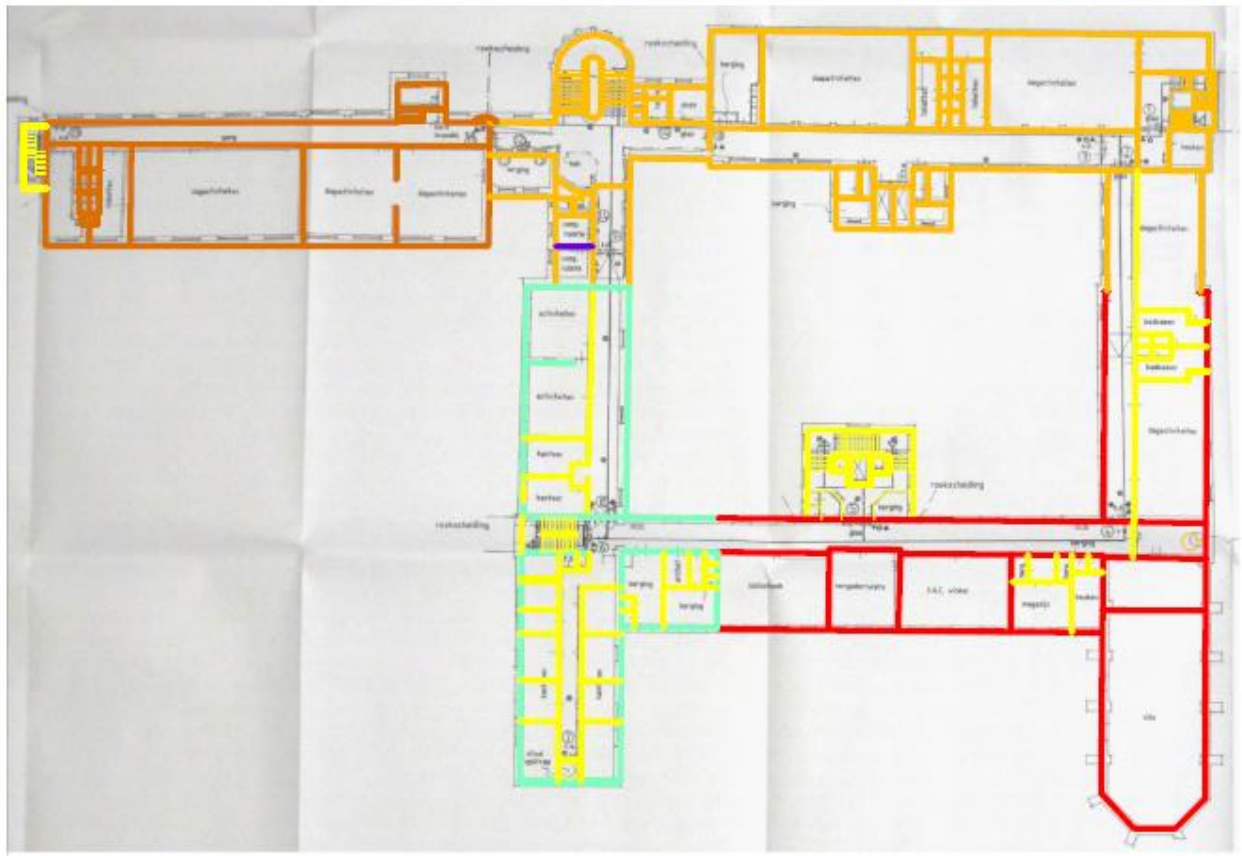

1752
1897/1898
1900-1902
1923
1960-1963
1968
1982
1998 of 1982-heden
datering onbekend

Huize Watersley Sittard
Datering 2e verdieping
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek

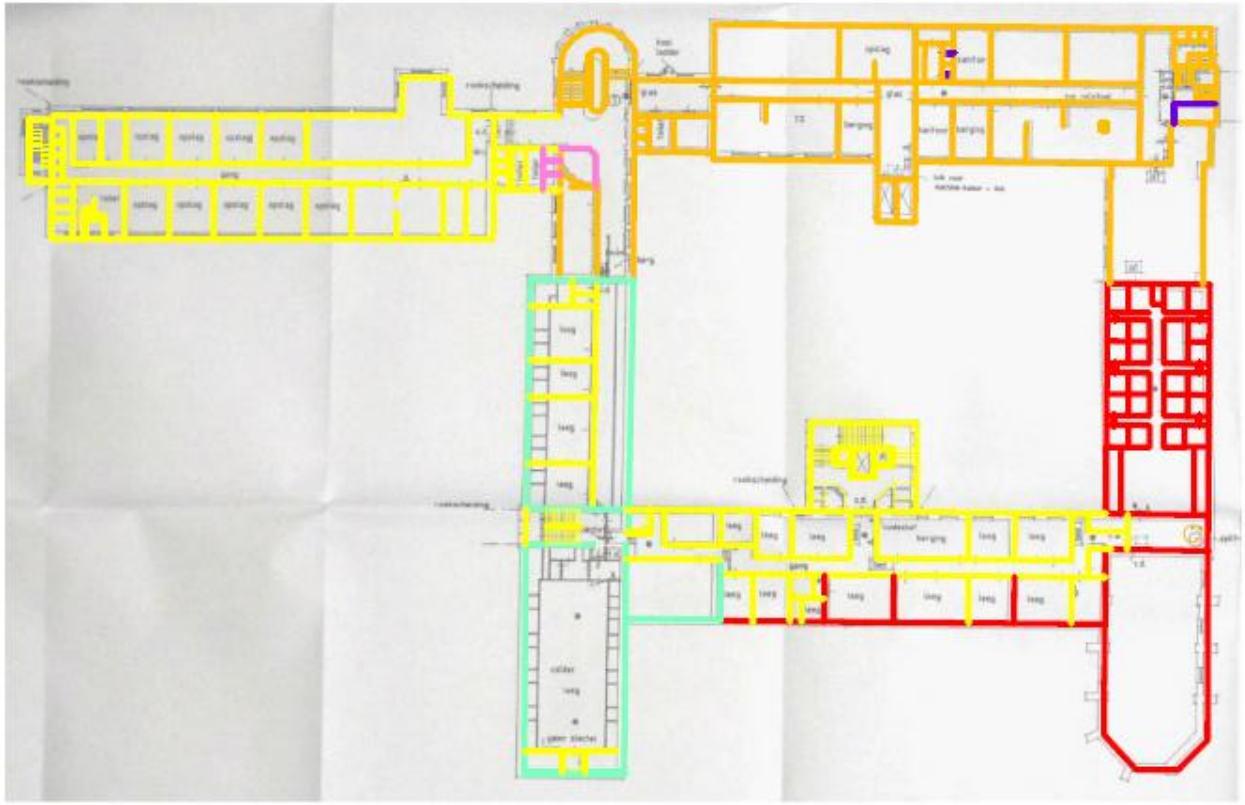

1752
1897/1898
1900-1902
1923
1960-1963
1968
1982
1998 of 1982-heden
datering onbekend

Hulze Watersley Sittard
Datering 3e verdieping
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek

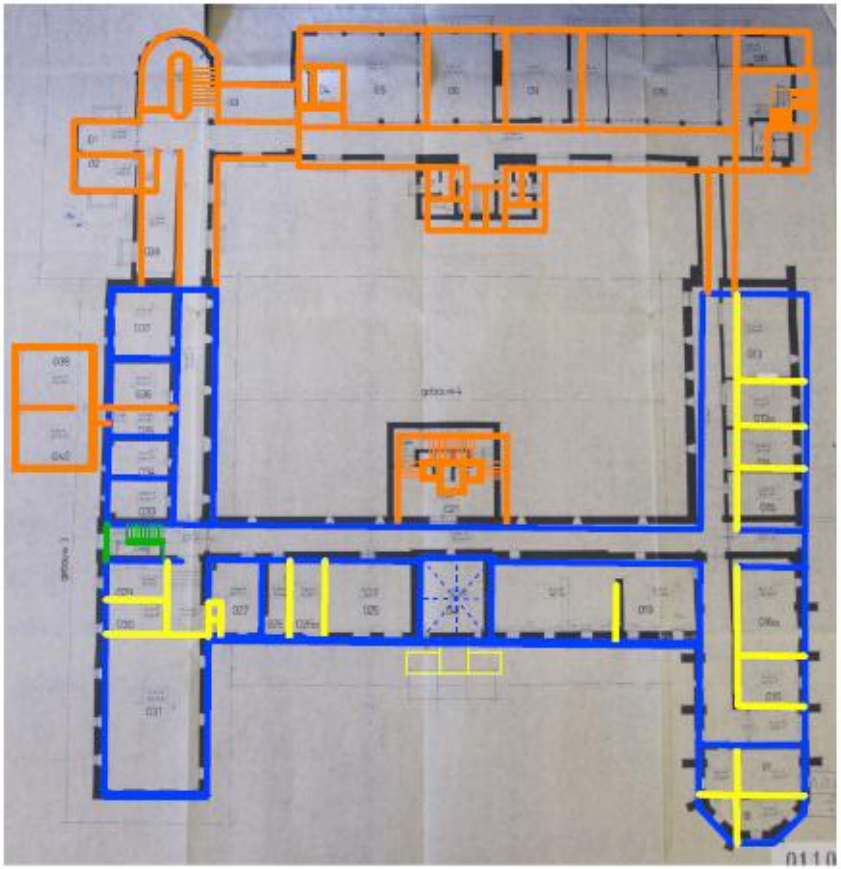

- Hoge Waarde
- Positieve Waarde
- Attentie Waarde
- Indifferente Waarde
- Storend
- Hoogwaardige ruimteafwerking

Hulze Watersley Sittard
Waarden Kelder
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek

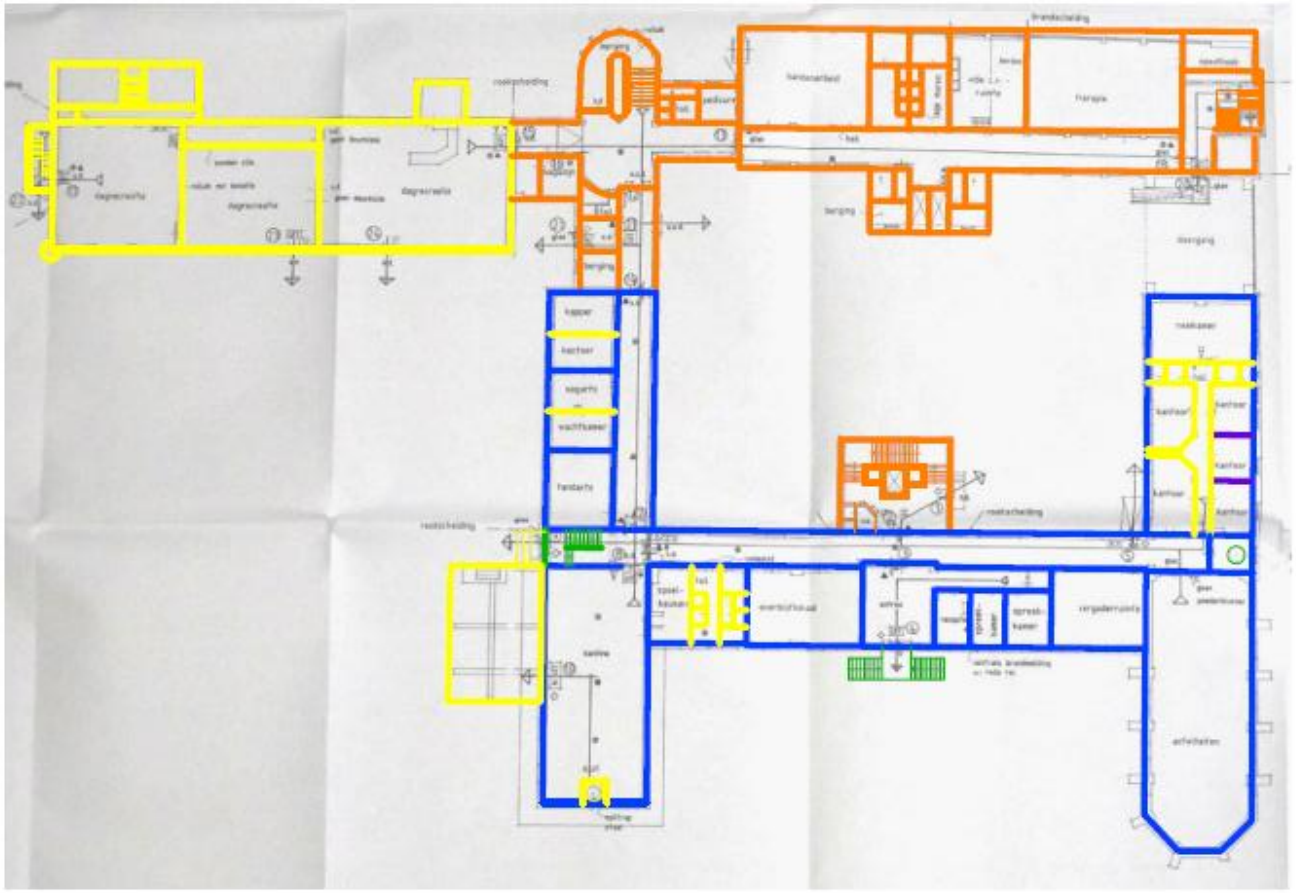

- Hoge Waarde
- Positieve Waarde
- Attentie Waarde
- Indifferente Waarde
- Storend
- Hoogwaardige ruimteafwerking

Huize Watersley Sittard
Waarden Begane grond
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek

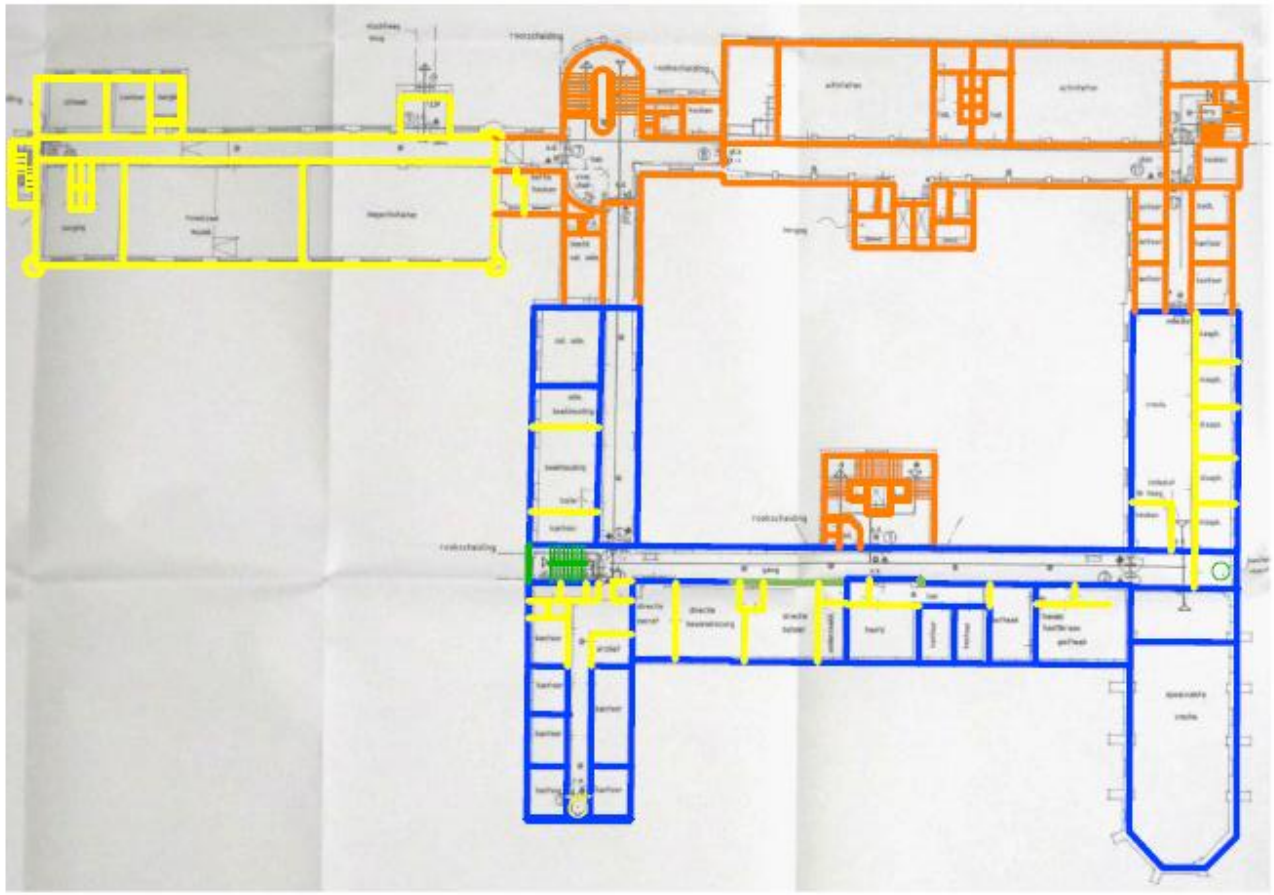

Hoge Waarde
Positieve Waarde
Attentie Waarde
Indifferente Waarde
Storend
Hoogwaardige ruimteafwerking

Huize Watersley Sittard
Waarden 1e verdieping
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek

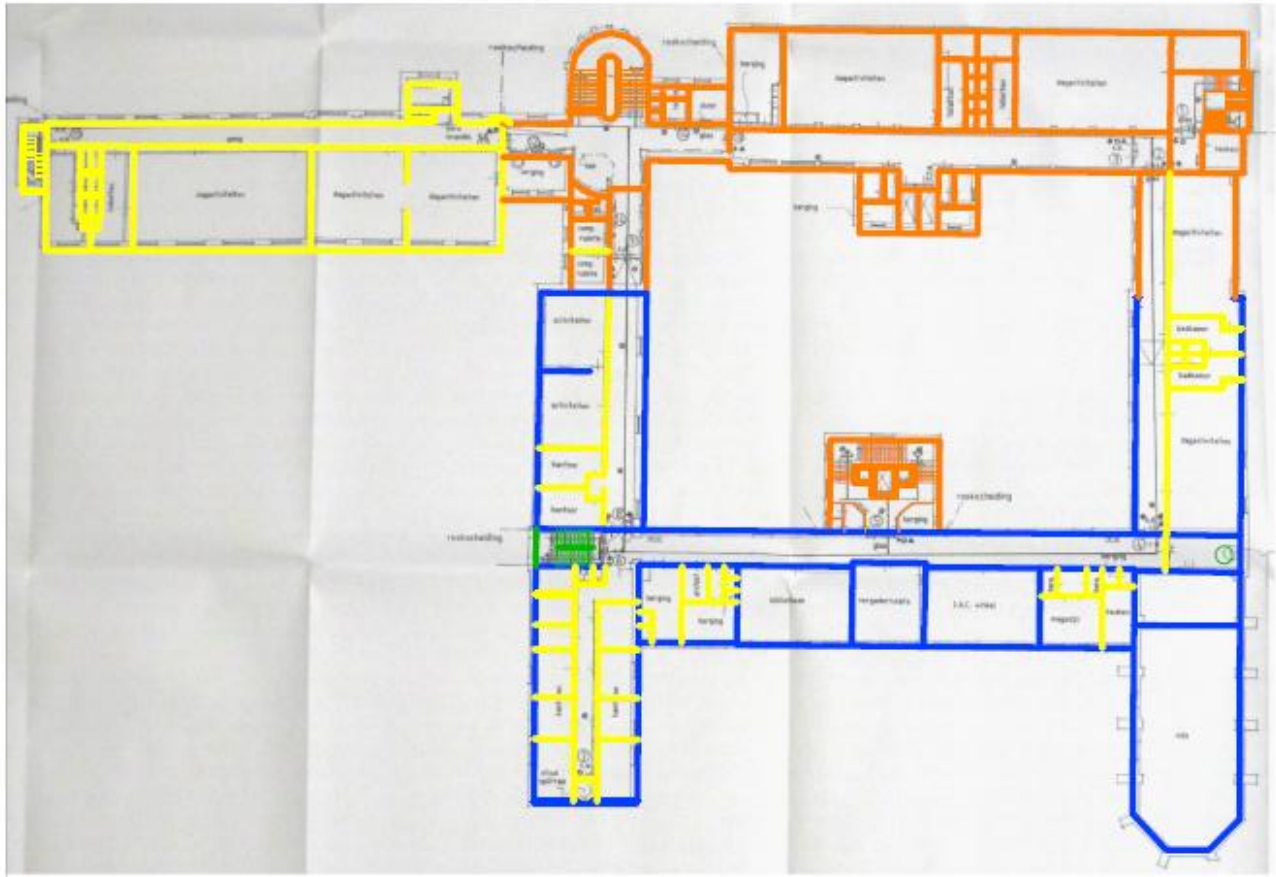

Hoge Waarde
Positieve Waarde
Attentie Waarde
Indifferente Waarde
Storend
Hoogwaardige ruimteafwerking

Huize Watersley Sittard
Waarden 2e verdieping
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek

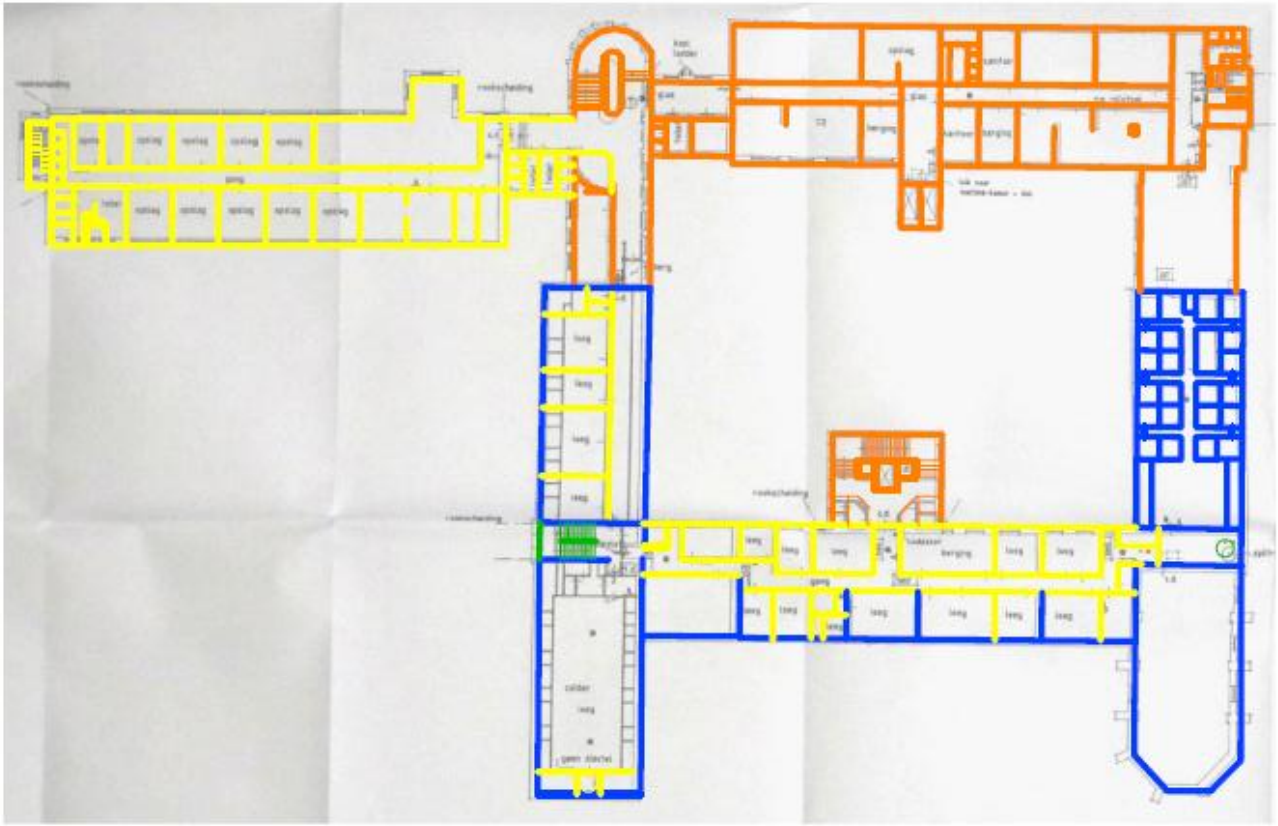

Hoge Waarde
Positieve Waarde
Attentie Waarde
Indifferente Waarde
Storend
Hoogwaardige ruimteafwerking

Hulze Watersley Sittard
Waarden 3e verdieping
Watersley 1

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Plattegrond op basis van een kaart van architectenbureau Wehrung HBO te Beek